Tweede Kamer, Begrotingsonderdeel Cultuur

VERSLAG VAN EEN WETGEVINGSOVERLEG
Concept

De vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft op 9 november 2026 overleg gevoerd met mevrouw Letschert, minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, over:

- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2027 (37020-VIII);**
- **de brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap d.d. 22 oktober 2026 inzake verslag houdende een lijst van vragen en antwoorden inzake vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2027 (Kamerstuk 37020-VIII) (37020-VIII, nr. 96);**
- **de brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap d.d. 29 oktober 2026 inzake stand van zaken moties en toezeggingen inzake cultuur (2026Z23518);**
- **de brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap d.d. 13 oktober 2026 inzake nationaal Archief en reactie op de gewijzigde motie van het lid Mohandis over een advies opstellen over hoe om te gaan met particuliere archieven en publiekstaken (Kamerstuk 36889-14) (36889, nr. 15);**
- **de brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap d.d. 9 oktober 2026 inzake visie op cultuur en cultuursubsidies vanaf 2029 (32820, nr. 590);**
- **de brief van de staatssecretaris Onderwijs en Emancipatie d.d. 14 september 2026 inzake update gesprekken governancestructuur Nationaal Onderwijsmuseum (36800-VIII, nr. 186);**
- **de brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap d.d. 2 juli 2026 inzake toezicht in de culturele sector en briefadvies toekomst codes (32820, nr. 579);**
- **de brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap d.d. 10 juni 2026 inzake onderzoek impactgericht werken culturele instellingen (32820, nr. 577);**
- **de brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap d.d. 2 juni 2026 inzake toezeggingen inzake landenboycot en moties inzake het voorkomen van antisemitisme bij culturele instellingen (30950, nr. 547);**
- **de brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap d.d. 19 mei 2026 inzake reactie op vraag van het lid Dassen, gesteld tijdens het wetgevingsoverleg OCW-begroting, onderdeel Cultuur, van 19 januari 2026, over indexering van de Cultuurkaarten (36800-VIII, nr. 151);**
- **de brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap d.d. 18 mei 2026 inzake onderzoek geografische spreiding cultuur (AEF/SEO) (32820, nr. 572);**

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

- **de brief van de staatssecretaris Onderwijs en Emancipatie d.d. 24 april 2026 inzake Bibliotheekbrief 2026, inclusief beleidsreactie onderzoek naar bibliotheeklidmaatschappen (33846, nr. 75).**

Van dit overleg brengt de commissie bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
Hamstra

De griffier van de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
Verhoev

Voorzitter: Hamstra
Griffier: Bosnjakovic

Aanwezig zijn acht leden der Kamer, te weten: Martin Bosma, Heera Dijk, Hamstra, Van der Maas, Mohandis, Nanninga, Van der Plas en Tijmstra,

en mevrouw Letschert, minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Aanvang 10.00 uur.

De **voorzitter**:
Goedemorgen allemaal. We gaan beginnen. Hierbij open ik het wetgevingsoverleg over het onderdeel Cultuur van de OCW-begroting. Natuurlijk heet ik de minister van OCW, mevrouw Letschert, en haar ondersteuning van harte welkom bij dit WGO. Ik heet ook welkom de Kamerleden ter linkerzijde van mij, voor het publiek rechts. Ik zal ze even opnoemen met de fracties erbij: de heer Mohandis van de fractie van PRO, mevrouw Dijk van D66, de heer Van der Maas van de VVD, mevrouw Nanninga van JA21, mevrouw Tijmstra van het CDA en daarnaast mevrouw Van der Plas van de BBB-fractie. Precies op tijd is de heer Bosma van de PVV aangeschoven. Welkom, fijn dat u er ook bent. Mijn naam is Sarath Hamstra. Ik mag deze commissie voorzitten. Natuurlijk ook een warm welkom aan iedereen die via de publieke tribune deze vergadering volgt en degenen die dat online doen. We hebben tot 16.00 uur de tijd vanmiddag. Dat is mooi. Zoals u gewend bent, hanteren we bij een wetgevingsoverleg de begrotingsvolgorde, dus eerst krijgt de grootste oppositiepartij de gelegenheid, dan de grootste coalitiepartij, en daarna gaat het zo verder.

Op de convocatie die u inmiddels heeft ontvangen, staan de indicatieve spreektijden. Zo heeft u deze vastgesteld en afgesproken tijdens de strategische procedurevergadering, waarbij van de totale spreektijd twee derde in de eerste termijn gebruikt zal worden en een derde in de tweede termijn.

Degenen die wat vaker bij vergaderingen van deze commissie aansluiten, weten ook hoe wij het doen met interrupties. U heeft onbeperkt interrupties tot 30 seconden. Is een interruptie langer dan 30 seconden, dan heeft u de gelegenheid om daar twee keer gebruik van te maken. Daarbij moet ik gezegd hebben dat als u gebruik heeft gemaakt van een tweede interruptie langer dan 30 seconden, de rest van de interrupties ook op zijn. Dat is hoe wij het in deze commissie doen. We gaan kijken hoe we dat vandaag gaan doen. Mijn voorstel is om dan maar gewoon meteen te beginnen. O, mevrouw Van

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

der Plas.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Ik wil een ordevoorstel doen. Dat de 30 seconderegel in een commissiedebat geldt, oké. Dit is een wetgevingsoverleg, dus ik vind het toch een beetje gek dat leden dan, omdat ze 31 seconden hebben gebruikt, interrupties kwijt zijn. Dat komt het debat niet ten goede. Er staan heel veel onderwerpen op de agenda. We kunnen zien dat de publieke tribune vol zit. Ik weet dat er ook heel veel mensen meekijken. Ik wil eigenlijk voorstellen om onbeperkt interrupties te doen. Dan is het aan de voorzitter om te kijken hoe we in de tijd zitten. Constateert de voorzitter dat we het straks niet redden, dan kun je daarna misschien altijd nog kijken of we de interrupties wat kunnen maximeren. Maar ik vind wel echt dat het met wetgeving vrij moet staan. Dan is het gewoon aan de voorzitter om tegen de leden te zeggen: kortere vragen en kortere antwoorden.

De **voorzitter**:
Kijkt de rest daar hetzelfde tegen aan? Ja? Alleen mevrouw Tijmstra niet.

Mevrouw **Tijmstra** (CDA):
Als ik de enige ben, leg ik mij natuurlijk bij de meerderheid neer. We hebben ook te maken met een tijd waarop de zaal gepland is. Mijn ervaring met deze voorstellen, die uit goede bedoelingen starten, is dat we het met z'n allen toch heel moeilijk vinden om ons daaraan te houden. Ik heb dus liever het voorstel dat u deed.

De **voorzitter**:
Tot slot meneer Mohandis.

De heer **Mohandis** (PRO):
Om even mee te denken: ik weet dat de 30 seconderegel vaak anders uitpakt, waardoor je gewoon te weinig interrupties hebt. We kunnen ook gewoon beginnen met vijf en dan kijken hoe we lopen in de tijd. Je kan het nu onbeperkt doen, maar dan weet ik niet of we 16.00 uur gaan halen. Dat is het enige punt. Ik denk graag mee.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Ik heb wel gevoel voor het verzoek van mevrouw Van der Plas, maar ik maak me ook zorgen over de tijd. Ik probeer dus een beetje een tussenweg te vinden. Ik vind die 30 seconden wel een hele prettige manier om het te doen. Misschien dat we dat dus toch kunnen uitbreiden, en dan niet twee, maar bijvoorbeeld drie, of vijf, ook prima.

De **voorzitter**:
Mijn voorstel zou het volgende zijn. Het voorstel dat mevrouw Van der Plas doet, wijkt helemaal niet zo heel veel af van het voorstel dat ik net aan het begin gedaan heb. Ik wil daarbij ook wel met u afspreken dat ik coulant zal zijn met die 30 seconden. Dan begrenzen we elkaar wel een klein beetje, zodat het niet zo ver uit de tijd loopt. Zoals mevrouw Van der Plas ook zegt, zal ik wat strakker zijn wanneer ik het idee heb dat we verder uit de tijd lopen. Dat zou dus nu mijn voorstel zijn. Onbeperkte interrupties dus. Ik hou die 30 seconden aan, maar ik zal er ook coulant mee zijn. Dat heb ik bij de laatste commissievergadering, van vorige week, ook gedaan. In de praktijk werkte dat prima. Als u gedurende de vergadering het idee hebt dat u wel heel veel begrensd wordt, geef het dan ook aan bij uw voorzitter. Dan gaan we het op die manier doen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Wat is "coulant zijn"? Dat is namelijk een rekbaar begrip.

De **voorzitter**:
Dat kunnen wij nu niet vastzetten op seconden, want dan gaan we tegenvoorstellen doen. Er zijn nu drie of vier voorstellen gedaan. Mijn voorstel zou nu zijn om in ieder geval gewoon te gaan beginnen, en dat ik de mogelijkheid heb om u daarin te begrenzen.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Nog één vraag. Doordeweeks zijn de commissiezalen altijd heel erg bezet. Ik weet niet of deze zaal om 15.00 uur weer bezet is voor een ander overleg. Niet dat we nu al moeten zeggen dat we gaan uitlopen, maar is er een kleine uitloop mogelijk?

De **voorzitter**:
Daar komen wij later op terug. We hebben tot 16.00 uur vandaag. Als we uit kunnen lopen, laten ik dat nog weten. Er zijn op dit moment minder sprekers dan we in eerste instantie verwacht hadden. Het kan dus ook zijn dat het debat gewoon zo loopt en dat we prima voor 16.00 uur klaar zijn. Mijn voorstel zou dus zijn om nu te beginnen, met de heer Mohandis van PRO. Aan u is het woord.

De heer **Mohandis** (PRO):
Voorzitter, dank u wel. Theaterproducent Joop van den Ende schreef als kritische reactie op de troonrede in een paginagrote advertentie in verschillende dagbladen: "Een land leeft van wat het denkt, maakt, speelt, schrijft, zingt en verbeeldt. Kunst en cultuur zijn geen bijzaak; ze zijn de ziel van de samenleving." Zijn hartenkreet is niet nieuw. Culturele organisaties en makers, zij die het fundament vormen van de culturele sector en niet de financiële middelen hebben voor deze krantenadvertenties, roepen al langer dat cultuur geen sluitpost mag zijn. Cultuur kan volgens hen juist een belangrijke aanjager zijn van innovatie en ondernemerschap. Zoals Joop den Uyl als premier al in 1973 in de regeringsverklaring stelde: waar visie, waar uitzicht ontbreekt, komt het volk om.

Zoals wij deze minister kennen, deze minister hier, draagt zij de kunst en cultuur een warm hart toe, maar het coalitieakkoord biedt haar maar bitter weinig armslag om daadwerkelijk bij te dragen aan een bloeiender cultuurleven. Dat vraagt om meer dan een herziening van het subsidiestelsel of het samenvoegen van fondsen. Kunst en cultuur is niet alleen een kostenpost, maar ook een investering, niet alleen in verbinding, innovatie en leefbaarheid, maar tevens in harde economische cijfers. De cultuursector draagt ongeveer 33 miljard bij aan ons bruto nationaal product, circa 4,1% van de totale werkgelegenheid. Voor PRO vormt cultuur het weefsel van ons dagelijkse bestaan. Bildung. Het creëert verbeeldingskracht, kritisch vermogen, schoonheidsbeleving en het vermogen om je tot anderen en de wereld te verhouden.

Donderdag lanceerden wij als PRO met ons Cultuurnetwerk ons plan. Door snel vallende kabinetten is er de afgelopen tijd veel tijd verloren gegaan om cultuurvoorzieningen en de positie van makers te versterken, om een sturende overheid te hebben die cultuur toegankelijk houdt voor alle lagen van de bevolking en om te werken aan de opgave om big tech en slopende AI-modellen voor makers wettelijk te begrenzen. Er is genoeg te doen om de cultuursector verder te versterken. Graag

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

overhandig ik het eerste gedrukte exemplaar aan de minister en vraag ik het kabinet de Kamer te informeren over waar het aanknopingspunten ziet om samen verder te bouwen. Ik heb nog meer gedrukte versies trouwens. Als collega's die ook willen, mag dat; ik heb ze hier liggen. Anders is het gewoon te vinden op onze website.

Voorzitter. De minister kwam onlangs met haar visie op cultuur en cultuursubsidies vanaf 2029, maar de visie van de minister laat zich nu samenvatten als een overheveling en herverdeling van middelen. Na de brief te hebben gelezen vroeg ik me hard af welk probleem het kabinet denkt te gaan oplossen. We hebben eerder aangegeven de verlenging van de meerjarige subsidietermijn van vier naar acht jaar te omarmen. De eerste moties hierover zijn al in 2024 aangenomen. Het kabinet overweegt nu om per 2029 de fondsen samen te voegen en de basisinfrastructuur, dus alle instellingen die nu onder het ministerie vallen, over te hevelen naar deze fondsen.

Wij zien gelijk al een eerste knelpunt; er zijn er wel meer, maar ik noem er eentje. Een belangrijk aandachtspunt daarbij is de positie van internationaal toonaangevende podiumkunstinstellingen. Dankzij decennialange overheidsinvesteringen hebben deze instellingen, zoals het Koninklijk Concertgebouw, Nederlands Dans Theater en Nationale Opera & Ballet een internationaal topniveau kunnen opbouwen, dat van grote waarde is voor Nederland. De Nationale Opera en Het Nationale Ballet vormen samen één organisatie, met een gezamenlijke bedrijfsvoering en geïntegreerde faciliteiten. Op basis van deze brief wordt Het Nationale Ballet naar een fonds overgeheveld, terwijl De Nationale Opera rechtstreeks door OCW gefinancierd blijft worden, als onderdeel van het operabestel. Het is dus niet alleen belangrijk waar de subsidie wordt ondergebracht, maar vooral onder welke voorwaarden dat gebeurt. Ik krijg graag een reactie van de minister.

Vanwaar deze schaalvergroting van de fondsen? Voor welke gebruiker is dit goed? Uit de BMC-verkenning, die ook geagendeerd is voor dit debat, blijkt ook dat niet heel duidelijk is wat een fondsenkrimp van zes naar drie precies gaat opleveren. Raakt ook de inhoudelijke expertise niet ondergeschikt? Ik krijg graag een toelichting. We zijn niet principieel tegen een herinrichting van het fondsenlandschap, maar de aanpak en het tempo die de minister nu voorstelt, roept vragen op. Het kabinet zegt een kwartiermaker te willen aanstellen. Hoe ziet het kabinet het voor zich om dit allemaal voor de zomer van 2027 te beklinken? Eerder werd een procesregisseur aangesteld in het kader van het mediadebat, toen nog door minister Bruins. Hij had de opdracht om van omroepen naar omroephuizen te gaan. Uiteindelijk wachten we op het wetsvoorstel dat dat mogelijk gaat maken. Dat komt ergens volgend jaar. We weten dus ook uit ervaring dat het tempo en het proces dat de minister nu voorstelt bijna onhaalbaar is. Ik krijg graag een toelichting.

Waarom wordt er niet met betrokkenheid van het veld gekomen tot een goede inrichting van het bestel? Ga wat mij betreft vanaf morgen met de sector aan tafel om een effectief fondsenlandschap in te richten. Maar doe het dan ook gelijk goed, niet overhaast en niet met alle onzekerheid die daarmee gepaard gaat. Wij overwegen een motie op dit punt.

Voorzitter. Ik kom bij de wettelijke verankering. Eerder adviseerde de Raad voor Cultuur de cultuurfuncties vast te leggen in de wet. Denk aan zaken die te maken hebben met een gevarieerd aanbod of het wettelijk verankeren van cultuureducatie. Ik kan ze allemaal noemen, maar ze zijn bekend. Ook op dit punt overwegen wij een amendement

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

als straks de wet voorligt die gaat bepalen dat we met elkaar van vier naar acht jaar gaan. De PRO-fractie zou bij voorkeur in elke gemeente willen komen tot een culturele basisinfrastructuur. Dat is wat ons betreft het eindpunt. In het kader van regionale spreiding zijn wij benieuwd of het kabinet bereid is het lopende initiatief van Eindhoven voor een rijksmuseum onder de rivieren te omarmen.

Dan de positie van makers. Het is bijna tien jaar geleden dat de SER en de Raad voor Cultuur het advies schreven met als titel Passie gewaardeerd. Dit rapport heeft veel teweeg gebracht. Wij zijn heel erg benieuwd of de minister bereid is om dit te evalueren en te bezien wat nu nodig is om de positie van makers verder te versterken. Adviezen hieromtrent hebben wij ook opgenomen in ons cultuurplan.

Dan de opkomst van AI. Wij pleiten niet alleen voor een AI-heffing, omdat AI het verdienmodel van makers breekt, maar we willen ook graag dat de minister samen met haar collega's in het kabinet — in de zaal hiernaast debatteren ze ook over digitale zaken — echt kijkt wat we nou concreet kunnen doen om AI mee te laten betalen waar het het geld ook verdient.

Voorzitter. Dan iets over Europese budgetten. Er ligt nu een voorstel om het totale budget voor het nieuwe Europese financieringsprogramma AgoraEU voor 2028-2034 met 30% te verlagen. Kan de minister zich ervoor inzetten om dit niet te doen en te kiezen voor het oorspronkelijke Commissievoorstel? En is de minister bereid om zich in te zetten voor het voorgenomen budgetvoorstel en daarbinnen ook aandacht te hebben voor de pijler media? Graag een toelichting.

Dan wil ik graag afsluiten met het plan dat wij hebben gelanceerd. Ik had niet de tijd om het helemaal voor te lezen. Dat had ik graag gedaan, want het is mooi om te lezen, maar dat ga ik u niet aandoen. Ik sluit af met: waar visie en verbinding het vertrekpunt zijn, kunnen we bouwen aan een bloeiende sector, want cultuur is van ons allemaal.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel. U heeft eerst een interruptie van de heer Bosma en daarna een van mevrouw Dijk.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Ik heb een vraag aan de heer Mohandis. Kan hij het plan even voorlezen? Nee hoor, dat zal ik de voorzitter niet aandoen. Als we het over cultuur hebben, is het natuurlijk heel netjes om ook even respect te hebben voor de wortels. Er werd een citaat genoemd van Joop den Uyl uit 1973: "Waar visie ontbreekt, komt het volk om." Is de heer Mohandis bereid om toe te geven dat dat gewoon een Bijbelcitaat is, dat dat uit Spreuken komt, uit de Statenbijbel?

De heer **Mohandis** (PRO):
Zeker. Ik heb mijn research gedaan toen ik dit ging gebruiken. De werkelijke oorsprong is mij bekend, meneer Bosma. Maar ik citeerde graag een premier die dit in 1973 heeft uitgesproken en waaruit ook veel is voortgekomen als het gaat om het echt investeren in publieke voorzieningen. Dat was de aanleiding voor deze prachtige spreuk.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Mevrouw **Heera Dijk** (D66):
Ik heb het plan van meneer Mohandis met interesse gelezen. Ik ben het helemaal eens met de zorgplicht. Ik heb het eigenlijk een beetje nagekeken als een docent. Ik vind het heel mooi dat er in de aanbevelingen een minimum aan culturele voorzieningen wordt voorgesteld. Ik ga het in mijn betoog zo ook hebben over nachtcultuur. Maar hoe weten we nou wat een minimum is in het kader van de basisvoorzieningen voor gemeentes? Heeft u een idee hoe we dat kunnen vaststellen?

De heer **Mohandis** (PRO):
Dank voor deze interruptie. Dit geeft me iets meer ruimte om het uit te leggen. In de kern komt het op het volgende neer. Er gaat bijna 4 miljard publiek geld om in de cultuursector. Dan heb ik het over provincie, Rijk en gemeente. Er gaat natuurlijk ook heel veel privaat geld om in de cultuursector. Dat is mega. Laten we inzoomen op die 4 miljard. Die wordt nu nauwelijks goed wettelijk vastgelegd. Dat hoeft niet op de komma, maar we hebben nu een heel lange discussie gevoerd over de vraag hoe we van de bibliotheek meer een vaste voorziening maken. Er ligt nu een voorstel om dat in de vorm van een zorgplicht te doen. Als we dat later dit jaar aannemen, hebben we in ieder geval een hele belangrijke eerste stap gezet om de bibliotheek als essentiële voorziening te zien. Alleen, wij denken dat er meer mogelijk is. Die wet om de termijn van vier jaar naar acht jaar te verlengen ligt nu voor. Die gaan we hopelijk snel behandelen. Wij pleiten eigenlijk voor twee dingen. Het eerste is: leg de wettelijke functies vast die cultuur heeft. Dat zijn er vier. Daar heeft de Raad voor Cultuur ook over geadviseerd, maar wij denken dat dat echt een versteviging is van wat we van elkaar kunnen verwachten. Het tweede dat we voorstellen — daarin zit het antwoord op uw vraag — is dat we komen tot een rolverdeling tussen gemeente, Rijk en provincie in de vorm van een zorgplicht, om met elkaar af te spreken dat elke gemeente en elk dorp, wat mij betreft, toch een minimumaantal voorzieningen moet hebben. De bibliotheek hebben we geregeld op gemeenteniveau, maar denk ook aan een podium, een dorpshuis of een theater. Zo kan ik wel doorgaan. Je kunt natuurlijk ook kijken of een grotere gemeente meer kan dragen dan een kleinere gemeente, maar ik wil af van de vrijblijvendheid die nu in het stelsel zit, waardoor cultuur vaak een "nice to have" is als er bezuinigd wordt op gemeenteniveau. Dat is mijn politieke punt.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
De heer Mohandis van PRO gebruikte in zijn laatste zin het woordje "verbinding", een van de stokpaardjes van PRO. Hoe beoordeelt hij het cancelen door theaters van artiesten die niet binnen het links-woke plaatje passen?

De heer **Mohandis** (PRO):
Ik ben niet zo van het cancelen; ik ben van het verbinden. Zo zit ik tenminste in elkaar. Er is heel veel maatschappelijk debat. De cultuursector is ook de samenleving. Er gebeurt heel veel. Als mensen op grond van afkomst, etniciteit of kleur worden afgewezen of niet mogen meedoen ... Het mag duidelijk zijn waar ik sta. Er staat ook heel mooi in ons plan dat we echt willen dat iedereen meedoet. Dat is het korte antwoord.

De **voorzitter**:
Een vervolgvraag van mevrouw Nanninga.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Ik ben heel blij met het antwoord. Ik heb straks, in mijn bijdrage, een hele lijst aan theaters, instellingen en festivals die mensen uitsluiten op grond van hun afkomst. Ik reken dus op de steun van PRO om daar iets aan te doen.

De heer **Mohandis** (PRO):
Ik ben heel benieuwd naar uw betoog. Nogmaals, uitsluiten op basis van etniciteit en afkomst wijzen we altijd af. Er is echter ook heel veel debat, ook in de culturele sector, over vanuit Israël door de staat gefinancierde instellingen. Dat debat heeft ook te maken met de Netanyahu-politiek, om het maar even zo te zeggen. Dat debat wordt ook in de samenleving gevoerd. De cultuursector is heel groot en heel breed. Dat debat is levendig. Dat is goed.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Daar laat de heer Mohandis van PRO zich in de kaart kijken. Ik heb Israël en/of Netanyahu helemaal niet genoemd. Ik begrijp echter dat uitsluiting in dat geval wél prima is voor PRO.

De heer **Mohandis** (PRO):
Nee, dat zeg ik niet. Dat maakt u ervan, mevrouw Nanninga. Ik zeg alleen dat er in de samenleving heel veel debat is over allerlei soorten kunst en allerlei soorten geldstromen. Mijn punt is meer als volgt. Als u sec vraagt naar uitsluiten op basis van afkomst of etniciteit, dan zijn wij daar niet van. Dat is nu het simpele antwoord.

De **voorzitter**:
Graag via de voorzitter blijven spreken. Mevrouw Nanninga, tot slot. Dan komen de heer Van der Maas, mevrouw Van der Plas en de heer Bosma.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Ik had het eigenlijk zelf op dit moment niet over Netanyahu en Israël. Ik had het over een rechtse komiek die overal gecanceld wordt. Aangezien rechts Nederland ook heel veel belastinggeld betaalt — ik denk misschien wel meer dan links Nederland — vind ik het toch bijzonder dat zo iemand van publiek geld uitgesloten mag worden. Overigens ga ik het straks ook hebben over Israël en de Jodenhaat in de cultuursector, maar dit ging even hierover. Is politiek wél een reden om mensen uit te sluiten?

De heer **Mohandis** (PRO):
Ik kan dit voorbeeld niet beoordelen. Uitsluiten op basis van kleur: nooit. Dat wil echter niet zeggen dat er binnen de culturele sector geen discussie is over wat wel en niet gewenst is qua kunstuitingen. Het is niet aan mij als politicus om dat te beoordelen.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Ik sla eerst even aan op het laatste debatje over antisemitisme, want daar gaat het ook een beetje over. Ik heb heel veel mails gekregen van Joodse kunstenaars en instellingen die zich buitengesloten voelen. Daar maken wij ons zorgen over. Deelt PRO de mening dat dat absoluut niet mag gebeuren, dat iedereen een gelijke kans moet hebben en dat culturele instellingen daar ver weg van moeten blijven?

De heer **Mohandis** (PRO):
Kijk, puur antisemitisme wijzen wij in alle vormen af. Dat is evident. Punt. Ik kan al die casussen die er misschien wel of niet zijn — dat weet ik niet — niet beoordelen. Maar

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

sec: mensen afwijzen op basis van wie ze zijn, keuren wij af.

De **voorzitter**:
Van der Maas met een vervolgvraag.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Die gaat niet over dit onderwerp, maar over een ander onderwerp: het document dat de heer Mohandis heeft geproduceerd. Het is heel mooi om te zien wat PRO ervan vindt. Het viel me wel op — ik heb geteld — dat het woord "ondernemerschap" er slechts één keer in voorkomt en alleen maar in de zin "Het is belangrijk voor innovatie en ondernemerschap." Ziet PRO een goede rol voor cultureel ondernemerschap, zeker om het gebrek aan financieringen misschien op te vangen? Zo ja, hoe ziet die rol eruit?

De heer **Mohandis** (PRO):
Wij proberen met dit stuk ook het volgende te laten zien. Als we het hebben over funding, moeten we breder kijken dan alleen naar publieke funding. Ik vind enerzijds dat je publieke middelen beter moet verankeren. Dat is stap een. Het tweede is: als we kijken naar wat de totale sector oplevert, ook economisch, dan moeten we, ook als we het over cultuurbeleid en een cultuurvisie hebben, breder kijken dan alleen naar de publieke middelen. Je ziet gewoon hoeveel geld erin omgaat, hoeveel economische winst er is als het gaat om de podiumsector, de festivals en de muziekgenres. Dat is echt een mega-industrie. Als je kijkt naar de hele keten van talentontwikkeling, dan moet je zien dat je elkaar kunt versterken, dus dat ook publieke middelen geld kunnen opleveren. Ook bedrijven staan vaak te springen om te zeggen: wij willen ook in die talentenketen investeren. Volgens mij moet je niet blind zijn voor alleen de publieke financiering van cultuur en moet je juist veel breder bekijken hoe je die twee aan elkaar kunt verbinden. Ik hoop dat je dan ook meer geld kunt genereren omdat het elkaar versterkt en omdat het elkaar laat groeien.

De **voorzitter**:
Meneer Van der Maas, afrondend.

De heer **Van der Maas** (VVD):
De laatste vraag. Heel fijn om te horen dat we inderdaad ook moeten kijken naar het bedrijfsleven en ondernemerschap. Maar hoe ziet dat er dan uit? Dat kan in een paar woorden, hoor; ik vraag u niet om er een heel document over te schrijven. Wij hebben een duidelijke mening over hoe dat zou kunnen zijn. Wat is uw mening daarover?

De heer **Mohandis** (PRO):
De vraag is wel heel algemeen gesteld. Het is zeker belangrijk, maar het moet wel iets specifieker, anders geeft u mij de ruimte om er heel erg over uit te wijden. Als u bedoelt hoe we bijvoorbeeld private middelen gaan aantrekken voor publieke uitgaven, dan hebben we daar ideeën bij. We hebben bijvoorbeeld eerder gezegd: als je kijkt naar de hele keten van talentontwikkeling, van dorpshuis tot en met internationaal podium, om het maar even zo te zeggen, dan zien we vaak dat heel veel geldstromen heel erg ad-hoccerig zijn. We hebben ook gezegd dat we hopen dat dat goedkomt. Je ziet versnippering, lokaal en landelijk, je ziet publieke en private investeringen die goedbedoeld zijn, maar die niet echt leiden tot een soort keten waarin er ook nieuw geld wordt aangetrokken. In die hele keten van talentontwikkeling, van een jongere die een kans krijgt om met weinig of geen geld muziek te maken in een buurthuis tot en met

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

iemand die internationaal excelleert, zien we dat publieke en private geldstromen heel goed van pas kunnen komen. Alleen, wat je nu vaak ziet, is dat publieke geldstromen worden verwacht voor de start van jongeren, van dat talent. Gaandeweg zou je eigenlijk willen dat ook degenen die heel veel geld verdienen aan de muziekindustrie denken: ik ga eens investeren in dat dorpshuis, want daar heb ik straks profijt van. Die wisselwerking zou je veel meer moeten aanjagen dan we nu doen. We laten op dit moment heel veel liggen.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
De discussie over Joodse artiesten ging wel een bijzondere kant op. Ik zie dat de heer Mohandis er heel erg mee worstelt hoe hij hier nu eigenlijk op moet antwoorden. De heer Mohandis zegt: puur antisemitisme wijzen wij af. Wat is volgens de heer Mohandis puur antisemitisme?

De heer **Mohandis** (PRO):
Het wordt gewoon een antisemitismedebat. Volgens mij is de definitie heel helder: mensen afwijzen op basis van, in dit geval, hun Joods-zijn, hun etniciteit. Dat is toch puur antisemitisme? Volgens mij is dat iets wat we allemaal weten. Dat weet mevrouw Van der Plas; dat weten we allemaal. Dat kunnen we ook opzoeken.

De **voorzitter**:
Een vervolgvraag van mevrouw Van der Plas.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Ten eerste: de opmerking "het wordt nu een antisemitismedebat" geeft precies aan dat PRO helemaal niet begrijpt waar dit over gaat. Cabaretiers, orkesten en allerlei Joodse mensen die iets op cultureel gebied doen, worden gewoon geweigerd in sommige instellingen. Die worden gewoon geweigerd. Daar moeten we dan toch wat aan doen? Dit wordt geen antisemitismedebat; dit speelt gewoon in de culturele sector. Dat hoort juist bij dit debat. Dat vindt de heer Mohandis toch ook, hoop ik?

De heer **Mohandis** (PRO):
Ik ben benieuwd naar die voorstellen. Ik kan niet in elke situatie beoordelen of er echt sprake is van antisemitisme. Dat vind ik echt wel een zware kwalificatie. Ik kan dat niet beoordelen vanaf hier. We moeten dat niet door elkaar halen met het afgeven van een politiek gezien duidelijk signaal over de misdaden van Netanyahu. U moet er volgens mij niet van wegkijken dat dat debat speelt. Als mensen puur worden afgewezen op basis van hun etnisch Joods-zijn, dan is dat fout. Laat dat helder zijn. Volgens mij moeten we niet alles op een hoop gooien. Dat gebeurt te vaak in het debat. Laten we het debat zuiver voeren met elkaar.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
De heer Mohandis downplayt het wel heel erg, vind ik. Ik kan me er nog iets bij voorstellen dat je Netanyahu niet in je theater wil hebben, maar het is gewoon antisemitisme als er een Joodse artiest komt en je zegt: dat wil ik niet hebben, want Israël. Je weigert dan gewoon iemand op basis van zijn Joodse afkomst. Ik heb in april, tijdens het plenaire antisemitismedebat, een motie ingediend om te kijken en te onderzoeken of de minister financiering kan stoppen van culturele instellingen die Israëlische of Joodse artiesten weigeren op basis van hun afkomst. Dat is namelijk puur antisemitisme. PRO heeft daartegen gestemd. Ik denk dan: puur antisemitisme komt in

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

het geding. Als dat zo is, dan zou PRO zeggen: wij vinden ook dat die financiering gestopt moet worden. Maar PRO stemt tegen. Waarom?

De heer **Mohandis** (PRO):
Ik vind het heel belangrijk om te zeggen dat het grootste gevaar bij dit debat is dat iedereen verdacht wordt gemaakt. Dat vind ik echt kwalijk. Er wordt voorbijgegaan aan het punt dat er ook gewoon een maatschappelijk debat is over wat er gebeurt in Israël. Er vinden daar vreselijke misdaden plaats. Toch wordt alles op een hoop gegooid. Ik ben heel benieuwd naar de voorstellen. Wij zijn niet van het allemaal op een hoop gooien. Ik vind dat het debat niet zuiver wordt gevoerd. Ik vind het ook geen recht doen aan al die mensen die demonstreren tegen wat daar gebeurt, tegen al die doden en tegen al die misdaden. Nogmaals, als mensen puur op hun afkomst worden geweigerd, dan vind ik dat fout. Dat heb ik afgekeurd. Ik ga hier niet zeggen dat dat overal gebeurt en dat iedereen verdacht is. Dat vind ik gewoon een foute redenering en een foute voorstelling van zaken.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Hoe staat de heer Mohandis tegenover de boycot van 300 culturele instellingen, zoals Tivoli in Utrecht en het Bonnefantenmuseum? Zij zeggen: we boycotten Israël, de enige democratie in het Midden-Oosten. Wat vindt de heer Mohandis daarvan?

De heer **Mohandis** (PRO):
Dat laatste verraadt vooral de inbreng van de heer Bosma, omdat hij "de enige democratie" zegt. Die democratie pleegt ook gewoon oorlogsmisdaden. Er zit een premier die heel veel op zijn kerfstok heeft, met wie de partijleider van de heer Bosma heel graag op de foto gaat. Dat is ook wat er aan de hand is. Dat wordt hier een beetje verbloemd. Ik constateer dat er heel veel maatschappelijk debat is in de culturele sector, maar ook zeker daarbuiten, overal in Nederland. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat bijna 70% à 80% van de Nederlanders een veel hardere lijn wil wat betreft het afwijzen van de misdaden van de Israëlische regering. Dat is hier ook aan de hand. Er wordt hier heel makkelijk één kant van de zaak voorgesteld. Er wordt gedaan alsof dat het dan is. Door de heer Bosma wordt er bewust of onbewust voorbijgegaan aan de realiteit.

De **voorzitter**:
De heer Bosma voor een vervolg.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Ik stel gewoon vast wat de realiteit is, namelijk dat 300 culturele instellingen Israël boycotten. Ik vraag de heer Mohandis wat hij daarvan vindt.

De heer **Mohandis** (PRO):
Ik stel vast dat er heel veel maatschappelijk debat is over wat de Israëlische regering doet. Er is heel veel maatschappelijk debat over de misdaden die ze daar pleegt. Ik constateer dat twee derde van Nederland wil dat er een harde lijn is tegen Israël. Dat debat vindt plaats binnen de culturele sector, maar ook zeker buiten de culturele sector. Je ziet het echt overal. De culturele sector is gemiddeld niets anders dan de Nederlandse samenleving. Je ziet dat bijna 80% wil dat er veel meer wordt gedaan om de misdaden die daar plaatsvinden, die gedoogd worden door de partij van de heer Bosma, worden gestopt door de Israëlische regering. Ik hoop dat Netanyahu snel verdwijnt. Het liefst zie ik dat hij naar Den Haag komt en wordt opgesloten.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De **voorzitter**:
De heer Bosma, afrondend. Dan gaan we daarna naar mevrouw Dijk voor haar eerste termijn.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Op deze manier gaan we 16.00 uur echt wel halen. Ik stel gewoon een hele simpele vraag en de heer Mohandis gaat wild om zich heen slaan. Ik vraag iets. Ik stel iets vast en ik vraag gewoon wat hij ervan vindt. Ik ga het nog een keer proberen. Volk van Nederland, let goed op. Voor de derde keer: wat vindt de heer Mohandis ervan dat 300 culturele instellingen de staat Israël boycotten?

De **voorzitter**:
Tot slot. Daarna gaan we naar mevrouw Dijk.

De heer **Mohandis** (PRO):
Ik constateer ook dat de Nederlandse regering bijvoorbeeld heeft gezegd dat het heel fout is om producten te importeren uit Israëlische nederzettingen. Dat vind ik een klein stapje in de goede richting. We zien ook dat er heel veel maatschappelijk debat is over wat de Israëlische regering uitspookt en doet, en dat de Nederlandse regering meer moet doen om de misdaden van Netanyahu, die gedoogd worden door de PVV, te stoppen. Dat is mijn antwoord. Daar moet de heer Bosma het mee doen.

De **voorzitter**:
Dat is uw antwoord. Tot slot mevrouw Nanninga, want ik wil ook naar een volgende spreker, gegeven het feit dat we om 16.00 uur klaar moeten zijn.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Ik hoor geen antwoord. Laat ik even een ander voorbeeld nemen. Laat heel duidelijk zijn dat dit niet de mening is van mijn partij, maar even hypothetisch. Er is in Nederland ook een groot debat over vluchtelingen. De meerderheid van Nederland vindt dat er een verminderde instroom moet komen. Zou meneer Mohandis, gegeven het feit dat hij steeds het maatschappelijk debat aanvoert als reden voor boycot, het redelijk vinden als er een boycot komt van vluchtelingen of theater over vluchtelingen, want er is een meerderheid in Nederland die er iets van vindt en er is een heel groot maatschappelijk debat over. Dat is de lijn die de heer Mohandis kiest. Dat is zijn logica.

De heer **Mohandis** (PRO):
Ik snap de vergelijking niet helemaal. Ik constateerde dat er, terecht, volop maatschappelijk debat is over de manier waarop Nederland zich moet opstellen tegenover een staat die genocidale handelingen verricht. Het is vreselijk wat daar gebeurt. Daar is heel veel maatschappelijk debat over, en terecht. Een heel groot deel van Nederland maakt zich zorgen over wat daar gebeurt. Dat debat vindt overal plaats. Ik vind de vergelijking die nu wordt gemaakt niet rechtdoen aan wat daar gebeurt, dus daar ga ik niet op in.

De **voorzitter**:
Dan gaan we naar de eerste termijn van mevrouw Dijk van D66. Aan u het woord.

Mevrouw **Heera Dijk** (D66):

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Dank u wel, voorzitter. Vanochtend ben ik met een paar collega's begonnen hier buiten het Kamergebouw. We werden mooi ontvangen door tieners die muziek aan het maken waren en aandacht vroegen voor meer cultuureducatie.

Dat was een mooi begin, want cultuur moet je meemaken. En dat heb ik gedaan! Ik heb alle provincies bezocht, behalve Drenthe. Dus als er mensen of organisaties vanuit Drenthe meekijken: nodig mij uit, want ik kom graag jullie kant op. Cultuur moet je voelen, en dat heb ik gedaan bij het Bevrijdingsfestival in Zwolle, bij Het Noordbrabants Museum in Den Bosch, bij de bibliotheek in Apeldoorn en bij The Culture in Almere.

Overal waar ik kom, zie ik wat cultuur betekent. Het zorgt voor levendigheid in onze steden en regio's, voor werkgelegenheid en voor bedrijvigheid. Als hbo-docent heb ik geleerd wat een creatief proces inhoudt. Een creatief proces heeft ruimte nodig om te proberen, om iets te maken dat misschien de eerst keer helemaal niet lukt, en een creatief proces houdt in dat je dan opnieuw begint en verdergaat. Het belangrijkste in zo'n proces is rust en ruimte.

Ik ben dan ook verheugd over het voorstel van onze minister om de maximale subsidietermijn van vier naar acht jaar te verlengen. Dat is de grootste hervorming in 30 jaar. Dat betekent minder vaak tijdrovende en complexe subsidieaanvragen. En dat betekent meer tijd en ruimte voor het creatieve proces van onze makers.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Het betekent ook dat ons parlement wordt uitgeschakeld, want wij kunnen dan niet meer bijsturen. Ik weet wel waarom de minister dat doet. Die is doodsbang dat er een keer een rechts kabinet komt en dan kan ze haar vriendjes in de grachtengordel niet meer zoveel geld sturen. Hoe kan het nou zijn dat een partij als D66 met haar achtergrond ermee instemt dat het parlement gewoon buitenspel wordt gezet?

Mevrouw **Heera Dijk** (D66):
De rust en ruimte van acht jaar betekent niet dat wij als politiek niks meer te zeggen hebben. Er zijn momenten dat er kan worden gerapporteerd en er wordt ook nog gemonitord.

De **voorzitter**:
De heer Bosma met een vervolgvraag.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Maar wij zitten niet in de politiek om te rapporteren en te monitoren. We zitten hier om beleid te wijzigen en te beïnvloeden. D66 was toch altijd de partij die zei "inspraak" en "het parlement moet sterk worden". Van oudsher was D66 voor een gekozen burgemeester en referenda. Nu zegt D66: nee, het parlement moet gewoon zijn muil houden. Acht jaar ligt het vast en mogen we hier gezellig bij elkaar komen en thee drinken, maar we hebben geen enkele invloed meer. Dat kan D66 toch niet vinden?

Mevrouw **Heera Dijk** (D66):
Ik vind dat een beetje een heftige term: "muil houden". Zo zou ik zelf niet praten. Volgens mij zijn de plannen zo dat er wel degelijk ruimte is om bij te sturen.

De **voorzitter**:

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De heer Van der Maas. Nee, de heer Bosma nog met een laatste vraag.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Nou, die mogelijkheden zijn er niet, want als het voor acht jaar vastligt, ligt het voor acht jaar vast. En het is niet zonder reden dat het voor acht jaar wordt vastgelegd. Dat wordt gedaan zodat we er geen enkele invloed meer op hebben. Hoe kun je daar nou als democratische partij voorstander van zijn, gezien de achtergrond waarmee D66 gestart is? Dat kan D66 toch nooit goed vinden? Het parlement moet toch het hoogste lichaam zijn in onze democratie?

Mevrouw **Heera Dijk** (D66):
Volgens mij verval ik in herhaling: ik kijk ook heel erg naar de behoefte van de sector. Eigenlijk is de hele sector het erover eens dat je met rust en ruimte veel meer tijd hebt voor het creatieve proces.

De heer **Van der Maas** (VVD):
De VVD is ook vóór de uitbreiding van vier naar acht jaar, vooral voor die rust, structurele financiering en betere planmatige benadering. Daar zijn we het wel mee eens, maar we hebben ook twee zorgen. Ten eerste vragen we ons af hoe we de instellingen die subsidie voor acht jaar krijgen, scherp houden. Hoe ziet D66 dat? Gaan die misschien niet een beetje achteroverleunen? Daarnaast vragen wij ons af hoe D66 de mogelijkheden ziet voor nieuwe toetreders in dit systeem.

Mevrouw **Heera Dijk** (D66):
Een terechte vraag. Ik heb met de sector gesproken. Volgens mij wordt er juist strenger gekeken en is het niet zo dat het acht jaar vrijblijvendheid is. Op de tweede vraag van mijn collega wilde ik in het vervolg van mijn betoog ingaan.

De **voorzitter**:
Voordat we daaraan gaan beginnen, is er nog een interruptie van mevrouw Nanninga.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Interessant om te horen dat zowel de VVD als D66 weinig boodschap heeft aan het budgetrecht van deze mooie Kamer. Dat gezegd hebbend: het wordt nog veel erger, want er komt ook een plan aan om de subsidieverstrekking nog meer te beleggen bij allerlei commissies, organisaties en cultuurpausen. Er komt dus nog een laag tussen. De ministeriële verantwoordelijkheid verschuift nog meer, en dat voor een termijn van ácht jaar. Hoe is dat nog democratisch te borgen?

Mevrouw **Heera Dijk** (D66):
Misschien is het goed als ik mijn betoog afmaak, want ook die vraag wil ik daarin beantwoorden. Als dat nog niet voldoende is, kan ik daarna misschien nog op die vraag ingaan.

De **voorzitter**:
U vervolgt uw betoog.

Mevrouw **Heera Dijk** (D66):
Ik heb in de brief van de minister gelezen dat ook in het nieuwe stelsel ruimte blijft voor nieuwe makers. Dat moet ook zo blijven, want we willen dat het nieuwe stelsel wendbaar

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

en flexibel blijft. Niet alleen zijn er nieuwe makers, de publieksvoorkeuren kunnen ook veranderen. Mijn vraag aan de minister is of zij verder toe kan lichten hoe dat er in de praktijk uit gaat zien. Ik denk bijvoorbeeld aan The Culture, waarin verschillende disciplines samenkomen. Hoe passen zulke initiatieven straks in het nieuwe bestel? Als we het over rust en ruimte hebben, hoe wordt er dan binnen die acht jaar omgegaan met indexering en fair pay? Onze makers moeten ook die zekerheid hebben.

Dan wil ik het graag hebben over de andere grote verandering: het fondsenlandschap. De minister wil meer subsidies via de fondsen laten lopen. Nu hebben we twee routes: rechtstreek via het ministerie en via de rijkscultuurfondsen. Die routes overlappen soms. De minister wil daar meer samenhang in brengen en het voor instellingen en makers eenvoudiger maken om subsidie aan te vragen. Die gedachtegang kan ik volgen. Tegelijkertijd heb ik hierover veel brieven ontvangen en hierover met verschillende mensen uit de sector gesproken. Zij maken zich zorgen. Ik hoor hun zorgen. Een vraag die steeds terugkomt, is welk probleem we hiermee oplossen. Daar komt bij dat de planning erg krap voelt. En dan heb ik het nog niet gehad over het van zes naar drie fondsen gaan. Er veranderen veel dingen tegelijkertijd. Kan de minister toelichten waarom hiervoor is gekozen, zodat de zorgen enigszins kunnen worden weggenomen? Een vervolgvraag: hoe zorgt zij ervoor dat het voor makers en instellingen daadwerkelijk eenvoudiger wordt?

Ik heb eigenlijk hetzelfde voorbeeld als mijn collega van PRO. Ik ben bij de Nationale Opera & Ballet geweest. Dat is één organisatie met één bedrijfsvoering en gedeelde voorzieningen. Stel dat de opera straks in de BIS blijft en het balletdeel via een fonds gaat lopen. Dan krijg je één organisatie met twee verschillende beoordelingskaders. Maken we het dan niet juist onnodig complex? Volgens mij moeten we goed kijken welke inhoudelijke criteria bepalen wie in de BIS blijft en wie naar een fonds gaat. Volgens mij moeten we dan steeds de vraag blijven stellen: draagt deze verandering bij aan de ambitie om cultuur eenvoudiger, toegankelijker en toekomstbestendiger te maken? Mijn vraag aan de minister is of zij bij de uitgangspuntenbrief in juni 2027 inzichtelijk kan maken wat deze verandering gaat kosten, inclusief de transitiekosten. Voor D66 is het belangrijk dat dit proces zorgvuldig verloopt en dat dit niet ten koste gaat van onze makers en de programmering.

Ik wil nog twee onderwerpen bespreken die het afgelopen jaar mijn aandacht hebben getrokken bij verschillende werkbezoeken.

De **voorzitter**:
U heeft twee interrupties, één van de heer Mohandis en één van mevrouw Nanninga. Ik begin bij de heer Mohandis.

De heer **Mohandis** (PRO):
Ik wil nog even doorgaan op de brief van de minister. Die gaat heel erg over het herinrichten van het fondsenlandschap en het overdragen van de BIS. Als dat allemaal beklonken zou moeten worden met ingang van 2029, betekent dat dat het allemaal rond de zomer van volgend jaar rond moet zijn. Dat is dus met aanvraagtermijnen en alles, het totaalpakket. Het is toch totaal niet realistisch dat dat gaat lukken? Bent u het met mij eens — dat hoor ik een beetje in uw betoog — dat we dit zorgvuldig moeten doen en dat er ook draagvlak moet zijn voor die herinrichting? Anders gaan we met bestaande middelen schuiven en dan vraag ik me af wat het echt gaat opleveren behalve

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

onduidelijkheid en afstand. Ik had graag een toelichting van hoe u dat ziet met die brief.

De **voorzitter**:
Graag via de voorzitter.

Mevrouw **Heera Dijk** (D66):
Die tijdplanning voelt ook voor mij als een squeeze. U geeft terecht aan: er moet wel draagvlak zijn. Als er zo veel tegelijkertijd moet gebeuren, dan is mijn oproep aan de minister: kijk ernaar met de sector, zorg ervoor dat het proces zorgvuldig verloopt en zorg ervoor dat er draagvlak is vanuit de sector.

De **voorzitter**:
Nog een vervolgvraag, meneer Mohandis?

De heer **Mohandis** (PRO):
Ik was nog even benieuwd. Laten we inzoomen op het overhevelen van bijvoorbeeld de basisinfrastructuur naar de fondsen en het verkleinen van het aantal fondsen van zes naar drie. Wat is volgens u de volgordelijkheid? Waar moeten we beginnen? Onze grootste zorg zit 'm er namelijk in dat als we bijvoorbeeld de basisinfrastructuur overhevelen, we gewoon totaal niet kunnen overzien of al die fondsen dat aankunnen en of de loketfunctie ook voor de gebruikers gaat werken zoals die moet werken. Uiteindelijk gaat het namelijk om de gebruikers. Wat kan volgens u wel gebeuren en waar moeten we wat voorzichtiger mee zijn met betrekking tot die brief? Of zegt u gewoon van die brief: nou, ik zou daar nog eens twee jaar langer over doen voordat u daar überhaupt een beginstap mee zet? De snelheid waarmee de minister dit wil, baart ons namelijk enorme zorgen. Ik ben benieuwd hoe u dat ziet.

De **voorzitter**:
Het is "mevrouw Dijk"; graag via de voorzitter.

De heer **Mohandis** (PRO):
Ik ben benieuwd hoe mevrouw Dijk dat ziet.

Mevrouw **Heera Dijk** (D66):
Volgens mij delen we dezelfde zorgen. Daarom zei ik ook: er gebeuren veel dingen tegelijkertijd; als er een verandering komt, dan moet er volgens mij steeds gekeken worden of het bijdraagt aan de ambitie. Als u mij vraagt hoe ik dat voor me zie, dan zou ik dus weer willen beginnen bij de ambitie die is uitgesproken: maak het eenvoudiger, toegankelijker en toekomstbestendiger. Pas daarna kun je de volgende stap nemen.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Ik hoor zorgen van D66 bij het nieuwe voorgestelde stelsel, vooral met betrekking tot het zo makkelijk mogelijk maken van het uitdelen van gratis geld aan makers die hun eigen broek moeten ophouden. Ik hoor echter niet zo veel zorgen over de democratische controle op dit proces. Is het nou echt zo'n goed idee om weer van die instellingen op te richten, met kunstpausen die allemaal uit dezelfde ideologische vijver komen, om daarmee ons belastinggeld verder te distribueren? Zijn daar geen zorgen over bij D66?

Mevrouw **Heera Dijk** (D66):
Ik heb gekeken hoe het zit voor de makers. Het is een terechte opmerking, maar wellicht

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

kan de minister de zorgen wegnemen over het proces aan de kant van de Kamer en de minister.

De **voorzitter**:
Een vervolgvraag.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Dat vanuit de makers werd gedacht, is duidelijk. Ik kijk ook een beetje naar de kant van de belastingbetaler en de Nederlandse bevolking die niet in het linksdraaiende bubbeltje zit. Die zijn hier niet zo mee gediend, maar daar maakt D66 zich dus geen zorgen over? Zij zegt: we horen wel wat de minister daarvan vindt. D66 voelt geen reden om daar waakzaam op te zijn?

Mevrouw **Heera Dijk** (D66):
Waakzaam zijn we altijd. Deze hervorming gaat er juist om dat de subsidieaanvragen minder complex zijn, waardoor minder stress en het creatieve proces bevorderd kunnen worden. Ik herhaal dat mij lijkt dat de minister de andere kant van het proces kan toelichten.

De **voorzitter**:
U vervolgt uw betoog.

Mevrouw **Heera Dijk** (D66):
Ik had twee punten die ik wilde bespreken naar aanleiding van mijn werkbezoeken. Het eerste gaat over AI en auteursrecht. Ik hoor van makers dat hun werk wordt gebruikt om AI-systemen te trainen terwijl zij daar vaak geen zicht op hebben en dat dat gebeurt zonder toestemming en zonder dat daar een vergoeding tegenover staat. Onze makers kunnen niet zomaar zelf tegen big tech optreden. Daarom wil D66 onderzoeken hoe we een vergoedingenstelsel kunnen inrichten waarin AI-aanbieders bijdragen aan een eerlijke vergoeding voor het gebruik van beschermd werk. Dit vraagstuk raakt meerdere ministeries, maar wie pakt de regie op? Welke concrete stappen zet de minister samen met haar collega's om het auteursrecht bij AI beter te handhaven? Is zij bereid te onderzoeken hoe zo'n vergoedingenstelsel eruit kan zien?

Dan het tweede punt: onze jongeren en nachtcultuur. Waar kun je tegenwoordig nog naartoe als je 16 jaar bent? Tijdens een van mijn werkbezoeken heb ik een mooi initiatief leren kennen: Uunight in Utrecht. Dat zijn feesten georganiseerd voor en door jongeren van 16 jaar. Jongeren krijgen daar de ruimte om elkaar te ontmoeten en op een veilige manier uit te gaan. Het gaat bij nachtcultuur namelijk niet alleen om uitgaan, maar ook om veiligheid en ontdekken wie je bent. Het Rijk geeft aan dat nachtcultuur een gemeentelijke taak is, maar als nachtcultuur vooral een gemeentelijke taak is, dan maakt het nogal uit in welke stad of dorp je woont. Ik gun onze jongeren een plek waar zij zichzelf kunnen zijn en zo de wereld leren kennen. Uit mijn gesprekken met verschillende wethouders en raadsleden blijkt dat nachtcultuur er juist baat bij heeft als die wordt opgenomen in het nationale cultuurbeleid. Tijdens de ADE is daar met de Nationale Agenda Nachtcultuur ook aandacht voor gevraagd. Ik vraag de minister hoe het Rijk in dezen alsnog samen kan optrekken met de gemeentes. Ziet de minister alsnog mogelijkheden?

Voorzitter, tot slot. D66 ziet deze hervorming als een kans om de samenwerking tussen

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

het Rijk, provincies en gemeenten te versterken om het zo voor makers eenvoudiger te maken en ervoor te zorgen dat iedereen cultuur kan meemaken, ongeacht waar iemand binnen het Koninkrijk woont. We moeten daarbij verder kijken dan alleen naar de culturele sector. Cultuur brengt mensen samen, kan eenzaamheden tegengaan en draagt bij aan het welzijn, de gezondheid en de weerbaarheid. En dan heb ik het nog niet eens gehad over talent ontwikkelen binnen het culturele ecosysteem. Kortom: cultuur is geen "nice to have"; cultuur maakt onze samenleving.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Voordat we naar de heer Bosma gaan, is er in ieder geval een interruptie van de heer Mohandis, en daarna van de heer Van der Maas.

De heer **Mohandis** (PRO):
Ik ga nog even in op de rolverdeling tussen overheden: gemeente, provincie en Rijk. Wil D66 dit net als PRO gewoon wettelijk verankeren? Ik denk dan aan een soort verantwoordelijkheidsverdeling, een zorgplicht in de wet. De functies kunnen we ook in de wet regelen, maar het gaat mij met name om de rolverdeling tussen overheden.

Mevrouw **Heera Dijk** (D66):
Ja, dat zou inderdaad de volgende stap zijn. Dat is voor D66 wel de stip aan de horizon.

De **voorzitter**:
Er is een vervolgvraag van de heer Mohandis.

De heer **Mohandis** (PRO):
Heel goed, want die stap kunnen we snel zetten. Met "snel" bedoel ik meer dat er nu een wet ligt om van vier jaar naar acht jaar te gaan, de Wet op het specifiek cultuurbeleid. Er is een roep om daar meer in vast leggen, dus naast de cultuurfuncties ook de verantwoordelijkheid tussen gemeente, Rijk en provincie, zodat we kunnen komen tot een soort minimumaantal voorzieningen per regio of per gemeente. Dat kunnen we nader invullen. Maar als u dat wilt, kunnen we dat ook snel doen, tenminste als we de wet hebben voorliggen. Ik hoop dat dat nog dit jaar plaatsvindt en anders begin volgend jaar.

Mevrouw **Heera Dijk** (D66):
Ik blijf bij die stip aan de horizon. Volgens mij willen wij gewoon een eerste stap zetten, maar ik ben het helemaal eens met eigenlijk alles wat u zegt. Ik weet alleen niet of wij zo snel kunnen reageren.

De **voorzitter**:
De heer Mohandis, tot slot.

De heer **Mohandis** (PRO):
Tot slot. Ik denk echt dat het heel mooi zou zijn als dit debat oplevert dat wij een wettelijke stap kunnen zetten met elkaar. Ik ben graag bereid, ook op basis van ons plan, om bij de komende wetsbehandeling een amendement te maken, zodat we veel meer kunnen vastleggen dan we nu doen om al die mooie voorzieningen te laten bloeien.

De **voorzitter**:

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Wilt u daar nog op reageren, mevrouw Dijk?

Mevrouw **Heera Dijk** (D66):
Nou, ik wil alleen zeggen dat ik het er helemaal mee eens ben. Misschien kan de minister aangeven hoe we de volgende stap kunnen zetten, maar ik juich het helemaal toe, ja.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Het is mooi om te zien dat D66 en PRO het volledig met elkaar eens zijn over het opnemen hiervan in de wet. De VVD staat daar kritisch tegenover, ook omdat verantwoordelijkheid vaak extra geld met zich meebrengt. Daar gaat dan ook meteen mijn vraag over. Ik ken het Uunight-initiatief in Utrecht. D66 zegt "opnemen in het cultuurbeleid", maar wat bedoelt D66 daarmee? Betekent dat meer subsidie, betekent het meer mensen, betekent het ambtenaren die zich ermee gaan bezighouden? Wat is de impact daarvan? Wat komt erachter vandaan?

Mevrouw **Heera Dijk** (D66):
Leuk dat mijn collega weet wat Uunight is. Mijn oproep is de volgende, vooral naar aanleiding van de gesprekken. Als een gemeente bijvoorbeeld iets wil doen op het gebied van nachtcultuur terwijl het culturele budget van de gemeente voor een groot deel opgaat aan huisvesting, blijft er weinig over. Natuurlijk snap ik dat er een geldvraag achter zit, dus ik ben op zoek naar hoe je een gemeente in haar kracht kunt zetten om dan wel iets neer te zetten op het gebied van nachtcultuur.

De **voorzitter**:
Een vervolgvraag van de heer Van der Maas.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Oké, dus als ik D66 goed begrijp is dit een lokaal initiatief. De gemeente weet waar we het over hebben en ze worden al goed geholpen. Nu moet de Rijksoverheid instappen om gaten dicht te lopen. Mevrouw Dijk zegt dat de middelen bijna op zijn. Ik hoor eigenlijk: meer subsidie, meer geld. Dan is de vraag ook meteen waar dat geld dan vandaan komt.

Mevrouw **Heera Dijk** (D66):
Ik wil er geen geldkwestie van maken, want volgens mij is de eerste stap dat je moet erkennen wat nachtcultuur is en dat je daarna gaat kijken … Daarom was mijn vraag aan de minister ook hoe we dat samen met de gemeentes kunnen doen. Ik zou nooit zomaar zeggen: nu moet je dit gaan doen en nu moeten er extra middelen bij. Ik wil meer kijken hoe je de volgende stap kunt zetten.

De **voorzitter**:
Dank, mevrouw Dijk. Dan gaan we naar de termijn van de heer Bosma. Aan u het woord.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
"Sinterklaas, Sinterklaas en natuurlijk Zwarte Piet", voorzitter. Is het niet geweldig, die prachtige, aanzwellende steun voor onze onvolprezen kindervriend? De oorlog tegen Zwarte Piet, die de linkse elites en onze instituties voerden, is volledig mislukt. Er zijn dramatische nieuwe cijfers. Maar liefst 72% van Nederlanders is duidelijk: Zwarte Piet is

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

zwart. Dat is een spectaculaire groei. In 2023 was dit nog 62%. De steun voor het wangedrocht, de roetveegpiet, implodeerde in één jaar van 30% naar 22%, want immaterieel cultureel erfgoed leeft als nooit tevoren.

Voorzitter. Dit is niet zozeer een overwinning voor onze hardwerkende kindervriend en onze mooie tradities. Het is vooral een bittere nederlaag voor de door links gekoloniseerde instituties. Toen het gedram begon, kozen ze allemaal partij: de media in het bijzonder, met de verraderlijke NPO, de ongekozen burgemeesters die Sinterklaascomités dwongen om Zwarte Piet vaarwel te zeggen, en bijvoorbeeld ook de Kinderombudsman, en vooral ook het kabinet. We herinneren ons nog de achterbakse streken van minister Lodewijk Asscher. Die liet allerlei organisaties uit onze samenleving, van RTL tot gemeenten, opdraven om ze te dwingen Zwarte Piet af te schieten. Onze kindervriend werd van bovenaf kapotgemaakt, omdat er weer een linkse mode was, zoiets als vliegschaamte, Black Lives Matter, genocide of dat we allemaal vegan moesten worden. Iedereen moet dan meedoen, want anders kan dat je je carrière kosten.

Voorzitter. Maar zie: ons volk is beter en slimmer dan de zoveelste linkse wokemode. Driekwart van ons volk gelooft al die NPO-onzin niet. De hoop is natuurlijk dat we straks weer heel veel echte zwarte pieten gaan zien. Dat zou geweldig zijn. Driekwart van de Nederlandse bevolking wil het. Zij trotseren al die ongekozen burgemeesters, de overgesubsidieerde types uit het Media Park en de hele culturele voorhoede. Hoe kijkt dit kabinet terug op de acties van een vorig kabinet om Zwarte Piet kapot te maken? Is deze minister bereid haar excuses aan te bieden voor deze daden, waarvoor zij tenslotte politiek verantwoordelijk is? Waarom deed het kabinet dat eigenlijk, onze culturele tradities kapotmaken? Waarom zijn iftar en ramadan prima, maar is Zwarte Piet verkeerd? Graag een duidelijk antwoord en kom niet aan met het onzinverhaaltje dat de oorlog tegen Zwarte Piet gevoerd is door burgers en van onderop. Het is een actie van de overheid geweest: ongekozen burgemeesters, ministers en staatsomroepen. Die had enorme gevolgen. Die héέft enorme gevolgen. Het hele sinterklaasfeest is namelijk vrijwel uit de openbare ruimte verdwenen. De wijkraad van Rotterdam Carnisse vindt Sinterklaas ook al te kolonialistisch en te blank, dus die heeft hem maar helemaal geschrapt. Het is ongelofelijk wat mensen als minister Asscher op hun geweten hebben.

Nog meer links idealisme: in Amersfoort kan een tentoonstelling over 300 jaar Joods leven in die stad niet doorgaan. De rotsmoes van de directeur van het Museum Amersfoort luidt dat het is vanwege — ik citeer — "spanningen in het Midden-Oosten". Je voelt meteen aan je water dat dit apekool is. Kees Vlaardingerbroek, jarenlang actief in de wereld van de klassieke muziek en de NPO, schreef op Twitter: "Deze houding komt niet voort uit lafheid. In de woke leiding van veel culturele instellingen leeft de overtuiging dat de Joden de nieuwe daders zijn. De nieuwe Nazi's eigenlijk, want verantwoordelijk voor de 'genocide' op de Palestijnen." "Genocide" staat uiteraard tussen aanhalingstekens, want die is er helemaal niet. Ik was het daar volledig mee eens en dat werd nog eens bevestigd toen bleek dat de directeur van het museum een kleine week na de gruwelijke moorden, verkrachting en onthoofdingen van 7 oktober een tweet had geliket van een Marokkaanse acteur waarin hij de Hamasdaden bagatelliseert.

Voorzitter. Of is er iets anders aan de hand en is men gewoon bang, bang voor jongeren, al dan niet in het bezit van een fatbike? Het zou mij niks verbazen. Heeft de

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

minister er enige informatie over dat dat een achterliggende reden kan zijn? Waarom horen we op zo'n moment niets van de minister? Waarom haalt zij niet het zwaard uit de schede en scheurt ze niet in haar dienstauto daarnaartoe? Dat zoiets niet meer mogelijk zou zijn in Nederland, moet voor haar toch onacceptabel zijn? Nou heeft zij zich in haar vorige functie ingezet om het Hamasgeluid op de campus goed tot zijn recht te laten komen, maar dit moet toch zelfs haar te ver gaan. Waarom zwijgt zij?

Op de begroting staat bijna 300 miljoen voor onze musea. Dit is misschien een lokale aangelegenheid, maar er staat wel degelijk een nationaal belang op het spel. Een andere vraag is waarom we niets uit de kunstwereld en de museumwereld horen. Zou het kunnen zijn dat ze het er gewoon mee eens zijn?

Ook mijn derde onderwerp heeft betrekking op links idealisme. Wij als leden van de commissie voor Cultuur ontvingen vorige week via de mail een brief die voor mij een van de meest pijnlijke is die ik de afgelopen twintig jaar als Kamerlid mocht ontvangen. De brief eindigde met de zin: "Wij verzoeken u vriendelijk maar met klem de anonimiteit van de leden van onze werkgroep te respecteren." Men moet dus al half ondergronds functioneren. Ze zitten feitelijk ondergedoken. De afzender is de werkgroep Joodse kunstenaars. Ze zijn Joods dan wel Israëlisch. Ze noemen zich — ik citeer — een "door omstandigheden ontstane werkgroep". Tsja, wat zijn dan die omstandigheden? Welnu, de kunstenaars in kwestie spreken van "stilzwijgend antisemitisme": ineens, sinds 7 oktober dan, geen antwoord meer krijgen op mails, vaste bespelingen die plotseling, sinds 7 oktober dan, niet meer plaatsvinden, en het systematisch buitensluiten. Een enkeling kent misschien nog het goeie Amsterdamse woord "risjes"; daar is hier overduidelijk sprake van. Het gaat dan om kunstenaars die vaak veteranen zijn in hun vak, die soms al tientallen jaren meedraaien. Het gaat om alle takken van sport binnen onze vaderlandse cultuur: beeldende kunst, literatuur en vooral de podiumkunsten, waar sowieso sprake is van veel activisme.

Een bekend fenomeen is ook "ideologische screening", zoals we dat noemen. Joodse mensen worden aangesproken op hun achtergrond en moeten tekst en uitleg geven over het conflict. Ze moeten door een hoepeltje springen. Het liefst moeten ze het heilige g-woord zeggen. In die brief verzoekt de werkgroep om een gesprek met de minister. Ik hoop maar dat zij hiertoe bereid is. Graag een antwoord.

De culturele sector, die wij met miljoenen en miljoenen mogen spekken, heeft altijd de mond vol over tolerantie, diversiteit en verbinding. Ze zijn ook altijd van de inclusie. De morele superioriteit spat ervan af. Maar je moet alleen niet Joods of Israëlisch zijn, want dan is er aan jouw diversiteit even geen behoefte. Maar liefst 300 culturele instellingen, zoals Tivoli in Utrecht, Bonnefanten in Maastricht, Theater Oostpool in Arnhem, het IDFA et cetera, plus nog eens 750 theatermakers, musici, schrijvers en andere kunstenaars, hebben een boycot afgekondigd van de staat Israël, de enige democratie in het Midden-Oosten. Ze vinden blijkbaar dat het land zich niet mag verweren tegen de jihad. Elk land dat mensenrechten vertrapt, vinden ze prima, maar de enige Joodse staat moet geboycot worden. "Koop niet bij Joden." Oude tijden herleven. Vinden we het gek dat in het verlengde van deze selectieve verontwaardiging Joodse en Israëlische kunstenaars in het nauw komen? Is er niet gewoon een klimaat gecreëerd, vraag ik aan deze minister. Moeten we niet eens goed praten met die 300 kunstinstellingen? Moeten we niet eens heel snel hun subsidie intrekken? Het is allemaal het logische gevolg van de bruine lijn.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Ten slotte. Een cruciaal onderdeel van onze cultuur is onze geschiedenis, bijvoorbeeld de sporen die het nationaalsocialisme heeft achtergelaten. Wat vindt de minister ervan dat ons Nationaal Monument op de Dam een nationaal kladblok is geworden waar activisten ongestraft teksten op mogen spuiten? Een dader werd vrijgesproken. Het Weteringplantsoen in Amsterdam, waar op 12 maart 1945 30 gevangenen werden geëxecuteerd, is nu een plek voor crackgebruikers. Bij het monument voor de geredde Joodse kinderen in het Wilhelminapark in Utrecht zijn de 60 goudkleurige hartjes verdwenen. In dezelfde stad legde burgemeester Dijksma van PRO een krans bij een Nakba-herdenking. Dat gebeurde bij het verzetsmonument. De kransen van de 4 mei-herdenking waren even daarvoor achter het monument gepleurd. Nu hing de vlag van Hamas en de burgemeester maakte daar een buiging voor. Wat vindt de minister daarvan? Het lijkt wel of er sprake is van een trend. Ook dit zijn weer lokale zaken. De minister kan zeggen "het zijn lokale zaken, dus ik ga er niet over", maar het zou mooi zijn als de minister hier eens iets over liet horen. Een kleine hartenkreet.

Dank u wel, voorzitter.

De **voorzitter**:
Dank u wel voor uw bijdrage in de eerste termijn. U heeft een interruptie van mevrouw Nanninga.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Terecht dat de heer Bosma het uitsluiten van Joodse en Israëlische kunstenaars noemt. Hoe ziet de heer Bosma het uitsluiten van artiesten op basis van ideologie? Denk aan komieken die geen linkse grapjes maken. Een "links grapje" is natuurlijk een beetje een oxymoron, want echt grappig zijn die nooit, maar hoe beoordeelt de heer Bosma dat?

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Nee, links en humor gaan absoluut niet samen; daar heeft mevrouw Nanninga honderd procent gelijk in. Dat is natuurlijk heel erg, maar het is ook niet verrassend, want de kunstwereld is een linkse inteeltwereld. Daar werken vrijwel alleen maar linkse mensen en die willen gewoon hun vooroordelen bevestigd hebben. Elke mode binnen de linkse kerk vindt onmiddellijk zijn weerslag in die linkse kunstwereld. Het ene moment lopen ze achter het klimaat aan, dan moeten ze vegan worden en dan moeten ze vliegschaamte hebben. Daar word je vervolgens in de theaters en musea mee om de oren geslagen. Die modes gaan ook wel weer weg, hoor. Het zijn gewoon korte opvlieginkjes van linkse mensen. Maar ja, de belastingbetaler wordt er wel constant mee geconfronteerd. Dat maakt museumbezoek of een bezoek aan podiumkunst vaak een marteling.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Ik had het er in het interruptiedebatje met de heer Mohandis al even over. BBB vindt gewoon dat financiering voor culturele instellingen die zich schuldig maken aan antisemitisme, het aanzetten daartoe of het boycotten van Joodse cabaretiers of kunstenaars ingetrokken moet worden. Ik heb in april een motie ingediend die niet eens direct vraagt om intrekking, maar die de minister wel vraagt te onderzoeken of dat mogelijk is, daar waar dat aan de orde is. Ik weet dat de PVV daar ook voor heeft gestemd. We zijn nu een halfjaar verder en we zien het eigenlijk steeds verder gaan en steeds erger worden. Neem Amersfoort als voorbeeld. Hoe ziet de PVV dit?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Zoals ik net al betoogde, is er dus een boycot aan de gang van Israël. De enige democratie in het Midden-Oosten. Elk ander land is volslagen acceptabel voor de linkse kunstwereld. Het maakt niet uit wat je doet. Je kunt hele bevolkingsgroepen in concentratiekampen stoppen, maar de linkse kunstwereld zul je er niet over horen. Het gevolg van die boycot krijgen natuurlijk Israëliërs op hun bordje, niet alleen Joodse Israëliërs overigens, maar ook Arabische Israëliërs — dat is het bizarre ervan — en Joodse kunstenaars, die allemaal om onduidelijke redenen ineens niet meer worden gebeld. Mailtjes worden ineens niet meer beantwoord. Dat is het logische gevolg van die trend, wat nog eens onderstreept wordt door de kunstwereld. Ik vind het raar dat de kunstwereld dat doet. Het minste dat we kunnen doen om dit soort grappenmakerij tegen te gaan, is natuurlijk ze raken in de portemonnee — je moet linkse mensen altijd raken waar het het meeste pijn doet. Je moet hun subsidies wegnemen. Als je hun subsidies wegneemt, praten ze wel anders. Dan zingen ze een toontje lager. Deze boycotactie leidt gewoon op z'n minst tot risjes en overduidelijk ook tot antisemitisme.

De **voorzitter**:
Mevrouw Van der Plas voor een vervolgvraag.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
De heer Bosma haalde in zijn inbreng ook aan: oude tijden herleven. Normaal is dat iets positiefs: oude tijden herleven; o, wat was het vroeger toch allemaal mooi. Maar de jaren dertig van de vorige eeuw waren helemaal niet zo mooi. De Jodenvervolging begon niet met Auschwitz. Het begon met het uitsluiten, het intimideren, het beledigen, het aanvallen van Joden en het "koop niet bij Joden". Ik vind dat een hele zorgelijke ontwikkeling. We zien dat nu ook gewoon weer gebeuren. De heer Bosma woont in Amsterdam. Kan hij iets vertellen over hoe de Joodse mensen in Amsterdam zich op dit moment voelen? Volgens mij komt dat namelijk niet genoeg aan de orde. Daar zitten ook heel veel culturele instellingen, concertgebouwen, theaters, podia. Dat is ook de reden dat ik daarnaar vraag.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Het Concertgebouw heeft bijvoorbeeld een concert van het Jerusalem Quartet afgelast. Dat is ook zoiets. Als zoiets gebeurt, moet de minister gewoon zeggen: over my dead body; dit accepteer ik niet. De symboliek daarvan is zo sterk. Ik scheur ernaartoe met dienstauto; ik bel jan en alleman; desnoods ga ik er in mijn slaapzak voor liggen. Dit mogen wij als Nederland niet accepteren. Ik hoor op dat vlak dus nooit iets van de minister. Misschien dat ze achter de komma eens iets zegt. Dat moet zo'n symboolwaarde hebben voor ons Nederland dat je in actie komt, toch? Dat gebeurt niet. Hoe Joodse mensen zich voelen in Nederland, daar word je niet vrolijk van. Er is natuurlijk maar één gesprek: gaan of niet gaan.

De **voorzitter**:
Dan ga ik naar volgende spreker van de zijde van de Kamer. Dat is de heer Van der Maas van de VVD.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Dank u wel, voorzitter. Cultuur maken we met z'n allen. Het is de relatie van mens tot mens, van mens tot samenleving, van mensen tot objecten, tot gedachten, tot beelden en tot verbeelding, en het is eigenlijk nog zo veel meer. Cultuur is wie en wat we zijn.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Daarom is het zo belangrijk. Dat zie je vandaag ook aan de volle tribune, aan de mensen die belangstelling tonen en betrokken zijn en aan het aantal positionpapers dat ik gekregen heb van verschillende organisaties en mensen. Ik ben gestopt met tellen bij 40, en dat waren alleen de positionpapers, want er waren nog veel meer mails. Dat kunnen we niet allemaal behandelen hier. Daar hebben we te kort tijd voor, want we hebben helaas maar tot 16.00 uur. Maar hartelijk dank voor de belangstelling en de betrokkenheid. Die is heel belangrijk. We hebben ze allemaal gelezen, hoop ik, en nemen dat dus mee.

Maar goed, terug naar mijn inbreng. Daar waar cultuur een kunstzinnige of andere creatie is, mag ze mooi, confronterend, ingewikkeld, experimenteel maar ook commercieel zijn. Voor de VVD moet het wel zijn culturele waarde behouden. Daar zie ik helaas wel een trend waar ik me toch wel zorgen over maak, want ik zie dat culturele organisaties zich meer en meer richten op maatschappelijke opdrachten, die bijvoorbeeld te maken hebben met duurzaamheid, inclusiviteit en andere opdrachten. Vaak worden ze daarin gestimuleerd door de lokale politiek of door maatschappelijke organisaties. Die thema's zijn heel belangrijk voor de VVD, maar er dreigt wel verdringing. Dat is wat mij betreft onwenselijk. Cultuur moet wel cultuur blijven. Mijn eerste vraag aan de minister is dus: is zij het met mij eens dat we steeds meer van die maatschappelijke opdrachten bij gesubsidieerde culturele instellingen zien, terwijl een primaire taak eigenlijk het behouden, het ondersteunen en het tonen van cultuur en cultureel erfgoed zou moeten zijn? Als dat zo is, wat kan de minister dan doen om de focus terug te brengen naar cultuur? Kan dat misschien via de subsidievoorwaarden?

Dan de nieuwe visie van de minister op de cultuursector. Hartelijk dank daarvoor aan de minister, ook voor het delen daarvan. Ik zie de contouren en ik verwelkom die contouren ook, omdat er een broodnodige zakelijke, efficiënte en pragmatische wind door de sector kan gaan waaien. Dat lijkt me heel goed. De minister overweegt de zes huidige rijkscultuurfondsen te beperken tot een drietal fondsen; de collega van D66 zei dat net al. Dat is dan om versnippering tegen te gaan en efficiëntie te bevorderen. Dat is zeker een prima principe, maar dan moeten we er wel van uit kunnen gaan dat dit niet gaat leiden tot de oprichting van oncontroleerbare, bureaucratische ivoren torens, waarbij bepaalde sectoren ondergesneeuwd raken. Voor de VVD is de inzet dan ook dat de nieuwe fondsen transparant opereren, verantwoording afleggen over elke euro publiek geld en scherp toezien op efficiëntie. De cultuurvisie legt daar wel een goede basis voor. Het zou mooi zijn als er dan in de toekomst minder tijd en geld naar formulieren en overhead gaat en meer tijd en geld naar de culturele opgave en de makers. Daarbij moeten we wel zorgvuldig kijken naar nieuwe meetinstrumenten om de impact van die herziening te monitoren. Mijn vraag aan de minister is: krijgen het verminderen van administratieve lasten en het verminderen van bureaucratie een expliciete doelstelling bij het nieuwe cultuurbestel, hoe gaan we dat meten en hoe gaan we dat ook controleren?

Die visie is echter pas echt geslaagd als de uitvoering succesvol is. Over die uitvoering heeft de VVD zorgen; die zorgen delen wij waarschijnlijk. Een groot aantal organisaties heeft contact opgenomen om zorgen uit te spreken. Ik heb het net al gezegd; dat waren er echt heel veel. De meningen lopen nogal uiteen. Een aantal zegt: dat moeten we niet doen, dat moeten we niet willen, begin er niet aan en houd alles bij het oude. Maar er zijn er ook die zeggen: hé, dit is helemaal de goede richting, maak snel een plan en ga snel de uitvoering in, want dat wordt mooi. Dat is mooi; dat is een heel breed veld. Er zijn ook grote zorgen over het tijdspad, de stapeling van een mogelijke reorganisatie met

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

een verbreding van de taakopgave en, bij veel organisaties, de onzekerheid over de plaats die ze in het systeem gaan innemen — behouden ze hun relevantie eigenlijk wel? Mijn vragen aan de minister zijn de volgende. Hoe gaat ze al die meningen tot zich nemen? Hoe gaat ze die verwerken? Hoe ziet ze de haalbaarheid van het samenvoegen van die rijkscultuurfondsen, tegelijk met het uitbreiden van hun taken? Die zullen soms ook tegenstribbelen; dat weten we nu eigenlijk al. Hoe wordt dan geborgd dat een klein fonds — ik noem maar even het Letterenfonds, dat zorgen heeft; ik ben meestal supporter van een underdog — wel zijn relevantie behoudt als het opgaat in een groter fonds? Welk tijdpad heeft ze voor ogen en is dat eigenlijk wel realistisch? Het is namelijk kort dag. Hoe gaat ze het proces inrichten om deze grote systeemveranderingen vorm te geven? Nou ja, goed, dit zijn allemaal vragen die te maken hebben met de cultuurvisie. Ik ben benieuwd hoe de minister daarop reageert.

Dan de geografische spreiding van subsidies. Die verdient extra aandacht. De beoogde grotere invloed van provincies en gemeenten op de culturele infrastructuur is een positieve stap. Cultuur bloeit wanneer ze gedragen wordt door de lokale samenleving en de markt. Die moet toegankelijk zijn voor iedere Nederlander, of je nu in de Randstad of in de regio woont. Maar de VVD gelooft hierin absoluut niet in Haagse dwang of rigide centraal opgelegde quota en een simpele herverdeling op basis van postcodes. Dat moeten we niet willen. Relevant is vooral waar publiek daadwerkelijk wordt bereikt en of regionale en lokale cultuur voor publiek bereikbaar is. Een gezelschap dat door het hele land speelt, kan een groter landelijk bereik hebben dan een instelling die buiten de Randstad gevestigd is, zeker, maar daar staat tegenover dat lokale of regionale uitvoeringen een grotere ter plekke relevante culturele impact hebben. Bij het nieuwe cultuurbestel zou wat mij betreft daarom naast vestigingsplaats nadrukkelijk gekeken moeten worden naar geografisch publieksbereik. Mijn vraag aan de minister is: hoe gaat zij deze geografische spreiding precies in het systeem verankeren en dit meenemen?

Dan nog iets over de makers. Wie werkt, verdient het om fatsoenlijk betaald te worden. Dat geldt ook voor kunstenaars, acteurs, musici en andere makers. Tegelijkertijd moeten we wel voorkomen dat stijgende personeelskosten automatisch worden vertaald in een steeds hogere subsidievraag, want geld is schaars. Interessant is daarom wel hoe instellingen fair pay combineren met hogere inkomsten, efficiënter werken en nieuwe verdienmodellen. Mijn vraag aan de minister is dan ook hoe zij de positie van de makers wil verbeteren zonder dat dit uitsluitend wordt vertaald in structureel hogere overheidssubsidies, want dat is een moeilijk begaanbare weg in de huidige financiële constellatie.

Dan naar het volgende onderwerp. Dat is het cultureel ondernemerschap — misschien niet verrassend, want vanochtend verscheen er bij BNR een opinieartikel van mij hierover. Ik zie dat subsidie veelal als eerste financieringsbron wordt gezien en dat cultureel ondernemerschap weinig wordt gestimuleerd. We hebben het in de voorgaande bijdragen eigenlijk ook helemaal niet gehoord. Toch moet het wel onderdeel zijn van een bredere cultuurvisie. Het stimuleren van cultureel ondernemerschap staat trouwens ook in de taakomschrijving van de minister. Wat mij betreft zou het eerste antwoord op een financiële uitdaging niet direct meer subsidie moeten zijn, zeker niet. Er is een ander antwoord, en dat is dus cultureel ondernemerschap. Dat betekent dat gesubsidieerde culturele instellingen aangemoedigd worden om zelf geld te verdienen, bijvoorbeeld via extra activiteiten, zaalverhuur, uitbreiding naar horeca en noem maar op. De samenwerking tussen cultuur en bedrijfsleven moet daarbij krachtig gestimuleerd

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

worden, zodat er kruisbestuiving ontstaat.

Maar dan moeten we wel van instellingen vragen hier verantwoordelijkheid voor te nemen en een financiële uitdaging in het vervolg anders te benaderen, dus niet eerst subsidie, dan ondernemen, maar juist andersom: eerst ondernemen, dan subsidie. Want als de rekeningen door de opbrengsten van cultureel ondernemerschap kunnen worden gedekt, dan wordt de druk op het publieke geld en de noodzaak van subsidies minder en worden culturele instellingen minder afhankelijk van subsidiestromen. Uiteraard speelt Cultuur+Ondernemen — ik weet nooit hoe je dat plusje uitspreekt, maar ik noem het maar "plus" — hier al een hele goede rol in, maar de culturele sector kan en moet meer geactiveerd worden. Daarvoor moeten in eerste instantie belemmeringen voor het verdienvermogen van de culturele instellingen, zoals restricties in verordeningen en de subsidievoorwaarden, weggenomen worden. Daarom vraag ik de minister om in het overleg met gemeenten en provincies die belemmeringen nadrukkelijk aan de orde te stellen en hen te verzoeken om die weg te nemen, zodat de instellingen ook echt kunnen ondernemen.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Wat betreft ondernemerschap in de cultuursector steunen wij natuurlijk heel erg wat de VVD hier zegt. Nou hoor ik de heer Van der Maas wel vervallen in de oude reflex dat de minister in gesprek moet met overheden. Zou de VVD de oproep steunen om de minister in gesprek te laten gaan met commerciële partijen binnen de cultuursector en haar het gesprek dus te laten voeren waar het gevoerd moet worden, niet met de subsidieverstrekkers, maar met de geldverdieners?

De heer **Van der Maas** (VVD):
Hartelijk dank voor de vraag. Ik denk dat met beiden het gesprek aangezwengeld moet worden, omdat het heel belangrijk is dat ondernemerschap zo veel mogelijk in het systeem gebracht wordt en dat er bij een extra financiële uitdaging gekeken wordt of men kan ondernemen of op een andere manier geld kan verdienen en dan pas wordt gevraagd om meer subsidie. Ik zou de minister dus willen verzoeken om juist op allebei die sporen in te zetten.

De **voorzitter**:
De heer Bosma en daarna mevrouw Tijmstra.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Ik hoor de collega van de VVD zeggen dat hij graag de underdog support. Dat is heel goed. Ik weet nog wel een underdog. Dat is onze hardwerkende kindervriend, de rechterhand van onze intens geliefde Sinterklaas. Die is het doelwit geworden van een drijfjacht door allerlei burgemeesters die met het mes op de keel tegen sinterklaascomités zeiden "je moet Zwarte Piet mijden" en door een minister die allerlei groeperingen bij elkaar haalde om Zwarte Piet maar kapot te maken. Steunt de VVD ook deze underdog?

De heer **Van der Maas** (VVD):
Als ik het over een underdog heb, dan bedoel ik dat heel breed. Dan bedoel ik dat in het voetbal, bij kleine instellingen en al dat soort dingen. Ik denk dat Zwarte Piet een aangelegenheid is voor lokale gemeenschappen en organisaties die daarmee bezig zijn, die samen de cultuur maken in een dorp, in een gemeente, in een stad. Die moeten wat

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

mij betreft zelf bepalen hoe ze inhoud geven aan het sinterklaasfeest.

De **voorzitter**:
Een vervolgvraag.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Dat is natuurlijk pertinente apekool. We hebben gewoon een minister gehad, Lodewijk Asscher, die allemaal groeperingen uit de samenleving naar zich toe heeft geroepen. Ze moesten allemaal komen opdraven op zijn ministerie. Ze werden allemaal aangemoedigd om te stoppen met Zwarte Piet. De Nederlandse overheid heeft gewoon een oorlog ontketend tegen een mythisch figuur. Dat is waar de overheid in Nederland zich mee bezighoudt. Ga dus nou niet zeggen dat het een lokaal ding is. Het is geen lokaal ding. Het is gewoon overheidsbeleid. Is de VVD het ermee eens dat het landelijk overheidsbeleid is geweest, en waarschijnlijk nog is, van een minister om Zwarte Piet kapot te maken? Wat vindt de VVD daarvan?

De heer **Van der Maas** (VVD):
Ik ben niet helemaal op de hoogte van wat Lodewijk Asscher precies heeft gedaan en wat hij allemaal heeft gezegd in die bespreking, die hij kennelijk gehad heeft. Wel vind ik dat de Rijksoverheid zich er niet mee moet bemoeien. Ik vind dat het echt lokaal ligt. Dáár moeten beslissingen worden genomen over hoe het sinterklaasfeest eruitziet, welke rol Zwarte Piet heeft, welke rol Sinterklaas zelf heeft en hoe het allemaal veilig kan. Daar moeten wij ons vanuit deze Kamer en vanuit de Rijksoverheid niet mee bemoeien.

Mevrouw **Tijmstra** (CDA):
Ik hoorde de heer Van der Maas spreken over cultureel ondernemerschap. Uit de praktijk weet ik dat niet alleen culturele organisaties, maar bijvoorbeeld ook sportverenigingen er vaak tegenaan lopen dat als je met vergunningen iets wil doen aan de exploitatie, dat vaak gezien wordt als concurrentie met ondernemers en horeca. Is de VVD bereid om daar stappen in te zetten? Zo bied je culturele organisaties daadwerkelijk de mogelijkheid en de ruimte om ondernemerschap te pakken.

De heer **Van der Maas** (VVD):
De collega haalt hier een heel belangrijk punt aan. We moeten ervoor zorgen dat culturele instellingen die commerciële activiteiten gaan ontplooien, de activiteiten van lokale ondernemers niet verdringen. Er is echter ruimte tussen die twee. We moeten niet oneerlijk concurreren, maar we moeten culturele instellingen wel de ruimte geven om het te doen. Dat betekent bijvoorbeeld dat als een museum behoefte heeft aan een terras in de zomer en tijdens openingstijden, dat moet kunnen. Dan moet daar ook koffie geschonken kunnen worden en dat soort dingen. We moeten wel altijd toetsen dat er geen crowding-outeffecten ontstaan.

De **voorzitter**:
Mevrouw Tijmstra heeft een vervolgvraag.

Mevrouw **Tijmstra** (CDA):
Ik denk dat als het om grote musea gaat, zo'n vergelijking heel goed te maken is. Maar de culturele sector bestaat natuurlijk ook gewoon uit heel veel lokale verenigingen. Dat is een hele andere situatie. Er is een hele andere sociale samenhang en een andere

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

verbinding. Die bar heeft dus een hele andere rol. Is de VVD bereid om met name de lokale verenigingen meer ruimte te bieden om het ondernemerschap te pakken?

De heer **Van der Maas** (VVD):
Dat is precies mijn oproep aan de minister, namelijk om in gesprek te gaan met gemeenten. Dat gaat waarschijnlijk via de VNG. Het kan ook direct; dat is heel mooi. Ik wil dat de minister daarbij kijkt waar de belemmeringen liggen en waar we ze kunnen wegnemen. Daarbij moeten we er wel voor zorgen dat dat niet de inkomsten en opbrengsten van de lokale ondernemer wegneemt.

De **voorzitter**:
Afrondend, mevrouw Tijmstra.

Mevrouw **Tijmstra** (CDA):
Om het scherp te krijgen. Als je het over kleine verenigingen hebt, gaat dat niet samen met wat de VVD zegt. Je kan niet zeggen: het mag niet concurreren, maar we verwachten wel ondernemerschap. Het betreft totaal andere organisaties, andere stichtingen en andere verenigingen. Het is een hele andere vorm van organiseren. Ik zou het dus mooi vinden als de VVD zegt: bij met name de lokale verenigingen vinden we het niet erg als ze wat meer ruimte krijgen; we gaan niet heel strak kijken of een biertje evenveel moet kosten als de commerciële horeca op een plein.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Nogmaals, ik heb de minister gevraagd om die belemmeringen weg te nemen. De collega doet net alsof het een zero-sum game is, dus alsof als de een wat doet, de ander wat verliest. Dat hoeft helemaal niet. De VVD gelooft in het groter maken van de taart, niet in het herverdelen van de taart. Ik denk dat dat heel goed mogelijk is. Als je verenigingen of musea de ruimte geeft, kunnen ze juist extra inkomsten genereren, zonder dat dat ten koste gaat van lokale ondernemers.

De **voorzitter**:
De laatste keer. Dan komt de heer Mohandis.

Mevrouw **Tijmstra** (CDA):
Afrondend. Ik ben er heel blij mee dat de VVD zegt dat het een het ander niet hoeft uit te sluiten. Ik sta er hetzelfde in. Ik denk dus ook dat we niet zo bang moeten zijn om het gewoon toe te staan.

De **voorzitter**:
Een reactie van de heer Van der Maas. Dan ga ik naar de heer Mohandis.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Nogmaals, de belemmeringen moeten zo veel mogelijk worden weggenomen. We moeten kijken wat kan, maar er wel voor zorgen dat we geen crowding-outeffecten krijgen. Ik herhaal het maar, voor alle duidelijkheid.

De heer **Mohandis** (PRO):
Ik probeer uit het betoog van de collega van de VVD te halen wat hij precies bedoelt met ondernemerschap. Want niemand is tegen het stimuleren van ondernemerschap, maar cultuur is meer dan alleen ondernemerschap. Ik ben dus benieuwd of cultuur een

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

kwestie is van vraag en aanbod. Kunt u daar iets meer op reflecteren? Want subsidies hebben toch ook gewoon hun bestemming en kunnen toch ook culturele waarde creëren?

De heer **Van der Maas** (VVD):
Zeker. Ik ben het eens met wat collega Mohandis zegt. Ik geloof dat ik daarmee begonnen ben. Er zijn elementen in cultuur die simpelweg subsidie nodig hebben, omdat ze anders niet kunnen bestaan. Wij ontkennen de noodzaak voor subsidies in het culturele veld niet, zeker niet. Maar we denken dat dat echt hand in hand moet gaan met ondernemerschap. We zien dat er steeds meer druk komt op de financiële middelen. Geld is en blijft schaars voor een langere periode. We kunnen natuurlijk wel zeggen "meer subsidie, meer subsidie, meer subsidie", maar dat gaat niet gebeuren en is ook niet verstandig. We moeten nu juist kijken naar de markt om te zien waar we het mecenaat kunnen stimuleren; ik doel op meer sponsoring en dat soort dingen. Dan kun je het gat dat eventueel gaat vallen, opvullen met ondernemerschap en met privaat geld.

De **voorzitter**:
Een vervolgvraag van de heer Mohandis.

De heer **Mohandis** (PRO):
Ik ben wel benieuwd naar het volgende. Als u iets meer inzoomt op de brief van de minister … Die gaat meer over de herinrichting van het fondsenlandschap. Het wordt een soort fondsendiscussie, een geldschuifdiscussie, maar het gaat om de inhoud. Ik noem een van de voorstellen die wij doen. Er gaat best wel wat publieke funding om in de sector. Wij denken dat dat meer kan, maar dat heeft ook te maken met de publiek-private samenwerking, bijvoorbeeld. Ik ben wel benieuwd: waar valt volgens u nou echt winst te behalen in die hele keten, in welke niches van cultuur bijvoorbeeld? Mijn grootste angst is namelijk dat deze brief alleen maar leidt tot een discussie over schuiven, maar niet tot het echt versterken van die sector. Ik denk dat bijvoorbeeld een zorgplicht heel goed kan werken, zodat je met medeoverheden afspraken kan maken over wat we met al dat geld doen. Dat is een manier. Ik ben benieuwd hoe de VVD dat ziet.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Wij zijn heel kritisch op het vastleggen van een zorgplicht. Als je dat doet, leidt dat vooral tot bepaalde plichten en meestal, in de overheidssituatie, tot meer geld en meer subsidie. Daar ben ik bang voor. Ik denk ook dat cultuur gemaakt wordt door ons, door de mensen en niet door de overheid, en dat we dat ook de vrije hand moeten geven. Ik ben dus kritisch op zo'n zorgplicht. Dat is mijn antwoord.

De heer **Mohandis** (PRO):
Dan houden we het risico, zeg ik maar even, dat er publiek geld in omgaat, maar dat er weinig sturing is — ik zeg het even in uw woorden — om de koek groter te kunnen maken. Denk aan de positie van makers. Die zeggen niet "geef ons alles", maar "geef ons in ieder geval een beetje zekerheid in het systeem". Er gaat veel geld in om, maar er ligt heel weinig vast. Een zorgplicht hoeft niet te betekenen dat tot op de komma wordt bepaald hoeveel geld een gemeente moet uitgeven aan een bepaalde instelling, maar wel dat er een wettelijke basis is om een bepaald aantal voorzieningen te garanderen of om een bepaalde ondergrens te regelen. Mijn oproep zou zijn: denk daar eens echt welwillend over na. Het zou ook uw eigen doelstellingen dichterbij brengen. Dat zeg ik

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

via u, voorzitter.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Ik heb er al over nagedacht. Hartelijk dank. Ik zal dat blijven doen, want cultuur is een heel belangrijk onderwerp. Alle ideeën die langskomen, zal ik dus toetsen. Ik kom nogmaals terug op mijn insteek: cultuur maken we samen. Cultuur is iets van ons allemaal. Cultuur ontstaat op de voetbalvereniging. Het ontstaat hier; dit is ook cultuur. Ik denk dat het onverstandig is om vast te leggen wat cultuur is en gemeenten vervolgens te dwingen om dat vast te leggen en te bepalen welke keuzes ze moeten gaan maken. Ik denk dat dat de lokale democratie doorbreekt. Ik denk dus niet dat dat verstandig is.

De **voorzitter**:
De heer Mohandis, tot slot. Daarna vervolgt u uw betoog.

De heer **Mohandis** (PRO):
Ja, tot slot. Ik wil nog wel de VVD voorhouden dat we zo'n beweging … U heeft het over "dwingen". Ik gebruik dat soort termen liever niet. Met de zorgplicht voor de bibliotheek, samen met gemeenten — het is dus niet dwingen — zorgen we ervoor dat de voorziening toegankelijk en overeind blijft voor iedereen. Je kunt heel veel dingen vastleggen, bijvoorbeeld vanaf welke leeftijd je naar de bibliotheek mag, met en zonder kosten. De zorgplicht voor de bibliotheek — daarmee is het een essentiële voorziening geworden — is gewoon een overheidsinterventie. Ik weet dat de VVD daar ook best positief tegenover staat. Het is helemaal niet gek om die gedachte door te redeneren naar andere culturele voorzieningen. Dat is niet dwingen. Dat is ook ervoor zorgen dat gemeenten het geld dat ze al uitgeven op een goede manier besteden aan cultuur.

De **voorzitter**:
Een korte reactie van de heer Van der Maas. Daarna vervolgt u uw betoog.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Als de discussie zich versmalt naar de bibliotheken, dan is dat een ander verhaal, maar u heeft het over een algehele plicht voor het stimuleren van cultuur opnemen in de doelstellingen van een gemeente. Gelukkig neemt u wat afstand van het woord "dwingen". Het lijkt me al een betere stap als het richting "aanmoedigen" gaat. Ik zou het dan nog steeds niet vastleggen. Ik denk dat het systeem opgezet is en nog verbeterd wordt. Ik denk dat het een hele goede manier is om dat te doen via de rijkscultuurfondsen en de BIS. Dat werkt goed. Het kan beter, maar daar is de minister mee bezig.

De **voorzitter**:
U moet uw microfoon weer aanzetten.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Dan moet ik 'm wel weer aanzetten, inderdaad. Oké. Ik wil de minister nadrukkelijk vragen om in overleg te gaan met de gemeenten en de provincies, om belemmeringen weg te nemen. Ik wil de minister ook vragen om in samenwerking met Cultuur+Ondernemen te onderzoeken hoe een integrale culturele ondernemerschapsagenda eruit zou kunnen zien. Ik denk aan onderwerpen zoals het aantrekken van sponsoring, giften en ander privaat kapitaal en aan dingen die ik net al genoemd heb. Mijn verwachting is dat zo'n agenda de culturele organisaties zal helpen

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

om het cultureel ondernemerschap te omarmen en daar de noodzaak van in te zien.

Ik ben bijna klaar. Ik heb nog een laatste vraag aan de minister, over de Commandopost Clingendael. Onlangs stelde ik daar samen met collega Nobel schriftelijke vragen over. Er is nu een rechtelijke uitspraak. We ontvingen weer allemaal een brief over de commandopost van de Historische Vereniging Oud Wassenaer. Die post heeft daar een grote waarde op het gebied van cultureel erfgoed. Mag ik de minister vragen om te reflecteren op de huidige stand van zaken? Wat gaan we doen?

De **voorzitter**:
Dank voor uw bijdrage in de eerste termijn. Ik geef het woord aan mevrouw Nanninga van JA21.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Dank, voorzitter. De financiering middels subsidies van onze cultuursector is verworden tot een ideologisch bureaucratische hel, waar niemand, en zeker onze mooie Nederlandse cultuur niet, iets aan heeft. Het is wat JA21 betreft sowieso een gegeven dat wie van cultuur houdt, subsidies af zou moeten wijzen. Educatie en behoud van erfgoed daargelaten: subsidies aan makers zijn de dood in de pot. Waarom? Nou, daarom. De kluwen van politiek en cultuur is inmiddels onontwarbaar. Er is een grote politieke verwevenheid binnen cultuurfondsen. Onder meer NieuwRechts legt bloot dat verschillende oud-PvdA-bestuurders belangrijke posities bekleden bij grote particuliere cultuurfondsen, onder wie Jet Bussemaker, Jetta Klijnsma en Pauline Meurs. Rottenberg heeft natuurlijk jarenlang de scepter gezwaaid over de Amsterdamse cultuurmiljoenen. Die verwevenheid roept vragen op over politieke invloed en onafhankelijkheid bij de verdeling van cultuurgeld.

Minister Letschert, deze minister dus, wil de verdeling van honderden miljoenen aan cultuursubsidies grotendeels overdragen aan zelfstandige cultuurfondsen. De directe ministeriële betrokkenheid en democratische controle neemt daarmee af, terwijl de fondsen meer verantwoordelijkheid krijgen voor een subsidiebesluit. Dan zou je denken: dat is dan mooi. Mijn eerdere punt was namelijk dat er zo'n verwevenheid met de politiek is en die zet je dan op afstand. Maar pas op, want de leiding van deze fondsen is totaal ingekapseld in het racistische, uitsluitende woke denken. Deze fondsen kunnen straks hun inclusieve beleid — lees: anti-blank apartheidsbeleid — gewoon voortzetten en zelfs nog verder intensiveren, ook als de Nederlandse kiezer een meer rechts-conservatief beleid met meer respect voor ons nationale erfgoed zou eisen. Het voorstel van deze minister is een manier om de macht van ongekozen D66-, PvdA-, en PRO-bureaucraten die de fondsen besturen, in beton te gieten, ook als de kiezer de komende jaren verder naar rechts opschuift, wat wij verwachten en hopen.

Neem bijvoorbeeld Ons' Lieve Heer op Solder, een prachtig museum over de oude Nederlandse traditie van gewetens- en geloofsvrijheid, een schuilkerk. Het Amsterdams Fonds voor de Kunst vond de personeelssamenstelling van dat museum te blank en met te weinig oog voor diversiteit: geen subsidie meer. Dat is toen met stoom en kokend water voorkomen door mijn collega Boomsma, die toen nog in de gemeenteraad zat. Het Fonds voor Cultuurparticipatie wilde alle subsidies voor de uitmuntende Nederlandse klassieke jeugdkoren en -orkesten schrappen, op één na: het inclusieve en diverse Leerorkest uit de Bijlmer. Dat is een organisatie die aanwijsbaar kwalitatief minder goed is dan de organisaties die geschrapt zouden moeten worden. Ook dat is gelukkig op het

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

nippertje voorkomen. Het toont wel aan dat je dit beleid niet moet willen.

Dan is er nog de censuur die de cultuurwereld zelf toepast. Het begint de giftige trekken van een Kultuurkamer te vertonen: het cancelen van mensen of voorstellingen die niet binnen het juiste door linkse partijen goedgekeurde woke beleid vallen. Ik noemde net in een interruptie al even het annuleren van optredens van komieken met een anti-woke of, zo je wil, rechts programma. Het gaat gewoon om een komiek die grappen maakt. Waar hebben we het nou over? Theater Warenar in Wassenaar heeft het optreden van Rogier Kahlmann geannuleerd; die meneer wordt trouwens heel vaak gecanceld door theaters die door ons allemaal worden betaald, dus ook door belastingbetalers die zijn humor misschien wel kunnen waarderen. Dat theater in Wassenaar zegt de vrijheid van meningsuiting heel belangrijk te vinden, máár ze weigeren de voorstelling vanwege de uitstraling van het theater. Salman Rushdie noemde mensen die zeggen "ik ben heel erg voor het vrije woord, máár, but" de "but-brigade". De but-brigade is inmiddels ook opgerukt in onze cultuursector. Ik heb de minister hier niet over gehoord. Die vindt het blijkbaar prima.

Een Rotterdamse wijkraad weigert een bescheiden sommetje van €1.250 voor een Sinterklaasoptocht, omdat het feest ondanks de roetveegpieten niet inclusief genoeg zou zijn. Mevrouw Pechler zei tegen RTL Nieuws dat de wijkraad voor een kinderfeest is, máár — daar heb je 'm weer, de but-brigade — tegen de traditie van de witte man met de donkere hulpjes. Een van de wijkraadsleden wilde alleen voorstemmen als de sint een kleurtje zou krijgen; het is dan wel weer prima als we blackface op de sinterklaasfiguur gaan toepassen. Het is niet meer na te volgen. Gelukkig is ook deze optocht wel gered door inzet van andere wijkraden.

Voorzitter. Dit is allemaal nog een beetje lachwekkend, maar het wordt heel duister als we het over de Joodse cultuur in Nederland gaan hebben. Hier dooft namelijk echt het licht, waar Van Randwijk over schreef. Ik heb hier een lijst met podia en festivals waar Joden en Israëliërs zijn uitgesloten. Het is een hele lange lijst. Ik kan het niet eens voorlezen, want dan ben ik door mijn spreektijd heen. Het zijn ook niet de minste namen: Het Concertgebouw, Boom Chicago, Paradiso, TivoliVredenburg. Ik scrol er een beetje snel doorheen, want het is een lange, zwarte lijst. "Lijst van kleur" moet ik misschien zeggen. Ik noem nog wat namen: IDFA, Tomorrowland, Bonnefantenmuseum, Beeld & Geluid in Hilversum. Ons hele audiovisuele cultuurgoed, Beeld & Geluid, is daar tentoongesteld. Dat is van ons allemaal. Ze sluiten gewoon uit, met onze subsidie. De intens brave Lenny Kuhr, een lieve oma met een gitaar die liedjes zingt over licht, het bos en jezelf vinden, is gecanceld in Nederland. Ik heb een nog veel langere lijst als we ook alle ziekelijke acties van omroepen en het onderwijs erbij halen, zaken die in een ander debat thuishoren en die we daar ook zeker gaan bespreken en waar deze minister ook verantwoordelijk voor is.

Wat doet deze minister? Er wordt onderzocht of er misschien, in navolging van de motie waar mevrouw Van der Plas het over had, iets aan de subsidie kan worden gedaan als je boycot. Er zijn heel veel aangenomen Kamermoties voor nodig om misschien een pilot erover op te starten en er is een laffe verwijzing naar het strafrecht. Als dit plaatsvindt in Nederland met ons belastinggeld, dan willen wij toch een minister zien die zegt: "Ja, maar dit gebeurt niet! Ik ga hier een streep trekken. Ik ga naar die instellingen toe. Ik ga naar die artiesten toe met een bos bloemen. Ik ga voor de deur liggen en bezoekers de toegang weigeren en de subsidie inhouden totdat deze organisaties bij

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

zinnen komen." Een minister van Cultuur die haar vak serieus neemt, moet niet rusten totdat dit gif uit haar sector is uitgebannen. Waar blijft de veroordeling, zonder mitsen of maren, van deze canceling, van deze inzet van ons cultuurbudget als ideologisch speeltje van partijgenoten van deze minister en andere linkse mastodonten? Het wordt namelijk niet beter. Het wordt erger.

We zitten ook nog vast aan allerlei diversiteitscodes. Dat is ook weer lachwekkend. Die zouden begin volgend jaar wel worden geëvalueerd. Daar ben ik heel benieuwd naar. Neem bijvoorbeeld het Stedelijk Museum in Amsterdam. Dat heeft een diversiteitsbeleid: "In ieder geval 50% van het aankoopbudget wordt besteed aan kunstenaars en vormgevers van buiten West-Europa of Noord-Amerika en/of kunstenaars en vormgevers die zich identificeren als zwart, van kleur en/of deel van een etnische minderheid." Wat moeten we met kunst en cultuur uit Noord-Amerika of buiten West-Europa? De laatste keer dat ik om me heen keek, waren we ín West-Europa en zijn we dus in een West-Europese/Nederlandse cultuur. Waarom moet daar een quotum voor komen? Er is een quotum voor aankoop op gender en huidskleur. Er staat letterlijk "zwart als kenmerk". Dan ga je dus selecteren op ras voordat je schilderijtjes koopt. Ik vind dat een heel griezelig verhaal. Wat vindt de minister hier nou van? Dat moet dan allemaal worden geteld en geturfd.

Uit de filmsector bereiken mij ook zorgwekkende geluiden. Hart voor Den Haag heeft vragen gesteld over het afwijzen van een filmsubsidie omdat de filmmaker te wit zou zijn. Het Filmfonds dwingt soms tot aanpassing van scripts om er meer diverse karakters in te krijgen. Daar ben je lekker klaar mee als acteur. Dan word je niet gecast op je talent, maar omdat je nu eenmaal behoort tot een verplichte minderheid en omdat het moet. Daarnaast is de financiering totaal scheef. De subsidie per kijker van moeilijke arthousepraatfilms beloopt soms honderden euro's per ticket, terwijl sommige successen gewoon lekker commercieel draaien. Dit doet helemaal niets voor de toegankelijkheid van cultuur.

Daarnaast zijn er nog de ijdelheidsprojecten van linkse bestuurders en politici, inclusief glamoureuze premières in Carré. Dat is toch geen taak voor onze gesubsidieerde filmindustrie? Sylvana Simons, Sigrid Kaag en Femke Halsema krijgen allemaal een hagiografiefilm cadeau van publiek geld. De meerderheid van Nederland moet niets van deze dames hebben, maar mag er wel voor betalen.

De **voorzitter**:
Mevrouw Nanninga, even twee punten. Eén: er is een interruptie van de heer Bosma voor u. Twee: u bent door uw indicatieve spreektijd heen, eigenlijk al anderhalve minuut.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Ik ben ook bijna klaar.

De **voorzitter**:
Oké. Dan eerst de heer Bosma met een interruptie en daarna vraag ik u om af te ronden.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Dit is wel even een interessant punt dat mevrouw Nanninga bijna in het voorbijgaan aanstipt, namelijk dat het Filmfonds meebetaalt aan een hagiografie, een

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

heiligverklaring, van mevrouw Femke Halsema, de ongekozen burgemeester van Amsterdam. De NPO grossiert in kietelende documentaires over linkse politici. We hebben die over Wouter Bos gehad, Jesse the movie en de documentaire over mevrouw Kaag. Bij voorkeur worden die ook vlak voor de verkiezingen uitgezonden, maar dat kan natuurlijk toeval zijn. Hoe komt het nou dat al die linkse politici bij zo'n club als het Filmfonds kunnen aankloppen en dat er dan gewoon likkende documentaires uitrollen? Wat is het mechanisme daarachter?

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
De heer Bosma vergeet nog Sylvana Simons, een vrouw die een mislukte partij vol ruzie en schulden aan deze Kamer heeft achtergelaten en niets noemenswaardigs heeft gepresteerd, behalve de samenleving doordrenken van nog meer wokeracisme. Die krijgt ook zo'n mooie documentaire cadeau, ook met een mooie première in Carré. Wat daarachter zit, schetste ik hiervoor al een beetje. Het is natuurlijk één grote ons-kent-ons-vriendenkliek.

De **voorzitter**:
Mevrouw Nanninga, even één punt. U heeft het nu over een voormalig collega die zich hier niet kan verweren omdat zij niet aan het debat deelneemt. Ik wil u vragen om dat voortaan niet meer te doen.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Voorzitter, dat doe ik wel, want we hebben het over waar ons belastinggeld aan wordt besteed. Dat is aan een documentaire over Bos, een documentaire over Kaag en Jesse the movie. Dat is gewoon heel relevant in dit debat. Dat doe ik om het mechanisme waar de heer Bosma naar vraagt en dat daarachter zit, aan te tonen. Dit gebeurt zonder duidelijke verwijzing naar bepaalde merites van iemand. Neem nou zo iemand als Mark Rutte. Die heeft ook een documentaire gemaakt gekregen. Je kunt inhoudelijk van hem vinden wat je wilt, maar die man is wel twaalf jaar premier van dit land geweest. Die heeft ten minste nog iets neergezet. Is die documentaire trouwens gefinancierd door een van de filmfondsen? Nee, die is uiteindelijk commercieel op Videoland uitgebracht omdat de NPO — heel gek — zich daar niet aan wilde branden. Er is ook ooit een plan geweest voor een documentaire over Wilders. Die werd ook niet gesubsidieerd door de linkse fondsen. Dus ja, de bias daarin lijkt me glashelder en het lijkt me heel terecht om die hier wel te benoemen.

De **voorzitter**:
Een vervolgvraag van de heer Bosma.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
We hebben natuurlijk met z'n allen die film over mevrouw Halsema, die gefinancierd wordt door het Filmfonds en dus door ons als belastingbetaler, niet gezien, maar ik zag wel een kop uit Het Parool, de Halsemabode, langskomen, waarin de regisseuse, die overigens een achtergrond heeft bij Onkruit, met een "t" dus, een gewelddadige organisatie, zegt: ik was er niet op uit om mevrouw Halsema te betrappen. Getuigt dat van een hele kritische blik van deze gesubsidieerde regisseur richting de ongekozen burgemeester van Amsterdam?

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Over het lakeiennetwerk van mevrouw Halsema kunnen we nog een hele boom

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

opzetten. Deze regisseur heeft ook samengewerkt met de ex-echtgenoot van mevrouw, dus de objectiviteit is ver te zoeken. Het is natuurlijk grappig dat zij in de volledig gepolitiseerde huiskrant van de Stopera, Het Parool, zoiets meent te moeten zeggen: o nee, ik was er niet op uit om haar te betrappen. Dat laat zien hoe totaal blind voor de realiteit deze mensen zijn. Zij maakt zich zorgen dat de kijker misschien denkt dat er iets kritisch is gemaakt over hare majesteit — voor de duidelijkheid: daarmee bedoel ik Halsema — terwijl de normale kijker thuis natuurlijk denkt: dat is één groot vriendenproject; ik zou juist proberen die schijn een beetje weg te nemen. Maar wij denken vooral niet dat er iets kritisch op de plank ligt. Het is leuk dat ze dat in hun bubbelverdwazing even bevestigen.

De **voorzitter**:
Afrondend, meneer Bosma. Daarna vraag ik om een afronding van mevrouw Nanninga.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Mevrouw Nanninga noemde het natuurlijk net ook al aan het begin van haar bijdrage: er zitten heel veel linkse politici of linkse activisten in de toppen van die fondsen. Dat zijn dus allemaal mensen van de duurzaamheid en de diversiteit. Dan zijn ze weer voor het klimaat en moeten ze weer vegan worden en moeten ze weer vliegschaamte hebben. Die mensen zitten daar. Dat zijn allemaal linkse activisten en idealisten. How the hell krijg je die mensen daar ooit weg? Wat zou nou een methode zijn om al die linkse mastodonten, die allemaal geld geven aan hun linkse vriendjes, uit de top van die kunstwereld te rammen?

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Nou, rammen …

De **voorzitter**:
Eerst even een punt van orde van de heer Mohandis.

De heer **Mohandis** (PRO):
Een punt van orde. Hier wordt het woord "rammen" gebruikt. Waarom dit soort geweldsuitingen?

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Nee, het is geen geweldsuiting.

De heer **Mohandis** (PRO):
Het is wel een geweldsuiting.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Nee, het is geen geweldsuiting. Het is een groot probleem en daar moet wat aan gedaan worden.

De heer **Mohandis** (PRO):
De heer Bosma draait eromheen. Het is een geweldsuiting.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Nee, dat is het zeker niet.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De heer **Mohandis** (PRO):
Is het een oproep tot geweld, ja of nee?

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Nee, dat is het zeker niet.

De **voorzitter**:
Voordat ik mevrouw Nanninga het woord geef: ik hoor inderdaad het woord "rammen". Ik wil u vragen om daar terughoudend mee te zijn. Ik geef mevrouw Nanninga de gelegenheid om te reageren op de interruptie van de heer Bosma.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Ironisch dat in een cultuurdebat overdrachtelijk taalgebruik kapot wordt gemoraliseerd. We begrijpen allemaal dat de heer Bosma niet van zins is met fysiek geweld iets aan te vangen, en ik ook niet, voor de duidelijkheid.

Wat er moet gebeuren, is al die verschrikkelijke fondsen en commissies en dergelijke zo veel mogelijk ontmantelen. Zoals ik al zei, moet je als overheid ook gewoon heel voorzichtig zijn met het gunnen van subsidie aan makers. Dat kan allemaal zo veel mogelijk via markt en mecenaat gebeuren; dat zou niet vanuit de overheid moeten gebeuren. Wij staan op het standpunt dat het radicaal minder kan. Ik zie veel chagrijnige gezichten op de publieke tribune, maar dat vind ik wel. Het hoeft natuurlijk helemaal niet nodig te zijn, want je krijgt het er bijna niet uit.

Het omgekeerde is natuurlijk ook waar. Als de glorieuze dag aanbreekt dat we hier een goed rechtse minister van Cultuur krijgen, dan zal dat misschien ook weer die kant op corrumperen. Hoe minder subsidie er vanuit de Staat te verdelen valt, hoe kleiner het risico op dat soort ideologische kleuring is. Dat moet al helemaal niet via dat soort fondsen, waarmee ook nog eens de politieke verantwoordelijkheid op afstand wordt gezet. Deze minister is namelijk kampioen in zich verschuilen achter "daar ga ik niet over" en "ik mag niets over de inhoud zeggen", maar impliciet doet ze dat natuurlijk wel door al die benoemingen die zij doet en de keuzes die zij maakt over hoe die fondsen worden bevolkt en vormgegeven.

De **voorzitter**:
Mevrouw Nanninga, u heeft nog een interruptie van de heer Mohandis. Ik wil u ook vragen om het niet te hebben over de mimiek en de gelaatsuitdrukkingen van mensen op de publieke tribune; die kunnen daar natuurlijk niets op zeggen. Laten we ons dus focussen op het debat dat hier plaatsvindt.

De heer **Mohandis** (PRO):
Er wordt sowieso een gewoonte van gemaakt om mensen te benoemen en mensen zwart te maken. Dat mag; dat is een debatstijl. Het is niet de mijne en ik werp het verre van mij, want het doet helemaal niets met de inhoud.

Dan even terug naar de inhoud. Mevrouw Nanninga gaf aan dat "als er een goed rechtse minister is, dan …" Nou, die hebben we gehad, bij het vorige kabinet-Schoof. Kunt u zich herinneren wat de vorige ministers onder het kabinet-Schoof — het zijn er namelijk twee geweest, als het er niet drie waren — hebben bereikt met de cultuursector? Het was een rechts kabinet. Wat was het succes?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Even ten eerste: ik ga geen wedervraag stellen, want dat hoort eigenlijk niet in het debat, maar als ik iets feitelijk onjuists heb gezegd, dan hoor ik dat graag. Volgens mij heb ik helemaal niemand zwartgemaakt of van kleur gemaakt of hoe je het ook wil noemen.

Ten tweede. Ik vind ook dat het vorige kabinet niet uitblonk in successen. Ik ga dat nu niet allemaal uitvoerig recenseren. Ook in de cultuurdebatten met die bewindspersonen waar ik bij aanwezig was, heb ik me daar zo scherp over uitgelaten. Ik meet daarin echt niet met twee maten.

De **voorzitter**:
Een vervolgvraag van de heer Mohandis.

De heer **Mohandis** (PRO):
Weet je wat mooi is? Rechts heeft in debatten altijd een hele grote mond over hoe slecht de culturele sector is en hoe slecht subsidies worden besteed. Mensen worden verdacht gemaakt omwille van hun politieke voorkeuren. Dat is wat rechts doet, maar weet u wat het grote verschil is? Als rechts aan de macht is, zoals we dat hebben meegemaakt met het kabinet-Schoof, dan komt rechts niet eens verder dan een btw-verhoging op cultuur en sport, het duurder maken van een bibliotheekabonnement, het duurder maken van een zwemabonnement. Ik kan nog wel doorgaan. Het is allemaal praat, maar onder de streep levert het helemaal niets op. Op het moment dat rechts aan de macht komt, weten ze bij God niet waar ze moeten beginnen. Het enige wat rechts in het vorige kabinet voor elkaar kreeg, was een btw-verhoging! Dus grote woorden, nul daden.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Ja, dat is dan voor rekening van het vorige kabinet, waar mijn partij niet in zat. Wij hebben voortdurend een komen en gaan van goede en minder goede bewindspersonen. Ik zet hier de visie van mijn partij uiteen. Ik hoop dat wij op een dag een minister van Cultuur kunnen gaan leveren en dan goede meerderheden kunnen vinden. Ik kan toch niet iets zeggen over wat een vorig kabinet, waar ik niet eens in zat, wel of niet heeft gedaan? Dat doet ook helemaal niets af aan mijn betoog dat de cultuursector totaal is gepolitiseerd en veel te afhankelijk is van subsidie. Al hadden er hiervoor tien rechtse kabinetten gezeten of veertien linkse — wat kan mij het schelen — dit is wat ik zie en dit is wat ik benoem. Ik heb vooralsnog niet in een kabinet gezeten, maar ik wacht op de mooie dag dat dat zo zal zijn.

De **voorzitter**:
Afrondend, de heer Mohandis.

De heer **Mohandis** (PRO):
Ik ben heel benieuwd wat er dan zou gebeuren. Mijn punt is — en dat blijft staan — dat mevrouw Nanninga grote woorden gebruikt: cultuursubsidies worden allemaal heel fout besteed en de mogelijke politieke voorkeuren van mensen leiden ook weer tot hele slechte dingen. Als ik het verkiezingsprogramma van bijvoorbeeld JA21 lees, dan is mijn simpele vraag: wat gaan zij dan concreet anders doen als zij aan de knoppen zitten? Gaan zij dan bijvoorbeeld al die fondsen zuiveren van mensen omdat zij een andere politieke opvatting hebben? Wat is dan de agenda? Wat kunnen we dan concreet

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

verwachten? Wat gaat u precies anders doen? Welke verandering komt dan met stip op één? Nogmaals, ik kan het u niet in de schoenen schuiven, maar we hebben een rechts kabinet gehad. Mijn conclusie is dat dat heel weinig heeft opgeleverd. Het enige wat ik heb gezien is een btw-verhoging. Die is uiteindelijk teruggedraaid omdat daartegen heel veel verzet kwam van gewone mensen. Ja, rechts kan een hele grote broek aantrekken, en dat doen ze ook in het debat, maar leveren hoort ook bij de politiek. Ik ben dus heel erg benieuwd wat u zou leveren als u aan de knoppen zou zitten. Geef het maar concreet aan.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Ik ben blij met deze vraag. Het is overigens bijzonder dat de heer Mohandis als een soort taalpolitie aanslaat op het woord "rammen", maar het wel doodgemoedereerd over "zuiveren" heeft. Daar krijg ik ook een beetje rare associaties bij, maar goed.

Wat wij willen, is natuurlijk heel duidelijk: een korte, directe verantwoordelijkheid voor bewindspersonen over de cultuursubsidies. Dat zei ik ook al in mijn betoog. Dus niet al die fondsen en raden en verdeelstations, waarin weer allerlei mensen benoemd worden, en niet die lange termijnen waarop dat gebeurt. Sowieso, in de ideale wereld waarin mijn partij 76 zetels zou halen — als dat niet het geval is, moet je natuurlijk wel coalities vormen — moet er aan de makerskant heel veel subsidie af. Wat ons betreft kan er veel geld beschikbaar blijven voor educatie. Het is ontzettend belangrijk dat onze prachtige Nederlandse cultuur breed genoten en onderwezen kan worden, ook in vaardigheden zoals muziek, kunst en noem maar op. Anderzijds noem ik het behoud en het ontsluiten van cultureel erfgoed, of dat nou gaat om het digitaliseren en publiceren van documenten of het een beetje bijhouden van gebouwen opdat ze niet instorten. Daar kan wat ons betreft veel geld naartoe. Natuurlijk noem ik dan ook het immaterieel cultureel erfgoed, een Zwarte Piet en Sinterklaas en lokale tradities. De paasvuren, ook zoiets schitterends. Ik verzin dit niet, voorzitter, maar in de Randstad, in Amsterdam, werd een paar jaar geleden geklaagd over de rook van de paasvuren in Saksisch Nederland om dat ook maar weer verboden te krijgen. Dat soort dingen kun je allemaal subsidiëren, maar aan de kant van de makers? Ja, er is echt wel een markt voor kunst en cultuur. Dat hoeft echt niet allemaal uit de staatsruif te komen. Je haalt daarmee ook het gevaar weg dat je het cultuuraanbod gevoelig maakt voor politieke invloeden. Dat zou ik ook rechtsom niet willen. Ik vind Freek de Jonge al 50 jaar niet meer grappig, maar ik vind het wel prima dat hij ergens gaat optreden. Dat moeten we natuurlijk niet willen. Dus minder politieke afhankelijkheid daarvan, en dat bereik je door minder subsidie aan de makerskant te geven.

De **voorzitter**:
U heeft nog een interruptie van mevrouw Van der Plas. Ik ga nu wel wat strenger zijn. Dat heb ik ook aangegeven. Ik streef naar een schorsing om 12.30 uur. We hebben nog twee sprekers aan de zijde van de Kamer. Nu kort een interruptie van mevrouw Van der Plas. En ik vraag mevrouw Nanninga om iets korter te antwoorden. Mevrouw Van der Plas.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
De paasvuren werden door mevrouw Nanninga genoemd, ook zo'n prachtig mooie traditie op het platteland. Ik kan me inderdaad nog herinneren dat in de Randstad werd geklaagd over de rook die er kwam. Ik keek toen eventjes naar de windrichting en die was westelijk. Het was dus bijzonder vreemd dat ze in Amsterdam met een westenwind

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

de rook uit het oosten roken. Ik heb nog even een vraag. De burgemeester van Amsterdam maakt zich grote zorgen dat er meer cultuurgeld naar de regio's gaat, want zij zegt: de arbeidsmarkt voor kunstenaars zetelt in onze stad. Ze noemt het sturen van meer geld naar de regio "een emotie". Ze zegt ook dat Drenthe en Limburg natuurlijk ook wel recht hebben op een cultureel aanbod in een schouwburg, alsof cultuur alleen een schouwburg is. Ik weet dat mevrouw Nanninga raadslid is geweest in de gemeente Amsterdam. Hoe staat JA21 tegenover het meer besteden van cultuurgeld aan de regio's? Plattelandscultuur is volgens mij ook cultuur.

De **voorzitter**:
Mevrouw Nanninga, graag een korte reactie.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Dat laatste ben ik geheel met mevrouw Van der Plas eens, behoudens de eerdere opmerkingen die ik maakte over hoe wij cultuursubsidies zien. Dat is wel een neutraler beleid dan wat het nu is. Ook daar ben ik het natuurlijk volledig mee eens. Juist in de Randstedelijke bubbels en juist voor ongekozen burgemeesters die kunst en cultuur als vehikel voor hun ideologie misbruiken, is het natuurlijk heel bedreigend als gewone mensen van bij wijze van spreken de carnavalsvereniging die leuke lokale volkscultuur een beetje gaan uitoefenen. Dat is allemaal natuurlijk niet zo de bedoeling. Dus voor wat daar aan budget voor is: helemaal eens, mevrouw Van der Plas. Ja, hoor.

De **voorzitter**:
Een korte vervolgvraag.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Het Rijk geeft nu per Noord-Hollander €86 uit aan kunst en cultuur en geeft voor de cultuur €10 uit aan elke Fries. Slechts €3 per inwoner komt terecht in Drenthe. Ik snap dat we voorzichtig moeten zijn met cultuurgelden, maar cultuur is meer dan grote theatervoorstellingen of een grote schouwburg. De regio is juist zo belangrijk voor al die kleinere projecten die dreigen te verdwijnen. Daarmee dreigt ook de binding in de samenleving te verdwijnen. Ik was specifiek daarnaar op zoek. Wat kan er volgens JA21 dan wel specifiek naar regiocultuur en wat dan niet?

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Ik ben het echt wel eens met de onderliggende gedachte, hoor, maar deze vraag is wel erg breed om nu even te beantwoorden. Het lijkt me evident dat die verhouding scheef is, maar hoe je dat dan concreet zou moeten oplossen? Daarover denk ik graag mee, laat ik het zo zeggen. Ik heb daar niet een-twee-drie het hele antwoord op paraat. Het is gewoon wat breed.

De **voorzitter**:
Dan wil ik u vragen om tot een afronding van uw betoog te komen. U mag uw microfoon even aandoen.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Voorzitter. Kortom, het beeld van een donker, troebel moeras van allerlei stichtingen en subsidieorganen die allerlei oncontroleerbaar woke beleid voeren, blijft in stand en moet weg. Meer markt, meer mecenaat, meer democratische controle en minder subsidies: daar zouden de sector en vooral onze prachtige Nederlandse cultuur baat bij hebben.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Geld voor educatie en erfgoed, de makers verzelfstandigen en de politiek die niet controleert: het zou zo mooi kunnen zijn.

Voorzitter, tot zover.

De **voorzitter**:
Dank u wel voor uw bijdrage in eerste termijn. Dan ga ik naar mevrouw Tijmstra, CDA. Aan u het woord.

Mevrouw **Tijmstra** (CDA):
Dank u wel, voorzitter. Cultuur is zo veel meer dan wat er op het podium of in een museum gebeurt. Het zijn de schoolmusicals op de middelbare school, die mij bijvoorbeeld vormden in mijn jeugd en waaraan ik vrienden voor het leven heb overgehouden, en waarin ik overigens ook heb geleerd dat bij dans mijn talent absoluut niet ligt, maar dat ik meer heb met zingen of beeldende kunst. Toen de studenten die hier vanmorgen speelden om aandacht te vragen voor kunsteducatie vroegen of we op een nummer mee wilden dansen, wist ik dat ik daar bescheiden voor moest passen.

Cultuur is de muziekvereniging in het dorp, de dansschool om de hoek en de plek waar je als kind het eerst ontdekt hoe mooi het is om zelf iets te maken. Juist daarom vindt het CDA het belangrijk dat cultuur voor iedereen dichtbij en toegankelijk is, dat talent kan groeien en dat we trots zijn op onze nationale topinstellingen.

Kunst, cultuur en erfgoed staan bovendien voor iets groters. Een museum is geen stolp en een bezoek is niet alleen een leuke middag — natuurlijk is het wel óók een leuke middag — maar cultuur verruimt ook onze blik op onze eigen leefomgeving, laat ons stilstaan bij wie we zijn en draagt bij aan toerisme, economie, leefbaarheid en de inrichting van ons landschap.

In 2029 start de nieuwe subsidieperiode. De minister heeft in haar brief de eerste contouren van een nieuw cultuurbestel geschetst. In mijn inbreng van vandaag wil ik daar een aantal punten voor meegeven. Ik begin met het stelsel. Daarover hebben we vooral nog een aantal vragen. Het CDA deelt de doelen om bij een nieuwe inrichting van het stelsel te komen tot een passend en toegankelijk cultureel aanbod en een vitale culturele infrastructuur voor alle regio's, een vermindering van overlap en administratieve lasten en meer ruimte om te vernieuwen. Daarvoor zet de minister in op het overhevelen van de BIS, een fusie tussen fondsen en afspraken met bestuurlijke overheden. We kunnen ons vinden in de denkrichting, maar we hebben hier nog wel een aantal vragen over.

Allereerst het tijdspad. Deze organisatorische veranderingen kan je niet in minder dan een jaar organiseren. Kan de minister een beeld schetsen van het tijdspad dat zij voor ogen heeft? Er moet immers nog heel veel samen met het veld uitgewerkt worden. Ligt er onder de plannen een visie op de toekomstige basisinfrastructuur waarin naar voren komt welke functies we zo belangrijk vinden dat we ze langdurig willen waarborgen, en, zo niet, neemt de minister dit mee als vertrekpunt bij verdere uitwerking? Als de BIS naar de fondsen overgeheveld wordt, gaat de ambtelijke capaciteit dan ook mee? Fondsen hebben er nu geen capaciteit voor en ik merkte dat er in het veld best wel veel zorgen leefden over de vraag of dit straks een invulling van de taakstelling op de ambtenaren is en of het daarmee dus ook een verkapte bezuiniging op cultuur is.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

BMC geeft aan dat de nieuwe indeling niet per se goedkoper is. Met het advies van BMC om regionale spreiding via een apart gremium te organiseren, komt er bovendien iets bij. Als er geen extra geld beschikbaar komt, wat gaan we dan minder doen? Mijn vraag is welk beeld de minister hierbij heeft.

Bij de nieuwe inrichting willen we de minister ook vragen om kritisch te kijken naar de verhouding tussen aanvragen en toekenningen. Met een gemiddeld toekenningspercentage bij de fondsen van iets boven de 50% is het systeem niet in balans. Dat zorgt voor veel teleurstelling en onnodig administratief werk bij zowel de aanvragers als de fondsen zelf. De visitatiecommissie geeft aan dat duidelijke politieke keuzes over prioriteiten en middelen missen. Wordt hier bij de inrichting van het nieuwe cultuurstelsel aandacht aan besteed?

Dan de administratiedruk. Door cofinanciering hebben instellingen of gezelschappen vaak met meerdere overheden te maken, die allemaal net andere eisen stellen. Dat betekent dat je allerlei verschillende verantwoordingen moet maken voor dezelfde activiteit. Kan de minister met gemeenten en provincies afspraken maken over uniforme verantwoordingseisen die uitgaan van vertrouwen en die de administratieve lasten daarmee aanzienlijk verminderen?

Het volgende punt is regionale spreiding. Het CDA vindt een sterke culturele infrastructuur in iedere regio van belang: een brede culturele basis op lokaal niveau, talentontwikkeling en doorgroei op regionaal of provinciaal niveau en landelijke topvoorzieningen die geconcentreerd kunnen zijn. Het gaat om de vraag of mensen toegang hebben tot cultuur en of talent overal de kans krijgt zich te ontwikkelen, waarbij dat er wat ons betreft niet voor iedere regio exact hetzelfde uit hoeft te zien.

Het BMC-rapport stelt een nieuw instrument voor geografische spreiding voor, een geoormerkte rijksbijdrage per provincie, waarmee wordt geïnvesteerd in de lokale en regionale culturele basisvoorzieningen. Het CDA denkt dat een apart sturingsinstrument een goede route is om op regionaal niveau gericht te versterken wat ontbreekt of kwetsbaar is, maar wij missen in de brief van de minister wel een reactie op dit advies. Wordt dit advies nu wel of niet overgenomen en, zo ja, hoe? Hoe ziet de minister de financiering van deze richting voor zich als de begroting geen extra investering laat zien? Wat gaan mooie initiatieven zoals het wijkorkest van de stichting Mear mei muzyk, waarmee we dinsdag hier op het plein kennis hebben mogen maken, hier bijvoorbeeld van merken?

Dan de borging van cultuureducatie. Cultuureducatie is onmisbaar voor de brede ontwikkeling van ieder kind. Waar een groot deel van het onderwijs draait om het juiste antwoord, leren kunst en cultuur kinderen dat je op verschillende manieren naar de wereld kunt kijken, en dat stimuleert verbeeldingskracht. Kunsteducatie draagt ook bij aan het plezier en de motivatie op school. Zo draagt samen zingen sterk bij aan de taalontwikkeling, net als een poëzieproject met de lokale stadsdichter of het uitbeelden van een gezegde in een kunstwerk. Vakoverstijgend onderwijs draagt bij aan betekenisvol leren, bijvoorbeeld met een maakopdracht rond duurzaamheid of afvalrecycling. Op school een muziekinstrument leren spelen stimuleert ook samenwerking en het luisteren naar elkaar. Deze manier van leren beklijft anders dan het leren uit een boek. Spelenderwijs leren met hart, hoofd en handen sluit bovendien

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

aan bij inclusief onderwijs. Ook kinderen die cognitief minder makkelijk leren, ontwikkelen zo kennis en vaardigheden.

Dat zou voor een groot deel wegvallen als culturele organisaties niet meer via de CmK-regeling als aanjager van cultuuronderwijs op scholen kunnen optreden. Dat geldt zeker voor scholen waar jonge leerkrachten niet altijd meer over de expertise beschikken om zelf cultuuronderwijs te geven. Bij de uitwerking van het nieuwe cultuurstelsel vinden we het belangrijk dat de minister met een voorstel komt voor de structurele borging van cultuureducatie, in samenwerking met scholen en lokale culturele instellingen. Hiervoor zullen we in de tweede termijn ook een motie indienen.

Voorzitter. Tot slot de maatschappelijke waarde van cultuur. Cultuur en erfgoed kunnen ook bijdragen aan zorg en herstel. Een mooi voorbeeld hiervan is de stichting Recovery on the Battlefield, die ervoor zorgt dat veteranen met een beperking of PTSS vrijwillig kunnen meehelpen met archeologische opgravingen. Dat blijkt hen te helpen bij herstel en levert ook nog eens een mooie bijdrage aan de kennis over de historische veldslagen. Ook de nieuwe expositie in mijn werkkamer hier in Den Haag, die afgelopen week geopend is, toont niet alleen prachtig werk, maar vertelt ook het verhaal van kunstenaars met een psychische kwetsbaarheid en hoe het maken van kunst hen helpt bij herstel. Ik wil al mijn collega's hier ook van harte uitnodigen om langs te komen om de expositie te bekijken.

Kunst biedt ruimte om jezelf uit te drukken en je talenten te zien. Dat geldt net zo goed voor mensen met een beperking. De werkagenda van het VN-verdrag gaat hier ook op in: cultuur maken en beleven moet ook voor deze groep toegankelijk zijn. Hun werk verdient een volwaardig podium, niet alleen vanuit de gedachte van meedoen, maar ook vanuit de gedachte van de intrinsieke artistieke waarde. Hoe zorgt de minister ervoor dat in het nieuwe cultuurbestel het talent en het werk van mensen met een beperking geborgd worden?

Tot slot, voorzitter. Het Palmhoutwrak bij Texel is een bijzondere schatkamer van ons maritieme verleden. Daar hebben we bij het debat over erfgoed ook aandacht voor gevraagd, samen met de SP. Daarom dienen we samen met de SP een amendement in van 2 miljoen om een eerste stap te kunnen zetten richting de opgraving van het Palmhoutwrak, gekoppeld aan het opleiden van nieuwe vakmensen. We weten dat er meer nodig is, maar het biedt in ieder geval een eerste basis en een eerste stap om de cofinanciering verder te zoeken. Met de opgraving investeren we namelijk in ons verleden, maar ook in de vakmensen die het een toekomst geven.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel voor uw bijdrage in de eerste termijn. U heeft een interruptie van de heer Van der Maas, VVD.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Op het laatste moment wordt er nog even om 2 miljoen gevraagd. Ik vraag me even af waar die dekking vandaan komt. Waar haalt u het geld vandaan?

Mevrouw **Tijmstra** (CDA):

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Het amendement is al ingediend bij de Onderwijsbegroting, omdat daar ook de dekking vandaan komt. Het komt vanzelf in Parlis te staan. Daar staat het dus ook in.

De **voorzitter**:
Hij zal rondgaan, wordt mij nu net ingefluisterd.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Maar waar komt die vandaan? U zegt "uit Onderwijs", maar waar uit Onderwijs komt die dan vandaan?

Mevrouw **Tijmstra** (CDA):
Dat kan ik u zo niet zeggen. Ik ga 'm erbij pakken. Het staat er gewoon netjes in.

De **voorzitter**:
De heer Van der Maas, tot slot.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Oké. Het is interessant dat tijdens dit debat om 2 miljoen gevraagd wordt, maar dat niet duidelijk is waar de dekking vandaan komt. We kunnen er dus niet op reageren. Dat vind ik wel heel jammer.

Mevrouw **Tijmstra** (CDA):
Toch even als reactie. Het amendement is ingediend bij het onderwijsdebat. Daar heeft dit gesprek dus ook gewoon kunnen plaatsvinden. Het wordt allemaal in Parlis aangedragen. Ik zorg gewoon dat u het krijgt. Volgens mij is er dus helemaal geen probleem.

De **voorzitter**:
Het is inmiddels rondgestuurd.

De heer **Mohandis** (PRO):
Ik heb geen vraag over de dekking. Ik begreep dat het bij de OCW-begroting aan de orde is geweest. We gaan nog over de amendementen stemmen. Dat duurt nog even, maar het onderwerp heeft ook onze interesse. Maar daar gaat mijn interruptie niet over. Ik proef ook de zorgen in de inbreng van het CDA als het gaat om het tijdspad van de brief, het tempo en het draagvlak. Ik ben heel erg benieuwd wat u exact vraagt van de minister. Zegt u: ga niet te snel? We hebben bijvoorbeeld bij media namelijk gezien dat het bij de procesregisseur, die nu kwartiermaker wordt genoemd, veel meer tijd nodig heeft gehad om te komen tot een Mediawetswijziging. Die moeten we als Kamer nog krijgen en gaan we misschien volgend jaar behandelen. Als ik dit tijdspad zie, denk ik: "Zo! Best ambitieus. Gaat dat geen valse verwachtingen creëren? Kunnen we dat waarmaken?" Wat is uw vraag aan het kabinet dus precies?

Mevrouw **Tijmstra** (CDA):
Laat ik beginnen met zeggen dat ik het goed vind dat deze minister een visie neerlegt voor de toekomst. Dat betekent ook dat er nog heel veel dingen uitgewerkt moeten worden. In grote lijnen kunnen we ons vanuit het CDA wel vinden in de uitwerkingsrichting. Tegelijkertijd ben ik het met de heer Mohandis eens dat je die uitwerking wel zorgvuldig met het veld samen moet doen. Als eind volgend jaar, najaar '27, alle subsidieregelingen opengesteld moeten worden voor de periode, dan is het

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

superambitieus om dan al een heel nieuw stelsel vormgegeven te willen hebben. De vraag die ik dus in mijn inbreng aan de minister heb gesteld, is: hoe ziet de minister het tijdspad voor zich om het zorgvuldig te doen in overleg met het veld?

De heer **Mohandis** (PRO):
Het is goed dat u die vraag stelt, maar ik ben gewoon benieuwd wat u er zelf van vindt. Is het realistisch om deze ambitie voor de zomer te laten beklinken? Dat is nogal wat; dat is niet niks. Dat gaat om veel geld, om veel fondsen en om veel instellingen. Laten we het concreet maken. Wij zouden zeggen: gebruik de komende BIS-periode ook om dat fondsenlandschap heel effectief in te richten. Deelt u dat met mij?

Mevrouw **Tijmstra** (CDA):
Wat ons betreft gaat zorgvuldigheid wel boven snelheid. Dat zijn dus ook precies de vragen die ik zelf aan de minister stel. Ik kan niet overzien welke stappen er in de komende maanden wel of niet genomen zouden kunnen worden. Ik zie wel dat de ambitie zich vertaalt naar verschillende onderdelen, zowel op inhoud als structuur als de inzet op regionale spreiding, en alle andere onderdelen. Ik kan me echt wel vinden in de richting, maar dat vraagt wel om veel uitwerking. Ik denk dat je het niet allemaal tegelijkertijd kan doen, maar ik kan dus niet overzien welke stappen of welk tijdspad de minister voor ogen heeft. Dat zou ik graag willen weten.

De **voorzitter**:
Tot slot, meneer Mohandis.

De heer **Mohandis** (PRO):
Ja, voorzitter. Ik dank de collega van het CDA voor deze reactie. Wij wachten het antwoord ook af. Wij hebben ook een motie op dit punt, wat ik al aangekondigd had. Overigens voor de collega's: de dekking hebben we inmiddels; die is terecht. 2 miljoen gaat dan uit de hervorming van de brede brugklas in het voortgezet onderwijs. Dat constateer ik gewoon even.

De **voorzitter**:
De collega's kunnen het lezen. Ik hoorde voor de rest geen vraag.

Mevrouw **Heera Dijk** (D66):
Ik heb ook een vraag over het amendement, omdat ik dat even wilde weten. Ik lees dat van die brede brugklassen, maar wat betekent dat dan concreet? Gaan de brede brugklassen dan niet door? Dat was gewoon even een vraag.

Mevrouw **Tijmstra** (CDA):
Dit wordt een onderwijsdebat. Het is in de begroting van OCW aan de orde gekomen.

De **voorzitter**:
Oké. Dan rond ik hierbij uw inbreng af. Dan geef ik het woord aan mevrouw Van der Plas voor haar inbreng in de eerste termijn. Het woord is aan u.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Dank u wel, voorzitter. Ik wil ook beginnen met de Nederlandse volkstraditie nummer één: het sinterklaasfeest. Hoewel volwassenen er in korte tijd in zijn geslaagd het sinterklaasfeest te vergallen, zitten er vanavond weer talloze kinderen vol spanning voor

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

de buis voor Het Sinterklaasjournaal. Zwarte Piet heeft van de NTR de zak gekregen, maar hij leeft in de harten van veel Nederlanders. Uit onderzoek van Hart van Nederland blijkt dat bijna drie kwart van de Nederlanders een traditionele volledig zwart geschminkte Piet naast de roetveegpiet wil, zoals de heer Bosma ook opmerkte. Wie bepaalt hoe onze volkscultuur eruitziet, het volk of Kick Out Zwarte Piet, het volk of de NTR? Wat BBB betreft, is dat het volk. Mijn vraag aan de minister is: hoe kijkt de minister hiernaar, en ook naar het onderzoek? Ik hoor graag ook een gedetailleerd antwoord op de vragen van de heer Bosma.

Voorzitter. Dan het antisemitisme in de cultuursector. Kent u het verhaal van Museum Amersfoort, waar een tentoonstelling zou komen over drie eeuwen Joods leven? Nou, die tentoonstelling wilden ze schrappen. Dat vonden ze allemaal maar heel eng in Amersfoort, want Israël. Wat heeft de Joodse gemeenschap, die al drie eeuwen onderdeel is van Amersfoort, te maken met besluiten die vandaag door de Israëlische regering worden genomen, vraag ik de minister. Vindt zij net als BBB dat de geschiedenis van Joden in Amersfoort Nederlandse geschiedenis is? Vindt zij net als BBB dat we wanneer antisemitisme toeneemt die geschiedenis niet minder zichtbaar moeten maken, maar juist meer?

Voorzitter. De professionele Joodse kunstenaars zijn sinds 7 oktober vanwege hun Joodse identiteit uitgesloten van programmering en deelname aan culturele activiteiten. Zij zijn bang om zich uit te spreken. Het is bizar. De jaren dertig van de vorige eeuw lijken weer helemaal terug te zijn. De Jodenvervolging begon immers ook met het buitensluiten en demoniseren van Joden, en met Joden de schuld te geven van alle kwaad in de wereld. De Joodse kunstenaars stellen terecht dat de cultuursector weinig oog heeft voor antisemitisme, vooroordelen en uitsluiting. Is de minister het daarmee eens? Is zij bereid subsidies voor culturele instellingen in te trekken als zij Joodse kunstenaars, cabaretiers of muzikanten uitsluiten van optredens en/of tentoonstellingen? Wil zij onafhankelijk onderzoek uitvoeren naar uitsluiting, discriminatie of culturele boycots vanwege een Joodse of Israëlische achtergrond?

Voorzitter. Ik maak nu even een sprongetje naar de regio. Cultuur is niet alleen wat er gebeurt in de grote theaters of musea, maar cultuur is ook de fanfare, het bloemencorso, de streektaal, het plattelandstoneel, de plattelandsorkesten, carbidschieten, de trekkertreks en Hexel on Wheels; zoek het maar op, meneer Bosma! Dat is onze identiteit in Nederland. Cultuurbeleid is voor heel Nederland. Plattelandscultuur is ook cultuur. Er moet niet alleen geld gaan naar grote steden, maar ook naar kunst, cultuur en evenementen in dorpen.

De **voorzitter**:
Dit roept toch een vraag op van de heer Bosma.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Ik woon in onze mooie hoofdstad. Alles buiten de Ring vind ik al een beetje eng en zo, dus mevrouw Van der Plas moet me af en toe een beetje aan het handje nemen door even ondertiteling te verzorgen. Hex on Wheels? Tell me more, tell me more.

De **voorzitter**:
Mevrouw Van der Plas, kunt u de heer Bosma aan het handje meenemen?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Ik ga dat even kort uitleggen. Het is Hexel on Wheels. Hexel is een klein dorpje in het prachtige Twente. Daar organiseren ze jaarlijks Hexel on Wheels. Dat is een heel mooi evenement, met van die grote pick-ups, van die grote machines, motoren en autocross. Echt iedereen komt daarop af. Er komen echt tienduizenden mensen op af, niet alleen uit de dorpen zelf, maar ook echt van buitenaf komen mensen daarnaartoe. Wat maakt dat evenement nou zo mooi behalve al die ronkende motoren? Het evenement is zo mooi omdat eigenlijk het hele dorp het organiseert, met heel veel vrijwilligers. Alle toegangsprijzen en alles wat daar wordt verdiend, ook door de frietboer, gaat terug naar het dorp. Daar hebben ze een "Kulturhus", zoals dat heet. Het geld gaat daar allemaal naartoe. In dat Kulturhus worden heel veel andere evenementen georganiseerd. De klaverjasclub zit er, de toneelclub zit er, de ouderenclub zit daar en de handwerkclub zit daar. Dat geld gaat daar allemaal naartoe. Dat dorp onderhoudt dus ook zijn eigen dorpshuis en zijn eigen culturele evenementen. Nou, hoe mooi is dat. Dat willen we toch allemaal, zou ik zeggen. Dank voor de vraag.

De **voorzitter**:
U kunt uw betoog vervolgen, mevrouw Van der Plas.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Waar was ik gebleven? Ik heb het gehad over de regionale spreiding van cultuurmiddelen. Mijn vraag is: gaat de minister die inregelen in het nieuwe cultuurbestel?

Voorzitter. Vrijwilligers, zoals in Hexel, maken evenementen in steden en dorpen mogelijk, maar vrijwilligers in heel Nederland worden knettergek van al die vergunningskosten en leges. Bij gemeentelijke herindelingen gebeurt er nog iets helemaal vreemds, want het dorp bestaat na de fusie gewoon en de vrijwilligers van die dorpen zijn er ook nog, maar ineens gelden de tarieven en regels van een veel grotere gemeente. Dat maakt een traditioneel evenement ineens te duur. Voordat je het weet bestaat het evenement niet meer. Wil de minister samen met gemeenten bekijken hoe kan worden voorkomen dat vrijwilligers door hoge gemeentelijke kosten noodgedwongen moeten stoppen?

Voorzitter. Een goed voorbeeld van cultuur buiten de Randstad staat in Zeeland. Dat is het Watersnoodmuseum in Ouwerkerk. Dat museum vertelt een verhaal dat niet alleen van Zeeland is, maar van heel Nederland. BBB heeft het kabinet al eerder gevraagd om een structurele rijksbekostiging voor het Watersnoodmuseum en een eventuele wettelijke taak. Welke stappen zijn sindsdien gezet, vraag ik de minister. Aan welke voorwaarden voor rijksbekostiging voldoet het museum nu al en aan welke nog niet? En wat zou het museum concreet moeten doen?

De heer **Mohandis** (PRO):
Ik wacht even tot het kopje …

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Dit kopje is klaar.

De heer **Mohandis** (PRO):
Check. Oké. Het is overigens een prachtig museum. Ik ben er twee jaar geleden met

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

mijn kinderen geweest. Echt een aanrader.

U had het over de wettelijke verankering, maar ik trek het in mijn vraag even iets breder, als mevrouw Van der Plas dat goedvindt. Het gaat om een van de zaken waar nu veel over wordt gediscussieerd. Er gaat nu best veel publiek geld om in cultuur, van de provincie, de gemeente en het Rijk. Wij denken dat het heel goed zou zijn als dat iets meer een wettelijke basis krijgt. U refereerde terecht aan de regio. Daar gebeuren mooie dingen. Maar hoe zorgen we er nou voor dat de voorzieningen daar ook daadwerkelijk op peil blijven, dus dat er iets is van een ondergrens, minimumvoorzieningen of geef het maar een naam? Bent u bereid om daarover mee te denken? PRO vindt het nu allemaal best vrijblijvend. Kunnen we niet iets meer naar een soort wettelijke basiszorgplicht, verantwoordelijkheidsverdeling of geef het een naam? Volgens mij begrijpt u welk principe ik bedoel.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Ik ben altijd bereid om mee te denken, zeker over het soort musea als het Watersnoodmuseum in Ouwerkerk. Echt, iedereen in Nederland: ga daarnaartoe. Het is een prachtig museum met heel veel historie. Als je daar naar buiten komt, ben je gewoon helemaal stil van wat er is gebeurd in 1953. Ik kan het iedereen aanraden. En zeker, ik ben altijd bereid om na te denken. Het gaat me er dan wel om voor wie we precies wat doen en welke dekking daarbij hoort. De dekkingen van PRO zijn nog weleens dekkingen die wij niet willen. Ik wil er dus best over nadenken, maar als het geld dat er dan aan uitgegeven wordt, wordt weggetrokken bij iets waar wij het niet mee eens zijn, wordt het weer een lastige zaak. Maar ik sta altijd open voor discussies.

De **voorzitter**:
Een korte vervolgvraag van de heer Mohandis.

De heer **Mohandis** (PRO):
Zeker. Het vertrekpunt van dit debat is niet per se de dekking. Bij de bibliotheken hebben we bijvoorbeeld een zorgplicht ingericht, omdat er bij gemeente en Rijk veel geld omgaat voor de bibliotheekvoorziening. Wij willen ervoor zorgen dat die voorziening, die fysieke toegankelijkheid, er ook echt is voor de mensen. Wij denken dat je dat ook breder kunt trekken. Het gaat dus ook om het maken van meer afspraken over het geld dat er al in omgaat. Als er extra geld nodig is, moeten wij het natuurlijk eens worden over de dekking. Dat is evident. Maar het gaat mij meer om het principe van wat we bijvoorbeeld bij de bibliotheken hebben gedaan. Daar vonden we elkaar, in ieder geval in vorige debatten een paar jaar terug. Wij denken dat dat breder kan. De zoektocht is ook hoe we dat in de regio kunnen verstevigen.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
De discussie over de bibliotheken hebben we een paar weken geleden ook tijdens de begroting van OCW gehad. Die wettelijke verankering voor de bibliotheken is er al. Die hebben al een soort van plicht, maar kinderopvang en scholen hebben dat bijvoorbeeld niet. In dat debat heb ik de minister dan ook gevraagd: hoe kan dat dan over en weer gaan, dus niet alleen bij de bibliotheek, maar ook bij scholen en kinderopvang, bijvoorbeeld op het gebied van lezen; welke rol moeten zij daar dan in spelen? Nogmaals, ik ben altijd bereid om in discussie te gaan en daarnaar te kijken. Dat is mijn antwoord aan de heer Mohandis.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De **voorzitter**:
U kunt uw betoog vervolgen.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Voorzitter. Iets met cultuurhistorische waarde is ook de voormalige commandopost van Arthur Seyss-Inquart, die tijdens de Duitse bezetting namens nazi-Duitsland het bewind voerde over Nederland. Er is discussie ontstaan — dat is een understatement — over de verkoop van deze bunker. Dit is niet een gewoon stuk vastgoed; dit is een tastbare herinnering aan vijf donkere jaren uit onze nationale geschiedenis. Welke cultuurhistorische waarde kent de minister toe aan deze bunker? Hoe wordt voorkomen dat de bunker zijn publieke betekenis verliest? En wil de minister in gesprek gaan met de betrokken organisaties en ervoor zorgen dat er geen onomkeerbare stappen worden gezet?

Voorzitter. Over erfgoed gesproken: onderwater hebben we ook nog veel erfgoed. BBB wil dat het scheepswrak bij de Rede van Texel geborgen wordt. Het wrak heeft bijzondere vondsten. Bij de voorbereiding zijn veel partijen betrokken. Dit vraagt om een goede afstemming. Kan de minister ervoor zorgen dat dit project één vast aanspreekpunt krijgt, dat de afstemming tussen de partijen coördineert en bij wie de partijen terechtkunnen met vragen over voorbereiding en besluitvorming? Ik heb hier een stukje van het wrak. Dat wilde ik toch nog even laten zien. Het is zeer bijzonder.

Voorzitter. Ik hou het hier even bij in verband met de tijd. Ik weet niet hoeveel tijd ik nog heb.

De **voorzitter**:
U bent er zelfs overheen. Maar ik was coulant, zoals ik had beloofd.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Ik ben eroverheen. Maar niet over de zeven minuten?

De **voorzitter**:
Neenee, nog niet.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Prima.

De **voorzitter**:
Daarmee zijn we aan het einde gekomen van de eerste termijn. Dank voor de inbrengen van de zijde van de Kamer. Voordat we naar de beantwoording door de minister van de in de eerste termijn gestelde vragen gaan, schorsen we voor de lunchpauze. Dat doen we 40 minuten. We gaan dus tot 13.00 uur schorsen. We zien u straks terug.

De vergadering wordt van 12.18 uur tot 13.00 uur geschorst.

De **voorzitter**:
Goedemiddag allemaal. Ik heropen de vergadering. We zijn bij het WGO Cultuur. De eerste termijn van de Kamer hebben we net gehad. We gaan, logischerwijs, door met de eerste termijn van de zijde van het kabinet. Ik geef het woord aan de minister. Kan zij de kopjes alvast met ons delen? Dan weten we in welke blokjes de beantwoording plaats

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

zal vinden. Het woord is aan de minister.

Minister **Letschert**:
Dank u wel, meneer de voorzitter. Goedemiddag allemaal. Het is 13.00 uur. We hebben goed geluncht, hoop ik. Ja? Dat is fijn. Ik heb een paar blokjes. Ik begin met het algemeen cultuurbestel en de herziening daarbinnen. Daarna ga ik het met u hebben over het tijdpad, het proces, de fondsen, vereenvoudiging, spreiding en financiën. Dat zit allemaal in één blokje. Dat duurt best lang, meneer de voorzitter. Dat is bijna alles. Nee, dat is ook niet waar. In datzelfde blokje ga ik nog in op de bouwstenen die ik van de heer Mohandis heb ontvangen. Dat komt ook in dat blokje terug. Dan heb ik een korter blokje rondom de wetswijziging van vier naar acht jaar, maar het is wel een blokje. Dan heb ik een blokje waarin ik ga reageren op alle vragen rondom antisemitisme, artistieke vrijheid en Zwarte Piet. Dat is blokje drie. Dan heb ik een blokje over erfgoed en musea. Dan gaat het bijvoorbeeld over het Watersnoodmuseum, een museum in het zuiden en al die vragen. Dan heb ik een blokje waarin heel veel samenkomt, onder andere cultureel ondernemerschap. Dat is varia. AI en fair pay komen daarin terug, eigenlijk alles wat je nog niet gehoord hebt. Dan heb ik nog een amendement. Herkent iedereen zich daarin?

De **voorzitter**:
Dat lijkt me goed. Aan u het woord.

Minister **Letschert**:
Dank u, dank u. Misschien is het goed dat ik met wat inleidende woorden begin over de herziening van het cultuurbestel. Daarin adresseer ik met name de zorgen die enkele Kamerleden met mij hebben gedeeld rondom het tijdspad. Ik neem u even mee terug in de tijd. Het was een van mijn voorgangers die in 2023 de eerste stappen is gaan zetten rondom de herziening van het bestel en deze discussie. Toen heeft Gunay Uslu een advies gevraagd aan de Raad voor Cultuur. Dat ging ook over dat nieuwe cultuurbestel, waarover al langere tijd een discussie liep in de cultuursector. Dat advies kwam natuurlijk niet helemaal uit de lucht vallen. Bij dat advies van de Raad voor Cultuur dat we in 2024 hebben gekregen, waren meer dan 400 organisaties en mensen uit de sector betrokken, geloof ik. Volgens mij is ook wel echt een brede afspiegeling van de culturele sector in dat advies is meegenomen. Op basis van dat advies, dat we dus in 2024 hebben gekregen, zijn er voorbereidingen getroffen en zijn er ook allerlei gesprekken gestart in de sector, met de sector, ambtelijk en met de Raad voor Cultuur en de fondsen. Daar zijn nog andere onderzoeken uit voortgekomen. Toen ik hier begon, kreeg ik de map die voor mij ligt mee. Daar zitten alle adviezen in die we van allerlei partijen hebben gekregen, onder andere een uitgebreid onderzoek naar de geografische spreiding van cultuur. Er is al eerder een verkenner gestart met gesprekken met de fondsen over mogelijke nieuwe organisatiemodellen.

Ik heb zelf vanaf het moment dat ik met mijn ambt mocht beginnen meerdere keren om de tafel gezeten met zowel de voorzitter van de Raad voor Cultuur als met de fondsdirecteuren om met hen te spreken over de vraag hoe zij naar dit soort adviezen, naar de herinrichting van het fondsenlandschap en naar de overheveling van de subsidieroute via de grote BIS naar de fondsen kijken. Ik vind het jammer dat het beeld is ontstaan dat ik in oktober ineens een uitgangspuntenbrief zou hebben gestuurd waarin staat: dit is een nieuwe minister met een nieuwe visie. Volgens mij was de vraag toen ik binnenkwam in februari heel erg: gaat u iets doen met dat advies? De vraag was ook of ik in gesprek ga met de sector daarover. Dat vind ik ongelofelijk belangrijk. Dat

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

zijn we dus gaan doen. Dat hebben we dus met deze partijen gedaan, maar ook met alle medeoverheden. Ook daar lopen verschillende gesprekken rondom het herzien van het interbestuurlijke kader, zowel op het gebied van cultuur in het algemeen als op de participatie en cultuureducatie. Die gesprekken, ook over spreiding, heb ik al een paar keer zelf mogen bijwonen; ik heb meerdere keren aan tafel gezeten. Dit zeg ik om het beeld dat er ineens een uitgangspuntenbrief ligt met keuzes die zonder enige dialoog zouden zijn gevoerd, toch wat te nuanceren. Ik vind de dialoog cruciaal. Zonder die dialoog met verschillende betrokkenen, of het nou gaat over de fondsen, de Raad voor Cultuur, de makers of de culturele instellingen, kunnen we helemaal geen stappen zetten. Ik hecht daar dus veel waarde aan. Daarom heb ik in mijn brief opgenomen dat ik spreek over uitgangspunten. Die uitgangspunten gaan we in de komende periode verder bespreken met elkaar. Als zou blijken dat er nul draagvlak voor is, wat mij zou verrassen, want het volgt allemaal uit deze adviezen, dan gaan we daar opnieuw naar kijken. Dan gaan we uiteraard in de brief die in juni naar uw Kamer gaat, de uitkomsten van dat traject met u bespreken. Ik zal dadelijk wat dieper ingaan op dat tijdspad en wat we hopen te hebben liggen in juni.

Meneer de voorzitter. Ik kreeg net een prachtige notitie van de heer Mohandis. Die heeft met mij een aantal bouwstenen gedeeld. Ik heb de nota met veel belangstelling gelezen. Ik waardeer de hoeveelheid tijd en moeite die u heeft genomen om integraal naar de cultuursector te kijken enorm. Volgens mij is dat heel belangrijk. Er staan volgens mij heel veel aanknopingspunten in die in de uitgangspuntenbrief — zo noem ik 'm even — ook naar voren komen. Volgens mij heeft u een heel ambitieus en constructief plan geschreven. Ik denk dat het een uitnodiging is om daarop verder door te werken met elkaar. In mijn reactie op de verschillende onderwerpen rondom het cultuurbestel zal ik ingaan op een aantal van de onderwerpen die in uw bouwstenen naar voren komen, zo ook de zorgplicht. De zorgplicht ga ik behandelen in het onderdeel over vier naar acht. Daar zit die eigenlijk een beetje aan vastgeknoopt.

Ten eerste ga ik in op de overkoepelende vraag welk probleem we oplossen met al deze wijzigingen. Het is een hele relevante vraag, die mij zowel vanuit PRO als vanuit D66 gesteld werd. Misschien is het goed om als startpunt te noemen dat ik in mijn brief drie doelen heb genoemd die gebaseerd zijn op de analyse die de Raad voor Cultuur heeft gemaakt. Ik heb ook een aantal knelpunten benoemd wat betreft de toegang tot cultuur, de verandering in de sector en de samenleving en de toegenomen complexiteit in het cultuursubsidiesysteem zoals we dat hebben ingericht. Ik heb ook aandacht gevraagd voor spreiding en de regionale toegang tot cultuur. Daar kom ik dadelijk op terug, als we het over die vragen hebben. Niet alles hoeft overal aanwezig te zijn. Dat is niet het doel op zich, maar ik vind het wel belangrijk dat we met elkaar een aantal stappen gaan zetten. Volgens mij hebben we meerdere rapporten liggen die daarvoor een startpunt bieden.

Wat betreft de inrichting van de fondsen lossen we een aantal dingen op. Aan de ene kant gaat het om verandering in de sector zelf en in de samenleving. In de gesprekken die ik de afgelopen periode heb gehad, werd er veel gesproken over interdisciplinariteit en kunstvormen die aan het veranderen zijn en hoe die ruimte krijgen in het bestel zoals we het hebben ingericht. Soms passen die niet in de hokjes zoals we die nu georganiseerd hebben. Het gaat ook om het versterken van de fondsenorganisaties. Er komt steeds meer druk te staan op de toch relatief kleine organisaties. Er wordt ook steeds meer van ze gevraagd, ook op het gebied van hele andere onderwerpen. Denk

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

aan cybersecurity, duurzaamheid en diversiteit. Ik vind het belangrijk dat de fondsen van elkaar kunnen leren en ze dat soort organisatieaspecten met elkaar kunnen delen, ook wat betreft de overhead die daar ook mee gemoeid is.

Ik vind het ook belangrijk dat we de kennis en herkenbaarheid van de fondsen borgen. Dat hoorde ik bij meerdere Kamerleden. Een aantal van u noemde "fusies". Dat woord zou ik zelf niet zozeer gebruiken. De fondsen zijn zelf met elkaar in gesprek. Ik heb aan hen gevraagd om met elkaar een schets te maken van hoe ze de herinrichting van het fondsenlandschap voor ogen zien en hoe we ervoor zorgen dat de disciplines die je herkenbaar wil laten zijn, herkenbaar blijven. Ik heb hen ook gezegd om daarbij uiteraard mijn geweldige ambtelijke ondersteuning te betrekken. Dan ligt er op een gegeven moment een schets. Op basis daarvan gaan we het gesprek weer verder voeren.

Dan het overdragen van de subsidietaken van OCW naar de fondsen. Dat is een uitgangspunt dat ik heb geformuleerd en waarover de meeste brieven en positionpapers bij u zijn binnengekomen, meneer de voorzitter. Dat overdragen van taken draagt naar mijn mening bij aan verschillende zaken. Op dit moment is er overlap tussen wat OCW doet en wat de fondsen en de Raad voor Cultuur doen in de advisering over subsidietoekenningen. Dat zorgt voor complexiteit en onduidelijkheid voor de instellingen, en voor een heel grote aanvraagdruk. Daarnaast kunnen fondsen nu niet het hele veld overzien, want een deel van de beslissingen gaat via OCW en de Raad voor Cultuur. Volgens mij zouden de fondsen in een heringericht fondsenlandschap heel goed kunnen bijdragen aan een veel integralere benadering van het veld en ze zouden ook een strategischere positie kunnen pakken, met alle kennis en ervaring die er binnen die fondsen aanwezig is. Vandaar ook het uitgangspunt zoals ik dat in de brief heb verwoord.

Dan ga ik naar de vragen rondom het tijdpad en de vraag of het uitvoerbaar is en of we het kunnen bijsturen. Ik hoor bij eigenlijk alle Kamerleden grote zorg daarover. Ik hoor die signalen ook, want die komen natuurlijk ook in mijn e-mailbox en telefoon binnen. Ik begrijp die zorgen ook. Nogmaals, ik vind het belangrijk dat we stappen gaan zetten, maar het moet wel zorgvuldig gebeuren. Volgens mij zei een van u dat ook. Zorgvuldigheid staat voorop. Dat betekent dus ook dat nog niet alle veranderingen per 2029 hoeven te zijn doorgevoerd. Mijn doel met de brief op hoofdlijnen en uiteindelijk ook met de uitgangspuntenbrief die in juni komt, is dat we weten waar we naartoe bewegen. Dat is een oproep die volgens mij al vanaf 2024 aan de politiek wordt gedaan. Doordat we zo veel wisselende kabinetten, ministers en staatssecretarissen hebben, is dat proces op een gegeven moment heel erg vertraagd geraakt. Misschien ben ik soms te ambitieus, maar ik verwacht dat we dit met elkaar moeten gaan doen in de maanden die voor ons liggen, met het tijdpad en proces dat we daarvoor hebben ingeregeld. Maar het moet wel zorgvuldig.

Wat ga ik daarom doen? In de planning van het hele proces zit het gegeven dat de Raad voor Cultuur gevraagd wordt om te adviseren over de inrichting van die nieuwe periode. Dat is ook hun rol. Zij hebben in een brief die ze mij stuurden, aangeboden om een aantal scenario's te schetsen die je zou kunnen toepassen als het gaat om de gefaseerde invulling van de stappen die ik in mijn hoofdlijnenbrief heb voorgesteld. In februari krijg ik dat advies van de Raad voor Cultuur. Ik zal dan ook in die periode met de medebestuurders en de fondsen opnieuw bekijken wat we hebben liggen, of het

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

haalbaar is en of we op deze manier verder kunnen.

In de uitgangspuntenbrief die u in juni van mij krijgt — dat is een heel belangrijke brief — moet heel duidelijk staan wie waar subsidie kan aanvragen en onder welke voorwaarden. Dat is volgens mij altijd het geval in de ronde voordat de nieuwe BIS-toekenningen worden uitgezet, als ik dat zo mag zeggen. Ik overleg dus met de fondsen en de Raad voor Cultuur over de wijzigingen die al per 2029 kunnen worden doorgevoerd en over de wijzigingen die later in de tijd, of niet — nogmaals, u heeft een aantal keer het woord "draagvlak" genoemd en draagvlak is inderdaad cruciaal — kunnen worden doorgevoerd. Op draagvlak toetsen wij natuurlijk continu.

De **voorzitter**:
Heel even kort, hoor. Misschien is het goed om even te inventariseren hoe we het met interrupties doen. Ik zie dat er al een aantal interrupties zijn, maar mijn voorstel zou zijn om die na het blokje te doen. Ja? Dus spaar ze even op, dan is er na het blokje gelegenheid voor vragen.

Minister **Letschert**:
Ik zei dus net dat ik samen met de fondsen en de Raad voor Cultuur bekijk welke stappen we in de tussentijd kunnen zetten. Maar we bekijken ook welke stappen we misschien kunnen uitstellen tot na 2028 als dat beter is voor de uitvoerbaarheid en de zorgvuldigheid. Daarbij heb ik uiteraard ook expliciet aandacht voor de samenloop van de wijzigingen. Dat betekent dat we nauw gaan letten op de combinatie van het vergroten van de taken van de fondsen en de herinrichting. Dat wordt echt een cruciale weging, waarbij we alle advisering meenemen als we die op tafel hebben. Ik zie voor me dat we voor de start van de nieuwe subsidieperiode kijken welke taken de fondsen erbij zouden kunnen nemen. Tegelijk kijken we welke stappen we kunnen zetten in het organisatievraagstuk. Maar nogmaals, dat hoeft dus niet in 2029 afgerond te zijn.

Na de start van de nieuwe subsidieperiode kunnen we kijken hoe we het vergroten van het takenpakket kunnen afronden en hoe we de herinrichting verder kunnen brengen. Ik ga nogmaals benadrukken dat de kennis van de fondsen daarbij goed geborgd moet zijn. Ik zal zeker ook specifiek letten op de positie van de kleinere disciplines, zoals letteren. Ik heb er met de directeur van het Letterenfonds, ook in combinatie met alle zes de fondsendirecteuren, over gesproken dat dat absoluut een heel groot belang is. Dat is een harde voorwaarde voor deze wijzigingen, ook voor mij.

Dan de overheveling van de functies. Daarover heb ik ook een wat langer antwoord, omdat dat veel vragen heeft opgeroepen, zowel in het veld als bij uw Kamer. Ik wil daar ook graag iets over verduidelijken. Bij de rijkscultuurfondsen is het nu zo geregeld dat de instellingen een aanvraag doen en het budget verdeeld wordt onder alle aanvragen die voldoen aan de criteria. Hierdoor zorgen we voor een rijk en breed aanbod, maar is er ook ruimte voor nieuwe instellingen en makers. Voor de basisinfrastructuur, dus de instellingen die nu direct onder het ministerie vallen, hebben we met elkaar afgesproken welke functies we van essentieel belang vinden voor het culturele bestel. Dan gaat het bijvoorbeeld om zoveel filmfestivals, zoveel theatergezelschappen. Met deze functies borgen we belangrijke vaste waarden in het bestel, maar bijvoorbeeld ook de geografische spreiding over het land. In de hoofdlijnenbrief heb ik willen aangeven dat ik voor me zie dat het systeem met de vooraf vastgelegde functies op termijn ook overgaat naar de fondsen. Voor mij gaat het dus om een verschuiving van het aanvraagloket.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Dat betekent ook dat de fondsen daarbij een nieuwe opdracht krijgen. Die opdracht hebben ze nu namelijk niet. Naast de subsidieregelingen die zij nu al hebben, krijgen ze dan in de toekomst het functiesysteem van OCW erbij. Het is dus en-en. Nu doet de Raad voor Cultuur de advisering op het gebied van de toekenning van de basisinfrastructuur wat betreft die functies. Dat doe ik niet zelf; ook dat gaat via een adviseringsroute. Dan blijft er nog steeds sturing mogelijk. We vragen de Raad voor Cultuur eerst om advies over de inrichting van de komende subsidieperiode. Dat doen we altijd. We kijken dan ook of er iets veranderd moet worden in de functies die we nu hebben. Dat is niet anders dan hoe het ook in de voorgaande periodes is geregeld.

Dat betekent dat de Kamer ook in de toekomst aan zet blijft. Vanuit het politieke mandaat dat een Kamer heeft, gaat het gesprek daarover plaatsvinden. In mijn visie gebeurt dat niet meer elke vier jaar, maar om de acht jaar. We willen namelijk ook stabiliteit kunnen bieden. Dat gesprek gaan we natuurlijk nog voeren als we de wetsbehandeling gaan doen. Wat verandert, is dat de bewindspersoon deze functies dus meeneemt in de opdracht aan de fondsen. Deze opdracht wordt dan namelijk samen met de uitgangspuntenbrief aan uw Kamer verzonden. Daar gaan we dan — nogmaals, net als in alle vorige periodes — over in gesprek met de Kamer. De Kamer wordt niet buitenspel gezet. Ik zal later, bij de beantwoording over de wijziging van de wet van vier naar acht jaar, ook over het budgetrecht van de Kamer spreken, maar dit gaat even over de meer inhoudelijke kant.

Als er een opdracht voor de fondsen gaat komen, waar dan die beide mandaten in zitten, wordt ook die brief uiteraard met de Kamer besproken. Dan kan de Kamer daar zijn opvatting over geven. Ik realiseer me heel goed dat dit hele ingrijpende wijzigingen zijn, waar volgens mij al meerdere adviesorganen hun visie over hebben gegeven. Het moet uiteraard uitvoerbaar zijn. Daarom heb ik net ook al aangeven dat ik opensta voor een fasering die past bij de doelen waar we uiteindelijk naar toewerken.

Voorzitter. Ik kreeg de volgende vragen. Onder welke voorwaarden worden de functies overgeheveld? Blijft de positie van internationale instellingen geborgd? Wat gebeurt er bijvoorbeeld met de Nationale Opera & Ballet? Nogmaals, mijn uitgangspunt is dat de fondsen zo veel mogelijk de verantwoordelijkheid krijgen voor het verstrekken van cultuursubsidies. Daar hoort dan dus ook bij dat ze in de toekomst functies kunnen subsidiëren. Daarmee zijn de belangrijke waarden in het bestel ook geborgd. Dat geldt dus ook voor instellingen met een belangrijke nationale of internationale functie. In de subsidieafwegingen moet dus ruimte zijn voor dit soort instellingen en deze functies en voor de extra kosten die dat soort instellingen mogelijkerwijze maken vanwege hun internationale positie. In de brief hebben we ook geschreven dat instellingen die een meer beleidsmatige activiteit uitvoeren, zoals de ondersteunende instellingen — die zijn er ook — beter bij het ministerie kunnen blijven. Nogmaals, dit zijn allemaal voorstellen die we in de eerste hoofdlijnenbrief hebben gedaan. Wij gaan daar de komende periode het gesprek over voeren.

In de hoofdlijnenbrief hebben we ook de vraag aan de orde gesteld of we niet een uitzondering moeten maken voor de groep van bijvoorbeeld de orkesten en de operagezelschappen, omdat het totale budget van die groepen relatief hoog is. Dat zou tot een hele forse verzwaring van de verantwoordelijkheid van een fonds leiden. Een plek bij het fonds ligt voor hen daarom vooralsnog niet voor de hand. Dat heb ik ook in

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

de brief gezegd. Nogmaals, ook het gesprek hierover wordt zowel binnen de sector als met de fondsen en de Raad voor Cultuur specifiek op de uitwerking op de instellingen gevoerd.

Er is ook gevraagd wat er gaat gebeuren met de Nationale Opera & Ballet. Ik denk niet dat we nu op alle losse instellingen moeten ingaan. Dat moeten we echt in de fase hierna doen, maar het is uiteraard belangrijk dat we de kwaliteit en de continuïteit van dit soort topinstellingen met elkaar bewaken. Mijn uitgangspunt is dat het systeem eenvoudiger kan en moet, maar ik wil bestaande topinstellingen niet verzwakken. Dat kan nooit het uitgangspunt zijn.

Meneer de voorzitter. Ik kreeg een vraag van het Kamerlid Tijmstra over de borging van voldoende middelen en personeel voor de fondsen om de nieuwe taken, indien zij die zouden krijgen, uit te kunnen voeren. Is dit niet een verkapte bezuiniging? Nee. Dat wil ik hier echt heel stellig zeggen. Het is géén verkapte bezuiniging. Mijn uitgangspunt is en blijft dat de instellingen die overgeheveld worden naar de fondsen er niet op achteruitgaan. Als we functies overdragen, dan verhuist het budget mee. We willen de complexiteit oplossen en de fondsen beter in positie brengen om het veld beter te bedienen. Nogmaals, minder overlap met wat het ministerie doet, eenvoudigere procedures en minder overhead: dat is voor mij een heel erg inhoudelijk doel. Het uitgangspunt is dus niet dat we minder mensen nodig hebben op een departement en daardoor deze beslissing nemen. Het financiële kader voor de nieuwe subsidieperiode sturen we uiteraard samen met de uitgangspuntenbrief in juni 2027 naar de Kamer. Daarin vindt u de uitwerking hiervan terug.

Wordt er rekening gehouden met de balans tussen aanvragen en toekenningen bij fondsen? Dat is ook een vraag van het Kamerlid Tijmstra. De visitatiecommissie heeft een rapport uitgebracht en daarin benoemd dat de verwachtingen ten aanzien van de verbreding van het veld dat de fondsen bedienen, zijn toegenomen, maar de middelen niet zijn gegroeid. Volgens mij is dat een heel belangrijke observatie. Ik moet daarbij natuurlijk opmerken dat het verdelen van schaarse middelen per definitie tot afwijzingen leidt. Dat heeft u net ook met elkaar besproken. Dat zien we in de wetenschapsfinanciering, maar ook in de financiering van makers die hun ideeën gefinancierd willen zien. Dat is ontzettend zonde van alle tijd en energie die daarin gaat zitten en de eventuele producties en initiatieven die je daarmee niet mogelijk maakt. Het is belangrijk dat er voor potentiële aanvragers heldere en eenduidige regelingen zijn die bijdragen aan de afweging die een aanvrager maakt om al dan niet een aanvraag te doen. Dat helpt al aan de voorkant. Als duidelijk is waarop wordt getoetst, dan kan dat bijdragen aan de eigen inschatting: is het zinvol om wel of niet een aanvrage te doen? De uitgangspunten voor die regeling zijn onderdeel van de brief die u in juni krijgt. Die kunnen we daarna bespreken. Dat wordt een heel lange brief. Dat wordt echt een bijbeltekstbrief; dat kan ik u nu alvast vertellen. Voor de nieuwe beleidsperiode ben ik hierover in gesprek met de fondsen. Nogmaals, de uitgangspuntenbrief gaat het allemaal verhelderen.

De **voorzitter**:
Hoever bent u …

Minister **Letschert**:
Neenee, ik ben nog niet … Dit is wel het dikste blokje.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De **voorzitter**:
Ik vroeg hoever u bent met het blokje.

Minister **Letschert**:
Ik ben op driekwart.

De **voorzitter**:
Ja, want het eerste blokje gaat al bijna een halfuur duren van de vijf. Dat redden we anders niet, zeg maar, dus zou het iets korter kunnen?

Minister **Letschert**:
Iets sneller?

De **voorzitter**:
Ja.

Minister **Letschert**:
Dat krijg ik altijd te horen.

Krijgt de vermindering van administratieve lasten een expliciete doelstelling? Ja. We hebben voor de nieuwe subsidieperiode drie doelen. Een van die doelen is vereenvoudiging. We willen minder overlap, minder regels en minder complexiteit bij de toekenning en verantwoording van de subsidies. Ik ga in juni verder met u bespreken hoe we dat gaan doen en ook hoe we het monitoren. Ik wil na een aantal jaren zien wat het effect is, want de vereenvoudiging is wat mij betreft geslaagd als het aantal loketten waarbij instellingen kunnen aanvragen is verminderd en het aantal criteria waarop wordt getoetst is aangescherpt en verminderd.

Er werd ook een vraag gesteld over synchronisatie met procedures van gemeenten en trouwens ook provincies; vergeet ook die laag niet. Dat zijn gesprekken die wij voeren in het kader van de gesprekken met de medeoverheden en de herijking van het interbestuurlijk kader rondom cultuur. Ik denk dat dit een heel belangrijke stap is die we daarin zouden kunnen zetten.

Kan ik ervoor zorgen dat maatschappelijke doelstellingen ondergeschikt zijn? Als de heer Van der Maas erop doelt dat er op de codes wordt getoetst, dus dat de subsidies die worden verstrekt ook rekening moeten houden met die codes, dan kan ik zeker toezeggen dat ik terughoudend ben met extra subsidiecriteria of -eisen voor de subsidieperiode vanaf '29. Volgens mij zijn kwaliteit en toegankelijkheid de belangrijkste criteria. Daar moeten we de toets op doen. Ik heb de Raad voor Cultuur gevraagd om, voorafgaand aan de nieuwe periode die vanaf '29 gaat lopen, advies uit te brengen over de rol en vorm van de culturele codes en de mogelijkheden voor vereenvoudiging. Dat advies komt er dus aan.

Dan kom ik in brede zin bij de uniforme verantwoordingseisen tussen de verschillende overheden, dus Rijk, provincie en gemeente. We zijn bezig met het harmoniseren en het vereenvoudigen van de aanvraagprocedures en de verantwoordingseisen. Dan doen we aan de bestuurlijke tafel waar VNG en IPO, maar ook de vertegenwoordigers van de gemeenten en provincies zelf mee aan tafel zitten. Ook hier zeg ik dat ik de resultaten

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

van de opbrengst van die dialoog en het herziene interbestuurlijke kader met u zal delen in de brief in juni '27.

Dan ga ik naar spreiding, en daarna ben ik door dit blokje. Dit is een heel belangrijk onderwerp, ook aan de tafel met de medeoverheden. Het komt eigenlijk steeds opnieuw op tafel, ook in het licht van het rapport dat we hebben gekregen over geografische spreiding. Ik denk dat het Kamerlid Van der Plas weet, ook in het licht van andere debatten waarin we elkaar treffen, dat ik dat heel belangrijk vind, dat we het serieus nemen en dat we het verankeren op een manier waarop het ook zichtbaar wordt. Toegang tot cultuur gaat ook over culturele uitingen die diepgeworteld zijn in regio's. U heeft mooie voorbeelden genoemd. Ik had nog nooit van Hexel on Wheels gehoord. Daar ga ik graag een keer op bezoek. Als je kijkt naar de publieke uitgaven voor cultuur, zie je dat het aandeel van de gemeenten het grootst is met 60%. Dat van de provincies is 10% en het Rijk doet 30%. Er is dus echt sprake van een gezamenlijke verantwoordelijkheid, waarin ook elke overheidslaag een rol heeft.

Wat hebben we gedaan? Afgelopen september zijn we voor de tweede keer in overleg gegaan om te kijken welk instrument passend is om de regionale spreiding verder uit te werken en te borgen, zowel voor het cultuurbestel in het algemeen als voor de cultuurbeoefening — ik denk dat dat ook een hele belangrijke is — waar dus ook lokale tradities onder vallen. Ik vind het daarbij belangrijk om meer ruimte te maken voor prioriteiten die provincies en gemeenten zelf stellen, om zo het culturele aanbod voor alle Nederlanders, en de toegang daartoe, te verrijken. Er zijn in dat overleg verschillende gedachten met elkaar gewisseld. Die worden nu uitgewerkt. In die uitgangspuntenbrief in juni 2027 vindt u de definitieve richting — het is eigenlijk meer dan een richting — die we daarin gekozen hebben.

Ik kreeg ook de vraag of we niet alleen maar naar de postcodes kijken; ik sla hem even plat. Ja, toegang tot cultuur gaat niet alleen over cultuurbezoek. Ik wil eigenlijk zeggen dat het publieksbereik van die culturele voorzieningen absoluut groter is dan enkel de gemeente waar ze gevestigd zijn. Het Kamerlid verwees naar theatergroepen die rondreizen. Er reist van alles rond door Nederland. Overal zijn allerlei prachtige gezelschappen te zien. Dat moeten we zeker ook meenemen in de discussie rondom geografische spreiding. Ik wil het systeem dat we nu hebben vereenvoudigen en meer zeggenschap beleggen bij de medeoverheden. Nogmaals, we zijn met elkaar aan het uitwerken welk instrument daarbij passend is.

Dan heb ik nog één vraag, een vraag van het Kamerlid Tijmstra rondom het advies uit het BMC-rapport, waarin een heel gericht spreidingsinstrument al is genoemd. Daar hebben we in september ook de eerste discussie over gehad: is dit dan het instrument en hoe vul je dat in als je geen extra middelen hebt? Dat betekent ook een herverdeling, of in ieder geval een discussie daarover, ook met u. Dus ja, wij onderzoeken de mogelijkheden om gerichte investeringen te kunnen doen binnen het bestaande budget. Het type instrument dat BMC, het bureau dat dat rapport heeft gemaakt, heeft genoemd, kan een reële optie zijn, maar het is niet per definitie het instrument. Zoals u weet, heb ik namelijk geen aanvullende middelen. Ik moet dus binnen de huidige begroting zoeken naar middelen om dit dan ook echt vorm te kunnen gaan geven.

Dan als laatste de hervorming, de herziening, in de totaliteit. Dat gaat over de fondsen, de overheveling van functies en de regionale spreiding. Zijn de transitiekosten in beeld?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

We zijn bezig met het vaststellen van een eindbeeld daarvan. Met name voor de aanpassingen in het fondsenlandschap geldt dat de transitiekosten afhankelijk zijn van de uiteindelijke keuzes die we daarin maken. Dat nemen we dus mee in de uitwerking op het moment dat daar de knopen over zijn doorgehakt; dat is ook niet helemaal het goeie woord. Ik denk dat het voor mij ook belangrijk is om te uiten dat, welke operatie we ook gaan inrichten, die niet ten koste zou moeten gaan van makers en instellingen, want dan zijn we weer de verkeerde beweging aan het maken. Daar kom ik dus ook zeker op terug in de inmiddels beroemde junibrief.

De **voorzitter**:
Dank voor de beantwoording in dit blok. Ik weet dat er al een aantal interrupties zijn, in ieder geval van de heer Mohandis. De heer Van der Maas heb ik ook al gezien, maar we gaan gewoon even het rijtje af. Meneer Mohandis, het zou fijn zijn als u het kort en bondig kan formuleren.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Nou, dat wordt nog een uitdaging.

De **voorzitter**:
Ja, ik snap dat het een uitdaging is, maar ik probeer ook de tijd in de gaten te houden.

De heer **Mohandis** (PRO):
Welke stappen gaat de minister in die superbrief nemen voor — dat is namelijk even zoeken — 2027, en welke daarna? Ik krijg dat namelijk niet scherp. Dank voor het antwoord, maar ik heb nog niet scherp waar ik ja of nee tegen zeg.

Minister **Letschert**:
U zegt nu dus nog geen ja of nee. Dit is daarvoor ook niet het moment. Ik heb in mijn uitgangspuntenbrief … Nee, ik heb in mijn hoofdlijnenbrief — nou ga ik zelf de titels van de brieven door elkaar halen — aangegeven welke kant we op willen bewegen, zowel met de inrichting van het fondsenlandschap als met de inrichting van de overheveling van de functies en met de discussie rondom geografische spreiding. Op het moment dat wij het proces dat we hebben ingericht, zowel met de fondsendirecteuren als met de advisering van de Raad voor Cultuur en met de medeoverheden … Dat zijn eigenlijk drie parallelle trajecten. Ook het traject met die medeoverheden vind ik een ongelofelijk belangrijke lijn die we nu aan het uitwerken zijn, omdat die ook van invloed is op vereenvoudiging en spreiding. Dat zijn allemaal discussies die op een gegeven moment bij elkaar komen. Dat leidt tot een definitieve uitgangspuntenbrief in juni. Daarin ziet u: dit zijn de keuzes die haalbaar zijn in het licht van de nieuwe subsidietoekenning in '29 en dit is om deze en deze reden niet haalbaar, maar kan daarna. Dat gaat u dan echt ontvangen. Ik heb het er ook met het ministerie over gehad, want ik zie wat een aantal Kamerleden de "tijdssqueeze" noemde.

Tegelijkertijd kun je er in overleg met de verschillende partijen in de sector en de belangengroeperingen ook voor kiezen om heel intensief met elkaar overleg te voeren, in plaats van elkaar één keer in de maand of één keer in de zes weken te treffen. Soms is een heel lang traject niet per se effectief en efficiënt voor het resultaat dat je wilt bereiken. Ik geloof ook wel in sessies. Afgelopen week is er ambtelijk met drie keer 30 vertegenwoordigers van instellingen en makers een hele dag op de hei gezeten om te praten over de hoofdlijnen in die brief. Ik heb ook tegen de fondsendirecteuren gezegd:

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

ga eens een paar dagen met elkaar op de hei zitten, in plaats van het heel lang uit te smeren over een hele lange periode. Nogmaals, ik ga daar geen onnodige druk op zetten. Op het moment dat zou blijken dat het echt onzorgvuldig wordt, gaan we bijstellen. Daar zullen de scenario's van de Raad voor Cultuur dan enorm bij helpen. Dat krijgt u dus zes maanden later.

De heer **Mohandis** (PRO):
Ik deel echt wel met deze minister waar het in de toekomst naartoe zou kunnen bewegen. Deze minister kan er weinig aan doen dat zij de vijfde, zesde bewindspersoon is in vier, vijf jaar tijd en dat het huidige politieke landschap niet stabieler voelt dan een paar jaar geleden. Het kan ook weer snel over zijn. Dat weten we niet. Mijn grootste zorg is dat voor de periode van vier naar acht jaar, waarvoor politiek draagvlak lijkt te bestaan, wel wordt aangenomen dat je die periode ook heel goed gebruikt voor die verdere inrichting. Mijn grootste waarschuwing is gewoon dat al die elementen die u noemt, zoals overleg met overheden en noem maar op, er het komende halfjaar voor gaan zorgen dat het allemaal in een soort stroomversnelling komt. Dan komt er een soort superbrief en heb ik nog geen enkele grip. Ik vraag wat er in die superbrief kan staan. Wat zou dan kunnen met ingang van 2029 en wat gaan we in die volgende periode verder uitdiepen? Ik probeer daar iets meer grip op te krijgen. Misschien kunt u me daarbij helpen, vraag ik via u, voorzitter.

Minister **Letschert**:
Dank u, ook voor uw steun voor in ieder geval de richting. Als ik nou antwoorden ga geven op de vraag of het zou kunnen zijn dat dit of dat de route wordt in juni ten aanzien van bijvoorbeeld de herinrichting van het fondsenlandschap, wat dan leidt tot een doorwerking in '29, dan ga ik vooruitlopen op alle lopende bestuurlijke gesprekken en alle ambtelijke werkgroepen die daaronder zitten. Daar zitten ook apart mensen op die dat hele proces begeleiden, ook vanuit het eigen ministerie. Die gesprekken lopen met het veld, met de directeuren en met de medeoverheden. Ik kan daar nu dus niet op vooruitlopen. Dat zou ik ook niet willen.

Tegelijkertijd komt de raad van advies met die scenarioanalyse wat betreft de vraag wat je kunt faseren en wat zij zouden aanraden om te faseren. Uw vraag is dus heel terecht en die zorgvuldigheid wil ik ook betrachten, maar de vraag komt te vroeg. In juni krijgt u de uitkomst van wat al dan niet haalbaar is. Ik wil toch nogmaals benadrukken dat alles wat ik hier in de ordner heb liggen, over onderwerpen gaat die met die herzieningshoofdlijnen te maken hebben. Dat is al heel lang bekend. Dat lag er inderdaad vier ministers geleden al. Ook de partijen kennen de inhoud daarvan. Het is niet zo dat we from scratch moeten beginnen met het vragen van adviezen over toegang tot cultuur, spreiding en bestuurlijke verantwoordelijkheden tussen de overheidslagen. Er ligt een interbestuurlijk kader. Dat moet herijkt worden. Als ik nou dus helemaal niks had liggen, had ik waarschijnlijk een nog grotere zorg, net als u. Ik heb die zorg minder, omdat we gewoon heel veel hebben liggen. Het is ook een kwestie van wat wij met elkaar willen en of we deze stappen gaan durven te zetten. Zo ja, wat is dan haalbaar in de implementatie en hoe gaan we die faseren? Ik wil in deze zes maanden vooral kijken naar: hebben we draagvlak voor de keuzes die we gaan maken? Implementatie kan daarna gefaseerd.

De **voorzitter**:
Mohandis afrondend op dit punt.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De heer **Mohandis** (PRO):
Wij zijn heel erg ongeduldig op dit punt. Ik heb namelijk ook met uw voorgangers vaak dit debat gevoerd. De eerste wet die nu voorligt, die vier naar acht jaar, grijpen wij al aan, omdat we niet het vertrouwen hebben dat we dat over twee of drie jaar kunnen doen, maar vinden dat we dat nu moeten doen. Mijn punt blijft het volgende. Ik steun de minister in de richting van draagvlak en het bij elkaar brengen. Daarin steun ik haar, maar ik kan nog geen steun geven aan iets waarvan ik niet weet wat de uitkomst gaat zijn. De brief komt in 2027. Ik weet niet welk effect het gaat hebben. Ik ben bijvoorbeeld bij voorbaat helemaal nog niet zo gerust op het overhevelen van de BIS. Ik moet ook echt nog zien welke probleem we oplossen met het verkleinen van het aantal rijkscultuurfondsen van zes naar drie. Ik zie dus nog heel veel vraagtekens. Deze brief gaf wat richting, maar laat ook weer heel veel open. Het lijkt er bijna op dat we over een halfjaar het debat waarvan ik hoopte dat we dat zouden voeren, dan maar met elkaar moeten voeren. Dan kunnen we ook echt kijken wat de next steps zijn voor '29 en welke stappen we pas na de volgende BIS-periode moeten nemen. Dat is dus een beetje mijn worsteling. Die heb ik nu geuit.

De **voorzitter**:
Heeft u verder nog punten ten aanzien van dit blok?

De heer **Mohandis** (PRO):
Ja, maar misschien is het handig om het in drieën te doen. Dan kom ik straks misschien op een ander punt. Ja, ik kan wel doorgaan nu, maar dat is dan zo'n vragenvuur.

De **voorzitter**:
Ja, het liefst wel eigenlijk al die punten nu, tenzij er nog andere punten zijn over dit onderwerp. Ik denk dat het toch het beste is om dat te doen.

De heer **Mohandis** (PRO):
Dan slaan we het debat een beetje dood, voorzitter. Ik ben niet van de orde, maar als u zegt dat ik door mag vragen, zal ik dat doen.

De **voorzitter**:
Ja, tenzij er nog andere vragen zijn over dit onderwerp? Ja. Oké. Dan is de heer Van der Maas nu.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Dat is natuurlijk het probleem met een heel lang blokje. Dan loop je het allemaal op te sparen en dan kom je hiermee.

Mijn verwachtingen van de uitgangspuntenbrief van 2027 zijn natuurlijk gigantisch hoog nu. Nu is het antwoord namelijk: oké, we kijken ernaar en we gaan het zien; dat komt allemaal volgend jaar. Dat is pas over acht maanden; dat is echt wel ver weg, vind ik, zeker omdat we er al een tijdje mee bezig zijn. We kijken er al tijden naar. Ik zou dat dus graag sneller zien. Ik denk dat het ook sneller kan als je iedereen bij elkaar in een kamer zet. Ik sloeg vooral aan toen de minister zei: ik ga het de fondsen ook zelf laten doen. Vervolgens zei ze dat ze zou gaan kijken of ze het wel gaat doen en, aan de hand van hoe ze het terugkrijgt, hoe ze het gaat doen. Daar maak ik me vervolgens wel heel veel zorgen over. Wie neemt de regie hier? Hebben we niet geleerd van de debatten met

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

betrekking tot de media, dat we nu die omroephuizen samenvoegen, dat we toch een termijn moeten gaan stellen en dat we er toch wat strakker in moeten zitten? We moeten "dit is de richting en hier moeten jullie naartoe werken" zeggen, in plaats van: het gebeurt misschien. Als je namelijk "misschien", zegt, is het best wel waarschijnlijk dat de fondsen zeggen: ja, maar het loopt al goed, dus laat maar zitten. Dat is dus mijn eerste vraag: kan de minister daarin regie nemen en hoe zorgen we ervoor dat het proces sneller kan?

Minister **Letschert**:
Het is wel mooi: de een vraagt om iets langer en de ander vraagt om nog sneller. Ik denk dat we de acht, negen maanden die we nu hebben tot juni echt wel nodig hebben om op de verschillende hoofdlijnen die ik geschetst heb in de visiebrief, de vervolgstappen ook met u te kunnen gaan bespreken. Daar hoort dus ook de herinrichting van dat fondsenlandschap bij. Het is niet zo dat ik heb gezegd: u mag het zelf doen en als u het echt niet wil, dan gebeurt er niks. Nee, maar ik vind wel het volgende als het gaat om degenen die de expertise hebben, zowel als het gaat om de sectoren die ze vertegenwoordigen als de kennis die ze daarvan hebben opgebouwd. Dat heb ik ook zelf kunnen toetsen in de verschillende gesprekken die ik met directeuren heb gevoerd, individueel en collectief. Zij spelen daar een heel belangrijke rol in. Uiteraard hebben wij als ministerie de regie. We zitten ook aan tafel. Het is dus niet zo dat ik het loslaat, zo van: hier is een leeg vel en gaat u maar beginnen. Ook die kaders hebben we al voor de zomer met elkaar vastgesteld. Toen lag er ook een eerste analyse. Daarna is er een additioneel onderzoeksrapport gekomen, dat ik in september heb gekregen. Dat heb ik met hen besproken. Op basis daarvan wordt er nu verder gesproken. Daarover zijn dus geen zorgen. Ik zou niet nog sneller willen dan u schetst. De tijd tot juni gaat snel voorbij. Ik ga het ook niet vertragen. Dat is, denk ik, ook belangrijk.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Oké. Ik hoor de minister zeggen dat het er niet om gaat of het gebeurt maar hoe het gebeurt: hoe gaan we het inrichten, hoe gaat de fasering, hoe gaan we ervoor zorgen dat we de input van die fondsen allemaal samenbrengen en dat we het zorgvuldig doen? Daar nemen we dan dus acht maanden de tijd voor. Nou, dat is best wel lang in mijn beleving, maar oké, prima, als dat het is. Dan hebben we bij die uitgangspuntenbrief iets waar we inderdaad ja of nee op kunnen gaan zeggen en vervolgens kunnen we naar voren. Ik kijk daar absoluut naar uit. De Raad voor Cultuur speelt hier een hele grote rol in, voor de cultuurperiode, maar ook voor het cultuurplan. De minister heeft ook naar de fasering gevraagd aan de Raad voor Cultuur. Het is een hele goede stap, denk ik, om de Raad voor Cultuur erbij te betrekken. Wat is de weging die u aan de Raad voor Cultuur geeft ten opzichte van de map die u daar heeft liggen?

Minister **Letschert**:
De map bevat alle deelonderwerpen. Daar zit ook het spreidingsonderzoek in, net als eigenlijk alle onderzoeken die de afgelopen drie jaar rondom de cultuursector zijn gemaakt. De weging die ik geef aan de analyse die de Raad voor Cultuur wil gaan maken rondom de scenario's en de fasering die mogelijkerwijs nodig is voor de herinrichting van het fondsenlandschap en de overheveling van de BIS ga ik wel heel serieus nemen. Dat vind ik wel een hele belangrijke. Daar hebben zij ook de strategische kennis en ervaring in.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De **voorzitter**:
Meneer Van der Maas, afrondend.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Dat vind ik goed nieuws, dus hartelijk dank voor de beantwoording.

Mevrouw **Tijmstra** (CDA):
Nog even aanvullend op dit punt. We maken de stap van hier naar juni. Is er nog een moment waarop de Tweede Kamer tussentijds geïnformeerd wordt, om gewoon wat meegenomen te worden in het proces dat met het veld doorlopen wordt?

Minister **Letschert**:
Wat we zouden kunnen doen, is het advies van de Raad voor Cultuur vast met u delen. Ik krijg dat ergens in februari. Ik zou niet willen zeggen dat ik daar dan weer een aparte Kamerbrief over schrijf, want dan blijven we bezig. Die komt dan in juni. Maar dan kunt u wel vast zien hoe de Raad voor Cultuur dit weegt en de scenario's heeft opgetekend.

Mevrouw **Tijmstra** (CDA):
Deze toezegging is heel erg fijn. Ik heb nog één andere vraag. Die gaat toch nog even over het toekenningspercentage bij de fondsen. Dat is namelijk wel iets waar ik me zorgen over maak. Het zit nu op gemiddeld 50%. Dat vind ik echt heel erg laag. Dat betekent dat er zowel aan de aanvraagkant als aan de toekenningskant heel veel tijd en energie gestoken wordt in plannen die nooit tot ontwikkeling komen. Ik denk dat we op die manier ook een beetje onze eigen teleurstelling organiseren. Ik begrijp ook dat je niet toe kan naar een systeem waarbij 100% toegekend wordt. Daar zal altijd een stuk afwijzing in zitten en daar zal altijd een stuk beoordeling onder liggen. Maar richting 75% à 80% zouden we toch wel moeten komen. Het appel dat ik mee zou willen geven, is om in overleg met de fondsen zelf de criteria strakker te maken of gewoon te kiezen, zodat je vooraf heel goed weet of het zin heeft om een aanvraag te doen of niet.

Minister **Letschert**:
Ik zei net: je wil aan de voorkant duidelijk hebben op basis waarvan er een toets plaatsvindt. Dan kun je ook inschatten of je een goede kans maakt. Tegelijkertijd hebben we zo veel talent dat mee wil doen en het toch gaat proberen. Dat zien we ook in de wetenschap. Daar heb je soms ook aanvraagpercentages van 15% of nog lager. Uw inschatting is dus echt te hoog. Dat zou heel veel meer budget betekenen, en dat heb ik niet. Het blijft een zoektocht, waarin de fondsen een verantwoordelijkheid hebben, maar de oplossing niet volledig in eigen hand hebben. Makers die hun creativiteit verder willen ontplooien, gaan het toch via allerlei wegen proberen, ook privaat trouwens. Daar komen we dadelijk over te spreken als het gaat om de cultureel-ondernemende kant van onze makers die er ook vaak is. Dat blijft een spanning. Dat zie ik ook. Het is ergens ook zonde. Tegelijkertijd is het voorbereiden van een aanvraag ook wel onderdeel van een creatief proces en het blijven proberen. Ik heb geen andere oplossing voor u op dit moment.

De **voorzitter**:
Tot slot, mevrouw Tijmstra.

Mevrouw **Tijmstra** (CDA):
Ja, tot slot. Ik begrijp het spanningsveld heel goed. Tegelijkertijd denk ik dat een eerlijk

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

verhaal een veld ook verder helpt. Kiezen en dingen goed doen helpt een cultureel veld verder. Als 75% of 80% niet haalbaar is, moet het misschien iets anders zijn, maar dat 50%, dus de helft van de aanvragen, afgewezen wordt en dat daar zo veel capaciteit in zit, vind ik ook niet goed.

Minister **Letschert**:
Ik denk dat we dat delen. Het is ook absoluut iets voor de fondsen en misschien ook iets voor het nieuw in te richten fondsenlandschap om strategisch te kijken naar wat dit nou betekent.

De heer **Mohandis** (PRO):
Ik wil nog even inzoomen op het punt van draagvlak. Daar heeft de minister het een en ander over gezegd. Ik ben er een beetje naar op zoek waar ik dat moet zoeken. Zit dat bijvoorbeeld ook in de opdracht die de Raad voor Cultuur heeft gehad en de uitkomst in februari? Zit het draagvlakaspect daarin? Hoe gaat de minister dat inrichten? Is dat al ingericht? En hoe krijgt dat weer z'n werking in die superbrief die we ergens rond de zomer krijgen? We moeten namelijk wel kunnen toetsen hoe gedragen dit is en of dit gaat werken. Dat was mijn eerste vraag.

Minister **Letschert**:
Dat is een hele terechte vraag. Dat zit 'm in meerdere aspecten. Deels zit het 'm in wat we zelf organiseren. Ik noemde net de bijeenkomst van afgelopen week, waarbij een heel groot palet aan mensen en instellingen uitgenodigd is om hun kritiek te geven op de hoofdlijnen uit de brief van oktober. Dat zit 'm ook in mijn eigen gesprekken binnen de sector, soms aan de bestuurlijke tafels en soms in gesprekken met de belangenbehartigers en verenigingen die bij mij worden uitgenodigd om hun zorgen te delen. Uiteindelijk ga ik natuurlijk niet iedereen tevreden houden. Dat is nooit zoals je een grote wijziging voorstelt. Er zullen altijd partijen zijn die zeggen: ik heb liever dat het blijft zoals het is, want dan weet ik wat ik heb. Daar komen al die brieven ook uit voort. Dat begrijp ik. Het is aan mij om te zorgen dat ik daar goed naar kijk, dat ik ernaar luister, dat we het ambtelijk goed in het proces inregelen — dat hebben we ook gedaan — en dat ik uiteindelijk, over zes maanden, uitleg waarom ik sta voor de keuzes die ik ga maken en wat dat dan betekent. Nogmaals, daarbij moet voor mij aan de ene kant de continuïteit van onze topinstellingen geborgd blijven, maar wil je tegelijkertijd ook recht doen aan spreiding, toegankelijkheid, innovativiteit en interdisciplinariteit. Die woorden zijn niet zomaar een lege huls. Hoe doe je dat met de grote beperking van het financiële kader? Die zie ik ook. We weten allemaal dat de Raad voor Cultuur heeft voorgesteld dat er een plus van 200 miljoen op moet komen. Die heb ik niet. Ik kan ook niet toveren. Dat betekent dus dat ik het heel zorgvuldig moet gaan doen, de criteria die ik net noemde daarbij in de weging meenemend en openstaand voor de partijen die met mij daarover om de tafel willen. Die melden zich allemaal, net zoals bij u.

De heer **Mohandis** (PRO):
Wij zullen heel erg uitkijken naar alle brieven die het komende halfjaar gaan komen — het kan ook in één superbrief — en de uitkomst van het advies van de Raad voor Cultuur. Alles wat we gaan krijgen, zien we tegemoet. Ik hoop echt dat we daarin iets kunnen lezen in de trant van: we lossen daadwerkelijk een probleem op. Ik hoop ook dat het meer betreft dan wat de minister net zei, namelijk dat partijen worden uitgenodigd om kritiek te hebben op de brief of om hun zorgen te uiten. We hopen dat er dan iets meer optimisme te zien is bij die instellingen. We zijn heel benieuwd of het over een

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

halfjaar anders is. Dat wachten we dan maar af.

De **voorzitter**:
Dat was eigenlijk geen vraag.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
De vraag van de heer Mohandis ging over draagvlak. Abram de Swaan, een bekende socioloog, zei 40 jaar geleden al dat de kunstwereld zichzelf beoordeelt. Hij sprak er ook over dat het allemaal kennersoordelen zijn. De minister heeft het over draagvlak. Waar moet dat draagvlak dan zijn? Is dat in de sector of ook daarbuiten?

Minister **Letschert**:
Ook daarbuiten. Ik noem bijvoorbeeld de tafel met de medeoverheden. Daar zitten zowel de gemeenten als de provincies. Het is over het hele land verspreid. Daar hebben we goeie en pittige gesprekken. Die gaan bijvoorbeeld over de vraag wat spreiding betekent, ook financieel. Voor mij is het breed, niet alleen vanuit de cultuursector zelf. Ik begrijp echter heel goed dat er partijen zijn die toch een fundamentele wijziging zien in hun cultuurbestel en daar vragen bij stellen. Dat mag. Het is de fase om dat te doen.

De **voorzitter**:
Zijn er nog andere interrupties voor dit blokje? Nee, zie ik. Dan gaan we naar het volgende. De minister vervolgt haar beantwoording. O, sorry, mevrouw Van der Plas heeft een interruptie.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Ja. Ik had mijn vinger ook nog niet opgestoken. Ik wilde nog even terugkomen op de regionale spreiding van de cultuurgelden. Ik noemde het al in mijn inbreng: er is €86 per hoofd van de bevolking in Noord-Holland aan cultuurgelden, €10 per hoofd van de bevolking in Friesland en €3 per hoofd van de bevolking in Drenthe. Wat vindt de minister eigenlijk van dit soort grote verschillen? Dit is toch niet evenwichtig, lijkt mij.

Minister **Letschert**:
Zoals ik net zei, hebben we een verdeling in de toekenning van de budgetten tussen gemeente, provincie en Rijk. Wij doen als Rijk 30%. De gemeente doet 60%, zeg ik even uit mijn hoofd. Dat verschilt dus al. In de provincies waar de gemeentes wat minder doen, zie je dat de provincies wat meer doen, en andersom. Je kunt het er dus ook weer niet zo op toespitsen dat het Rijk daar minder doet. Uiteindelijk is het een mix tussen drie overheidslagen die cultuur financieren. Wat we volgens mij moeten doen, is in het gesprek over spreiding, dat we nu aan het voeren zijn, kijken hoe we zorgen dat de toegankelijkheid en de infrastructuur rondom cultuur door de regio's heen goed verankerd is. Zo kan cultuur overal groeien en is cultuur toegankelijk voor iedereen die daar een bijdrage aan wil leveren en van wil genieten. Dat gesprek voeren we nu. Bij de cijfers die u noemt is de manier waarop het wordt toegekend complexer in de werkelijkheid. Bij de toekenning van de financiering vanuit het Rijk, vind ik dat je wel moet bekijken of dat op een evenwichtige manier over heel Nederland is verdeeld. Dat gesprek voeren we op dit moment. Je ziet in het rapport dat er een aantal provincies zijn die daarin wat achterblijven. Dat gesprek heb ik met alle twaalf de provincies aan tafel. Dat is ook goed.

De heer **Mohandis** (PRO):

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Meer algemeen: ik had ook een vraag gesteld over het omarmen van of aansluiten bij het initiatief van Eindhoven als het gaat om een dependance. Ik weet niet of die onder dit blokje valt.

Minister **Letschert**:
Bij de musea.

De heer **Mohandis** (PRO):
Prima.

De **voorzitter**:
Dan komt die zo terug. We gaan graag naar de beantwoording in blokje twee. Het woord is aan de minister.

Minister **Letschert**:
Meneer de voorzitter. Dan ga ik naar de wetswijziging rondom die vier naar acht jaar. Ik kreeg een vraag van de heer Mohandis en ook van de heer Van der Maas rondom de toelichting op het tempo en het tijdpad. Het is van belang dat de wetswijziging ingaat op 1 juli 2027. Om de subsidieperiode vanaf 2029 tijdig voor te bereiden, moeten we deze wetswijziging wel spoedig behandelen in de beide Kamers, anders vertragen we te veel. Ik heb afgelopen vrijdag mijn nota aan uw Kamer gestuurd, met antwoorden op al uw vragen. Ik hoop dat ik daarmee al uw vragen heb kunnen beantwoorden en dat we verdere stappen rondom het wetgevingsproces in werking kunnen stellen.

Ik ga meteen een bruggetje maken naar een andere vraag die de heer Mohandis mij stelde. Dat is: waarom neemt u het Thorbeckeprincipe en de zorgplicht niet mee in die wetswijziging? Want dat is wat u graag zou willen zien. Ik denk dat we delen dat het Thorbeckebeginsel een belangrijk beginsel is. Daar gaan we dadelijk vast het debat over hebben. De politiek stelt de kaders, maar gaat niet over de inhoud van cultuur. Een grotere rol van de fondsen past daar volgens mij ook bij. Op het voorstel om dit beginsel wettelijk te verankeren, ga ik separaat terugkomen. Dat doe ik in de reactie op het advies dat we hebben gekregen. Dat heet: Maken (z)onder druk.

Dan de wens met betrekking tot een zorgplicht en de wens om de gedeelde verantwoordelijkheid voor cultuur te borgen, ook met de medeoverheden. Sinds het voorjaar voer ik het gesprek met de medeoverheden over de gezamenlijke doelen van ons cultuurbeleid en de manier waarop we de subsidieregelingen inrichten. Harmonisatie en vereenvoudiging zijn hele belangrijke onderwerpen. Dat gesprek voeren wij ook in het kader van de rolverdeling tussen de verschillende lagen. We zijn het interbestuurlijke kader aan het herzien. Op basis van dat gesprek gaan we ook meer zicht krijgen op de wensen en mogelijkheden rondom die zorgplicht. Ik zou die niet nu al in deze wet, met de snelheid die daarbij hoort, willen toepassen. Als we een grotere wetswijziging moeten gaan voorbereiden, lopen we ook het risico dat de behandeling vertraagd wordt. Ik zeg dus niet dat ik per definitie tegen die zorgplicht ben, maar in deze fase en met deze wetswijziging zie ik het risico dat het tijdspad dat we daarvoor met elkaar voor ogen hadden niet gaan halen. Dat gaat dan ook weer heel veel onzekerheid voor de instellingen opleveren. Dat zou ik jammer vinden. Als laatste: aan die zorgplicht zitten ook financiële plichten vast. Ook die middelen heb ik op dit moment niet. Dus als ik het nu zou willen doen, in deze kabinetsperiode, voel ik aan dat ik vast ga lopen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Hoe zorg ik ervoor dat de verlenging niet leidt tot stilstand bij de makers en de organisatie? Dat vroeg Kamerlid Dijk. Ik heb in mijn brief en in de antwoorden op de schriftelijke vragen die u mij stelde, toegelicht dat de langere termijn niet voor alle instellingen gaat gelden. Een achtjarige periode is voorbehouden aan instellingen die een belangrijke rol in het bestel vervullen. Daar hoort dus ook een grote verantwoordelijkheid bij richting de rest van de sector. Maar ook een instelling die een achtjarige subsidie krijgt, moet blijven vernieuwen en ontwikkelen. Het is niet zo dat je dan stil kan gaan zitten. Dat zie ik trouwens ook bij instellingen. We hebben de Raad voor Cultuur om advies gevraagd over de uitwerking van de langere termijnen en wat daarbij komt kijken. Ik neem deze vraag, hoe we tussentijds borgen dat de innovatie continu plaatsvindt, daar zeker bij mee.

Dan fair pay. Hoe wordt er binnen acht jaar omgegaan met indexering en fair pay? De extra middelen voor fair pay zijn onderdeel van het subsidieplafond. Die worden in principe meegeïndexeerd. Ik heb u in mijn schriftelijke reactie meegegeven dat het, hoewel we jaarlijks als Rijk aan indexatie doen, ook onderdeel is van de voorjaarsbesluitvorming. Dat aspect wil ik hier wel noemen.

Als laatste in het blokje: vier tot acht jaar. Het gaat over de discussie die de Kamerleden onderling hadden rondom het budgetrecht. Komt het budgetrecht van de Kamer in het geding als de subsidieperiode wordt verlengd van vier naar acht jaar? Misschien is het goed om te zeggen dat het budgetrecht uiteraard van kracht blijft voor het parlement, ook als het van vier naar acht jaar gaat. Conform de Algemene wet bestuursrecht zal ook de subsidieverlening een begrotingsvoorbehoud bevatten. Dat zorgt er namelijk voor dat de overheid de subsidie kan verlagen of intrekken als het parlement onvoldoende geld beschikbaar stelt in de begroting. Misschien is het goed om toe te voegen dat de minister rekening dient te houden met een redelijke termijn voor aanpassing van de activiteiten en eventuele schade bij de subsidieontvanger. De achtjarige verlenging die wij voorstellen, biedt duurzaamheid en planningszekerheid voor de culturele instellingen, maar wordt wel degelijk begrenst door een begrotingsvoorbehoud.

Dat was het wat betreft dit blokje.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Er is een vraag van de heer Mohandis.

De heer **Mohandis** (PRO):
Ik wil het hebben over het voorliggende wetsvoorstel. Ik hoor nu vooral van de minister wat we niet moeten doen bij dit wetsvoorstel. Dat is heel jammer. Ik had graag willen horen wat we als Kamer wel al kunnen doen. Een van de dingen waar heel veel draagvlak voor is, ook op basis van het advies van de Raad voor Cultuur, is om de vier bekende cultuurfuncties te verankeren in de wet. Dat zou een mooie stap kunnen zijn. Mijn punt is eigenlijk het volgende. Er ligt nu eindelijk een wet. We hebben best wel lang gewacht voordat de Wet op het specifiek cultuurbeleid geagendeerd was. Dit is het moment om door te pakken. Het zou heel jammer zijn als we het bij de vier tot en met acht jaar houden en hopen dat u — ik gun het u persoonlijk — er nog zit over een halfjaar of een jaar. Je weet het niet, want het voelt op dit moment allemaal niet heel stabiel. Dat is mijn persoonlijke gevoel. Misschien delen anderen dat ook. Ik hoop toch echt dat we de komende twee jaar niet weer twee verloren jaren ingaan. Dat hebben we

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

de afgelopen vier jaar helaas meegemaakt. Ik hoop echt dat we tempo kunnen maken. Dat zullen wij in ieder geval proberen te doen bij de komende wetsbehandeling.

Minister **Letschert**:
Dat vergt toch ook wel een zorgvuldige reflectie. Ik kijk met open mind naar uw voorstel.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Ik spreek ook even namens de heer Thorbecke. Er wordt gezegd dat het Thorbeckeprincipe is dat de overheid geen oordeel hoort te hebben over kunst en wetenschap. Dat is niet het Thorbeckeprincipe, maar dat is de toelichting op het Thorbeckeprincipe. Thorbecke was gewoon een tegenstander van het feit dat de overheid kunst zou aankopen en actief zou worden in de kunstwereld. Thorbecke zegt: "Door staatsonthouding heeft kunst zich zelf een plaats veroverd in het vrije spel der maatschappelijke krachten. De kunst is in mijn ogen evenmin een regeringszaak als zij dit vroeger was. De kunst is geen regeringszaak, in zoverre de regering geen oordeel, noch enig gezag heeft op het gebied der kunst." Thorbecke zei dus dat de overheid zich gewoon moet onttrekken van kunstsubsidies. Als de overheid wel kunstsubsidies gaat geven, gaat ze dus kunstenaars kiezen. Dat is het Thorbeckeprincipe; het ging daar even over. Ik hoop dat dat ook de leidraad zal zijn in haar superbrief, zoals zij die zelf noemt.

De **voorzitter**:
Heeft de minister behoefte om te reageren?

Minister **Letschert**:
Nou, ik ben me toevallig dit weekend ook wat gaan verdiepen in de herkomst en de ontstaansgeschiedenis en in welk incident er toen speelde tussen de jonkheer nog wat; ik ben mijn mapje boven vergeten en ik ben even zijn naam kwijt. Anders had ik het meteen paraat gehad, meneer Bosma. Dank voor deze mooie toelichting. In de superbrief zal ik daar zeker woorden aan wijden, want ik sta wel echt voor de interpretatie van het principe, zoals u het noemt, met betrekking tot de artistieke vrijheid, de academische vrijheid en de journalistieke vrijheid.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Dus Thorbecke zei wel: musea zijn hartstikke goed, onderwijs is belangrijk en archieven zijn belangrijk. Dat is, zeg maar, de hardware van het hele verhaal. Maar hij moest dus niks hebben van kunstsubsidies. Het is fijn dat deze minister er woorden aan gaat wijden, maar mijn vraag is: neemt zij deze woorden ook ter harte?

Minister **Letschert**:
Wat ik ter harte neem, is dat we ons als overheid niet bezig moeten houden met de inhoud van wat onze musea, onze culturele instellingen en onze podia doen. Daar zal ik altijd voor staan. En of het nou gebaseerd is op de interpretatie die u geeft aan Thorbecke van 100 jaar geleden, ik sta daarvoor. Ik vind dat we dat moeten borgen en beschermen.

De **voorzitter**:
Ik kom zo terug bij de heer Mohandis. Zijn er nog andere interrupties?

De heer **Van der Maas** (VVD):

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Nog even over het onderwerp fair pay. Een van mijn vragen was: hoe zorgen we ervoor dat fair pay niet uitsluitend vertaald wordt in structureel hogere subsidies? We zijn voor fair pay, maar we weten ook dat geld schaars is. Hoe zorgen we ervoor dat het een wel gecombineerd kan worden met het ander?

Minister **Letschert**:
Ik kom daar strak nog op terug in het mapje overig.

De **voorzitter**:
Als ik geen andere interrupties meer zie, ga ik naar de heer Mohandis.

De heer **Mohandis** (PRO):
De heer Bosma triggert mij als het gaat om zijn uitleg van het Thorbeckeprincipe. Ik heb een vraag aan de minister. Ik had 'm ook aan de heer Bosma kunnen stellen, maar nu stel ik 'm zeker ook aan de minister. Volgens mij bepaalt de overheid hoeveel geld er naar cultuur gaat en stelt de overheid de algemene kaders vast; denk aan ruimte et cetera. Dus het is toch helemaal niet strijdig met het zorgen voor de cultuursubsidies? Dat is toch helemaal niet strijdig daarmee? Dat werd hier een beetje beweerd, maar dat lijkt mij helemaal niet zo. Het is een vraag aan de minister.

De **voorzitter**:
Nu wordt de minister gevraagd om Thorbecke uit te leggen. Het woord is aan de minister.

Minister **Letschert**:
Ik deel de lezing van de heer Mohandis. Je moet de kaders geven en de subsidies die daarbij horen. Maar je gaat er niet inhoudelijk over.

De **voorzitter**:
Dan gaan we naar blokje 3. Het woord is aan de minister.

Minister **Letschert**:
Blokje drie. Ik begin met de vragen die gesteld zijn over onze Joodse makers of kunstenaars, die zich gecanceld of onveilig voelen binnen onze culturele sector. Het Amersfoortse voorbeeld komt daar ook in naar voren, inclusief enkele andere vragen die u daarover stelde.

Allereerst. Ik ben een tijd terug samen met de minister van Justitie in de plenaire zaal geweest voor het antisemitismedebat. Daar hebben wij onder andere gesproken over wat wij doen rondom het nationaal actieplan en wat de Nationaal Coördinator Antisemitismebestrijding doet, onder andere op het gebied van de veiligheid voor onze Joodse gemeenschap. Ik ga dit nu even specifiek noemen, omdat een deel van de problematiek ook ziet op de zorgen die instellingen soms hebben over de vraag of zij de veiligheid kunnen borgen van de mensen die naar een tentoonstelling, evenement of whatever it may be komen; ik kom dalijk ook terug op het onderdeel over het cancelen en de boycot. Dat is ergens natuurlijk heel onacceptabel; dat durf ik hier ook te zeggen. Ik begrijp heel goed dat instellingen daarmee worstelen. Tegelijkertijd zou het feit dat je iemands veiligheid niet kan borgen nooit een reden mogen zijn om iemand niet het podium te bieden.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Wat hebben we gedaan? We hebben onder andere dit jaar 2 miljoen beschikbaar gesteld voor het Veiligheidsfonds voor bescherming Joods leven. Nogmaals, ik vind het echt treurig dat we dit nodig hebben. Ik denk dat we allemaal met elkaar delen hoe treurig het is dat we überhaupt een Veiligheidsfonds voor bescherming Joods leven in Nederland nodig hebben. Ik vind dat echt diep-diep-diep-dieptriest. Dat fonds is bedoeld om de bescherming voor onze Joodse gemeenschap structureel te verbeteren. Er is een bedrag vrijgemaakt voor een beschermingspilot specifiek voor de culturele en creatieve sector, met als doel dat culturele activiteiten te allen tijde door kunnen gaan. Ik begrijp de spanning bij bijvoorbeeld kleine instellingen of instellingen die te maken hebben met een pool van vrijwilligers en die niet de kosten kunnen betalen om extra beveiliging in te huren. Maar nogmaals, dat mag nooit het antwoord zijn. Deze additionele middelen zijn vrijgemaakt vanuit onze begroting — het gaat over €300.000 — en hebben als doel om instellingen te helpen die veiligheidsmaatregelen te kunnen financieren. Dat fonds start begin 2027.

Dan ga ik meteen door naar de situatie in Amersfoort. Op de dag, of misschien een paar uur daarvoor, dat dat naar buiten kwam, was de opperrabbijn bij mij op bezoek op het ministerie. Hij komt uit Amersfoort. Hij vertelde mij dat hij al een tijd bezig was om de viering van 300 jaar Joods leven in Amersfoort vorm te geven met een tentoonstelling in het museum. Daar werd al best een lange periode over gesproken en ineens werd het geannuleerd. Dat gebeurde met het argument dat ze dat als klein museum toch niet ten toon konden stellen, deels vanwege veiligheidsaspecten, de vrijwilligers en de vraag hoe ze dat moesten doen.

Ik heb toen tegen hem gezegd dat ik het eigenlijk onacceptabel vind, zoals ik ook zonet heb gezegd, en dat ik me afvraag hoe het kan dat het museum geen contact opneemt met het ministerie. We hebben geen financiële relatie met het museum, maar we willen wel meedenken waar we kunnen of partijen wijzen op dit soort fondsen die misschien nog niet iedereen kent. Dat hebben we gedaan. We zijn ambtelijk … En dan ga ik dus eigenlijk al best ver, want normaal zeg ik als minister dat ik er niet over ga. Dat zult u straks ook tegen mij zeggen bij een ander onderwerp. Maar dit raakt iedereen. Dus wat hebben we gedaan, ook ambtelijk? We hebben diezelfde dag contact gezocht met de directeur van het museum en de burgemeester om te vragen: "Wat gebeurt hier nou? Is er niet toch een mogelijkheid om de tentoonstelling die gaat over 300 jaar Joods leven gewoon door te laten gaan? Waarom zou je dat op zo'n korte termijn afzeggen?" De afzegging kwam in november en de tentoonstelling zou in februari plaatsvinden. Men was al twee jaar bezig met de voorbereiding.

Uiteindelijk heeft u gezien wat eruit is gekomen. De gemeente en het museum zijn weer met elkaar in gesprek om de tentoonstelling doorgang te laten vinden. We hebben daarna ook met de Museumvereniging contact opgenomen om te vragen of zij een rol kunnen spelen in de komende periode om musea en elkaar te helpen bij hoe je dat doet, en daarbij gaat het dan niet eens alleen om lokale musea. Dit doet zo'n pijn in de Joodse gemeenschap, maar ook breder. Iedereen moet zich hierover achter de oren krabben. Ik zal ook zelf het gesprek met de Museumvereniging blijven voeren over de vraag hoe we voorkomen dat dit soort beslissingen genomen worden.

U vroeg mij ook of ik de signalen uit de brandbrief van de Joodse kunstenaars herken. U vroeg ook of ik bereid ben met hen in gesprek te gaan. Uiteraard. Dat gesprek wordt ook al gepland. Dan kan ik ook van henzelf horen welke ervaringen zij hebben met het al

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

dan niet toegang hebben tot onze podia en musea. Ik ben ze dankbaar dat ze mij die brief hebben gestuurd. Nogmaals, het is vreselijk dat ze die brief moeten sturen, want wat er ook waar in een ander land gebeurt, als inwoner van dit land ben je daar niet verantwoordelijk voor en kan je daar ook niet verantwoordelijk voor worden gehouden. Daar moeten we met elkaar ook echt voor gaan staan.

Meneer de voorzitter. Ik ga door naar de vraag over wat ik even noem de culturele boycot van een aantal instellingen die hebben aangegeven daar hun handtekening onder te zetten. Dat is een hele lastige discussie. Die vindt op dit moment volgens mij best scherp plaats in de samenleving. Er zijn instellingen die zeggen: wij boycotten geen individuen, maar wij werken niet samen met instellingen van wie wij menen dat ze mogelijkerwijs een rol zouden kunnen spelen bij het plegen van mensenrechtenschendingen of oorlogsmisdaden, in dit geval in Gaza. Dat is een keuze die de instellingen mogen maken. Daar ga ik niet over. Wat zij niet mogen, is individuen weren of discrimineren op grond van hun Joodse identiteit of hun nationaliteit. Instellingen mogen echter wel zelf bepalen of zij ten aanzien van samenwerkingen met andere instellingen zeggen: daar werken wij niet mee samen. Ik ga er ook van uit dat de culturele instellingen daar zorgvuldig en verantwoordelijk mee omgaan, maar zij hebben daar eigen afwegingskaders voor, die zij ook vaak en uitvoerig bespreken met de betrokkenen in hun instelling, waar ook heel veel verschillende meningen over dit soort afwegingen spelen. Ik heb geen signalen dat zij dat niet zorgvuldig doen. Nogmaals, het is hun eigen vrije keuze. Er zijn namelijk ook heel veel instellingen die niet meedoen aan die boycot. Ik denk dat het belangrijk is dat ik als minister afstand blijf houden van dit soort afwegingen, of ik nou een minister ben met een D66-pet of bij de partij van mevrouw Nanninga zou zijn. Mevrouw Nanninga zegt dat volgens mij zelf ook: daar moeten wij als bewindspersonen ons niet over uitspreken.

Dan over het intrekken van subsidies van instellingen die artiesten uitsluiten. Laat ik daar heel duidelijk over zijn: artistieke vrijheid is geen vrijbrief voor discriminatie. Als een door mij gesubsidieerde culturele instelling een discriminerende handeling verricht, kan en zal ik die instelling daarop aanspreken. In het uiterste geval kan ik ook de subsidie van die instelling intrekken. Dat kan ik niet doen omdat ik dat dan zie; dan moet ik wel een rechterlijke uitspraak hebben die aangeeft dat daar sprake van is. Anders zou ik als minister namelijk ook hele gekke dingen doen.

Meneer de voorzitter. Ik kreeg de vraag of ik onafhankelijk onderzoek wilde laten doen naar de vraag in welke mate Joodse kunstenaars te maken krijgen met uitsluiting vanwege hun Joodse achtergrond. We hebben januari dit jaar, geloof ik, een rapport hierover gekregen: het rapport Weerbare cultuursector in tijden van polarisatie, van het Verwey-Jonker Instituut. We hebben ook het advies van de Raad voor Cultuur inzake artistieke vrijheid, dat hieraan raakt. Ik denk dus niet dat we behoefte hebben aan meer onderzoek. Ik ga wel het gesprek aan met Joodse kunstenaars om van hen ook te horen wat nou de situaties zijn waar zij mee te maken hebben gehad. Ik moet in overleg met de sector zelf, of het nou de Museumvereniging is of dat het andere vertegenwoordigers zijn, de omstandigheden faciliteren die ervoor zorgen dat instellingen en makers de ruimte hebben om de uitingen te doen die ze willen doen, zodat ze niet vanwege bijvoorbeeld veiligheidsargumenten hoeven te zeggen: wij kunnen dit niet meer faciliteren.

Meneer de voorzitter. Als laatste zeg ik het volgende in de richting van mevrouw Van der

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Plas. De Raad voor Cultuur heeft verschillende aanbevelingen gedaan in het rapport Maken (z)onder druk. In het eerste kwartaal zal ik hierop reageren en zal ik uw Kamer daarover informeren. Dan zal ik daar ook naast leggen wat ik meeneem uit het gesprek met Joodse kunstenaars om te kijken of het voldoende stevig is. Want nogmaals, ook ik vind dat het niet zo kan zijn dat onze Joodse inwoners geen plek meer zouden vinden bij Nederlandse instellingen.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Dat roept een vraag op van … Sorry, er is nog iets blijven hangen.

Minister **Letschert**:
Sorry, voorzitter, ik heb nog een paar vragen over bekladdingen van erfgoed.

De **voorzitter**:
Het volgende blokje is erfgoed. Klopt dat? Of heeft dit hiermee te maken?

Minister **Letschert**:
Ja, dat klopt, maar dit gaat wel over bekladdingen.

De **voorzitter**:
O, ik snap het. Zeker.

Minister **Letschert**:
Ik ga ook hier in herhaling vallen: dit is absoluut onacceptabel. Ik word er zelf heel kwaad van dat dat gebeurt. Volgens mij wordt altijd aangifte gedaan. De vraag is of je de daders kunt vinden. De gemeente Amsterdam doet daarvan aangifte. Zij is ook eigenaar van het monument. Je hoopt dat de mensen die dit doen, uiteindelijk gevonden worden en dat het OM en de rechter dan hun rol pakken.

Meneer de voorzitter. Hetzelfde geldt voor de plekken van lokale herdenkingen in andere gemeenten die heer Bosma noemde. Volgens mij is dat alles — kransen per ongeluk verplaatsen — onacceptabel. Het gemeentebestuur heeft daar volgens mij ook excuses voor aangeboden.

Dan hebben we Zwarte Piet nog. Die is ook weer terug in het land. Tenminste, … Dat weet ik eigenlijk niet. Ik heb geen k… O, vanavond! Mijn kinderen zijn alweer iets ouder. In juni had ik daar ook een mooi gesprek over met de heer Bosma. Toen vroeg ik de heer Bosma of de pepernoten al bij hem in de Jumbo lagen. Bij mij was dat toen nog niet zo, maar nu is dat inmiddels wel zo. Ze liggen er elk jaar steeds vroeger. Ik zei toen ook tegen u dat ik als minister best wel wat verantwoordelijkheden heb, maar niet voor Sinterklaas of zijn pieten. Dat organiseren de mensen in onze samenleving zelf. Mijn ministerie voert daar geen beleid op en dat geldt volgens mij ook voor elk ander ministerie. De afgelopen vijftien jaar heeft een maatschappelijke ontwikkeling plaatsgevonden; er zijn voor- en tegenstanders en Zwarte Piet zich heeft daarbij ontwikkeld tot de roetveegpiet. Dat weet u ook. Dat is vaak zichtbaar bij de landelijke intocht of op het Sinterklaasjournaal. De politiek stond en staat daar volgens mij buiten. Zij kan daar uiteraard een opvatting over hebben, maar het is niet dat wij die instructies geven. Meerdere Kamerleden verwijzen naar het onderzoek van Hart van Nederland. Daar blijkt onder andere ook uit dat mensen wel proberen om het compromis te zoeken, want na vijftien jaar discussie over Zwarte Piet denken mensen misschien ook weleens:

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

hoelang blijven we die discussie voeren? Het artikel haalt iemand aan die zelf als Piet optreedt en zegt: de traditie aanpassen vind ik prima als mensen zich door wat dan ook gekwetst voelen. Hij zegt vooral te genieten van de blije gezichten van kinderen. Kijk, uiteindelijk is het interessant dat wij als volwassenen met elkaar dit gesprek daarover voeren, maar is het ook wel heel fijn om te kijken hoe de jongere kinderen, die gewoon een leuk feest willen, hiernaar kijken.

Dat was het blokje.

De **voorzitter**:
Dank u wel. U heeft in ieder geval een interruptie van mevrouw Van der Plas, en dan ga ik gewoon het rijtje af.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Ik voelde me tijdens de beantwoording van de minister eigenlijk steeds bozer worden. Het is niet dat ik persoonlijk boos ben op de minister, maar het komt wel door de hele situatie. Vandaag is het 88 jaar geleden dat het Kristallnacht was. Het was de nacht van 9 op 10 november 1938. Vanavond wordt dat op tal van plekken herdacht. Ook dat is een onderdeel van een jarenlange beweging sinds het aantreden van Hitler in nazi-Duitsland. Dat begon echt allemaal met een boycot van Joodse winkels, van artsen, van advocaten. Joden werden ontslagen uit overheidsdienst, Joden werden geweerd uit de theaterwereld en de filmindustrie. Later mochten Joden niet meer in bioscopen en theaters komen. De climax waarin dat hele beleid uitmondde, was onder andere de Kristallnacht. Uiteindelijk heeft dit geleid tot de Holocaust. Ik kan echt niet begrijpen waarom daar in de discussie toch wel heel voorzichtig mee om moet worden gegaan, want: Netanyahu. Dit gaat over Joodse mensen, Joodse mensen die in Nederland leven en Joodse mensen die buiten Nederland leven, die zich onveilig voelen. Zij voelen zich gewoon gediscrimineerd. Ze worden ook gediscrimineerd. Waarom kunnen we ons wel hard uitspreken tegen wat Netanyahu in Israël doet maar durven we hier gewoon niet … Dat hebben we in de eerste termijn van de Kamer gezien en dat zie ik nu ook weer bij de minister, dat we er toch een klein beetje voorzichtig over doen, want o joh joh, Netanyahu. Als we zeggen dat we dit niet mogen accepteren, dan accepteren we het toch niet? Als het theaters of culturele instellingen zijn die zeggen "wij willen die Joodse artiest of die Israëlische artiest niet, want Netanyahu", dan word je toch beoordeeld op je afkomst? Wat hebben die mensen te maken met wat de Israëlische regering doet? Helemaal niets. Ik vind echt dat we hier gewoon … Ik kreeg net ook een mail van iemand. Sorry, voorzitter, dan sluit ik af, maar het zit me zo hoog dat er ook een beetje schamper over wordt gedaan, zo van: ja, maar Gaza. Nee, de Joodse gemeenschap. Dit is een parallel die gewoon rechtstreeks te trekken is naar de jaren dertig van de vorige eeuw, toen mensen ook zeiden: nou ja, als het hierbij blijft, want ja, de Joden, dat is ook niet zo'n leuk volk. Ik chargeer het nu eventjes. Het is gewoon verschrikkelijk.

De **voorzitter**:
Mevrouw Van der Plas, uw interruptie is nu tweeënhalve minuut.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Ja, sorry. Ik kreeg een mail van iemand net, ter plekke, toen de minister bezig was. Dit is een Nederlandse man met een Israëlische vriend. Ze wonen in het zuiden van Nederland. Die mensen, ook de kinderen, durven op school niet eens meer te zeggen dat ze Joods zijn. Ik wil af van dat omfloerste pappen en nathouden. Ik wil gewoon dat

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

de minister echt gaat kijken naar bijvoorbeeld het intrekken van subsidies. Niet aanspreken, niet wachten tot een rechterlijke uitspraak. Er wordt ook gewoon "genocide" geroepen zonder dat er een rechterlijke uitspraak is of er echt wel genocide is. Ik ga er ook een motie over indienen. Ik wil echt dat de minister hiermee aan de slag gaat. Er moet echt iets gebeuren in plaats van het er omfloerst over te hebben.

Minister **Letschert**:
Ik ben het echt met u eens dat we niet schamper moeten doen over bijvoorbeeld een incident zoals in Amersfoort. Ik heb u aangegeven wat ik daarin heb gedaan. Ik ben er niet met een slaapzak naartoe gegaan, maar ik ben wel meteen gaan acteren: wat speelt hier nou? Dat ga ik ook doen met de verschillende vertegenwoordigers van de sector. Je moet hier je verantwoordelijkheid nemen en niet wegkijken. Op uw vraag om subsidies in te trekken op het moment dat er een signaal is of als iemand iets zegt, zeg ik: dat werkt zo niet. Dat weet u ook. Ik kan niet zomaar subsidies intrekken op basis van het feit dat iemand zegt dat hij om een bepaalde reden geweerd is. Daar heb ik iets meer voor nodig, bijvoorbeeld dan toch een traject dat dit aantoont. Zo is de rechtsstaat ook vormgegeven. Nogmaals, ik zal in het eerste kwartaal, ook naar aanleiding van het gesprek dat ik heb met de Joodse kunstenaars, dat zeker voor de kerst gaat plaatsvinden, kijken wat ik meer kan doen dan bijvoorbeeld ervoor zorgen dat instellingen op basis van veiligheid zeggen … Het is al bizar dat we dat moeten doen hè, dat je iemand niet programmeert. Dat is een stap die we hebben gezet. Ook dit kabinet spreekt zich steeds uit tegen antisemitisme, tegen het weren van Joodse mensen binnen culturele instellingen of — dat is een ander onderwerp — als het gaat over de situatie aan sommige universiteiten. Ik ga dus mijn uiterste best doen, zeg ik via de voorzitter tegen mevrouw Van der Plas, om te kijken waar we meer stappen kunnen zetten tegen dat gevoel van omfloerstheid en schamperheid. Ik ben hier net zo gefrustreerd over.

De **voorzitter**:
Mevrouw Van der Plas, kort.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Ja, kort. Mijn motie in april vroeg om te onderzoeken waar dat zou kunnen. Ik hoor de minister nu precies datgene zeggen: daar moeten we wel naar kijken. Dat is precies waar mijn motie om vroeg. Mijn motie zei niet: trek nu de subsidies in van culturele instellingen. Ik ga deze motie opnieuw indienen. Nu ik de minister zo heb gehoord, verwacht ik er ook een oordeel Kamer over, want dat is precies waar ik om vraag, namelijk waar dat zou kunnen. Er moet nu echt een signaal uitgaan naar de culturele instellingen dat dit niet zomaar kan en dat er misschien wel kans is dat ze een subsidie verliezen.

En het zou — dan sluit ik af, voorzitter — heel erg helpen als de minister in dit debat ook echt een oproep doet aan al die instellingen dat het gewoon onacceptabel is om maar te overwegen om Joodse artiesten uit te sluiten of artiesten uit Israël uit te sluiten, en dat dit nooit mag op basis van wie ze zijn en waar ze vandaan komen. Het zou de Joodse gemeenschap echt al heel veel helpen als zo'n oproep van de minister hier in dit debat gedaan zou kunnen worden. Het helpt niet direct, maar het zou de gemeenschap wel helpen, zeker voor de gemoedsrust.

Minister **Letschert**:

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Dat wil ik zeker doen. Als een instelling, waarbij het me eigenlijk niet uitmaakt of dat nou een culturele instelling of een universiteit is, puur op basis van de Joodse identiteit of de nationaliteit — dan heb ik het niet over wat diegene zou willen gaan zeggen, want dat is een afweging die bij de instellingen zit — iemand zou weren, is dat onacceptabel.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Ik hoor de minister zeggen "als een instelling iemand zou weren op basis van Israëlische nationaliteit of Joodse achtergrond". "Als" klinkt alsof dat een hypothese is. Het gebeurt al! Dat is aantoonbaar. Ik heb net in mijn eerste termijn een hele lijst opgenoemd. Volgens mij is Lenny Kuhr niet de Israëlische minister van Oorlog. Volgens mij is Yohay Sponder geen Israëlische wapenproducent. Dat zijn dus mensen die om geen enkele andere reden worden geboycot dan het feit dat ze Joods, respectievelijk Israëlisch zijn. De minister doet daar niets aan. Ik heb in mijn bijdrage het volgende gevraagd. Een minister van Cultuur die haar vak serieus neemt, zou niet moeten rusten totdat dit gif uit haar sector is gebannen, of dat nou via subsidies of via stellingname moet. Doe het, want het gebeurt al! Er wordt dus geschuild achter het punt dat er een rechterlijke uitspraak moet liggen. Dat is gewoon niet waar. Toen de veroordeelde crimineel George Floyd omkwam bij zijn zoveelste arrestatie — dat was in Amerika, niet eens in Nederland — gingen premier Mark Rutte en minister Wouter Koolmees met Black Lives Matter en de activisten van Kick Out Zwarte Piet in gesprek over een casus die helemaal niet over Nederland ging. Kortom, toen hebben twee bewindspersonen normerend opgetreden, en dan ook nog eens naar aanleiding van een wat vreemde zaak die helemaal niet over Nederland ging. Als hier in eigen land Joodse/Israëlische artiesten, dus geen regeringsactoren, maar artiesten, worden gecanceld om het feit dat ze die afkomst hebben, verwacht ik niets minder van deze minister. En dat gebeurt niet.

Minister **Letschert**:
Ik hoor niet echt een vraag. Buiten dat hoor ik uw boosheid hierin. Zoals ik net zei, zet ik stappen, zowel als het gaat over de preventieve kant als over het weren van mensen of instellingen vanuit bijvoorbeeld dat veiligheidsargument. Dat is een hele makkelijke, want je kan altijd zeggen dat de veiligheid niet geborgd is. Een antwoord is dan: nou, nee, dat is een te makkelijk argument, daar hebben we dus ook iets voor ingericht en daar gaan we je bij ondersteunen. Verder zal ik ook in mijn gesprekken met de sector, ook met zo'n museumvereniging, zoals ik net zei, kijken hoe we dit kunnen voorkomen. Dat kan niet de reden zijn om mensen te weren. Dat voelt voor u als te weinig. Volgens mij normeren we ook de hele tijd door dit soort uitspraken te doen, als kabinet en als minister. Ik zoek ook het gesprek op. Nogmaals, het Amersfoortse voorbeeld is daar dus volgens mij een goed voorbeeld van. Het is niet zo dat ik dan de krant lees en denk: het is niet aan mij. Nee, dan gaan we dus, ook vanuit de Hoftoren, in gesprek over de vraag wat hier aan de hand is en waarom het gebeurt. Het is niet zo dat ik alleen maar wacht tot er een rechterlijke uitspraak is die mogelijkerwijs discriminatie vaststelt. Ik vind dus dat u me ergens ook een klein beetje tekortdoet in wat ik wel probeer te doen, inclusief de overleggen met het Centraal Joods Overleg die ik laatst had, over de vraag waar we sterker moeten optreden. Nogmaals, dat is wel binnen de bevoegdheden die ik heb. Soms ben ik zelfs ook zoekende of ik niet al te ver ga, zoals ik net al zei, en wil ik, ook in zo'n Amersfoorts geval, van zo'n museumdirecteur en burgemeester horen wat hier bij deze beslissing nou misgaat. 300 jaar Joods leven vieren: dat moet in Nederland kunnen. Dan heb ik dus net zo goed dat ongenoegen. Dat durf ik hier ook te uiten.

De **voorzitter**:

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Mevrouw Nanninga, kort.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Ik geloof gerust dat dit ook een doorn in het oog van deze minister is. Ik zie alleen niet dat zij haar bevoegdheid en haar positie als minister om normerend op te treden voldoende gebruikt, bijvoorbeeld door gewoon onmiddellijk en openlijk instellingen die dit doen te berispen. Ik snap dat er in het geval van dat Leidse theater dat mevrouw Kuhr heeft geweerd, niet onmiddellijk een subsidie kan worden ingetrokken, maar er kan wel meteen een communiqué van de minister uitgaan waarin ze de vraag stelt wat hier gebeurt en zegt dat ze het theater hier eens even over gaat opbellen. Ik snap dat zij mensen niet kan dwingen, maar als er niet continu zichtbaar normerend wordt opgetreden … Dat zou de Joodse gemeenschap in Nederland ook enorm steunen, want die voelt zich niet alleen bedreigd, maar vooral ook heel erg verlaten en alleenstaand. Dat soort acties verwacht ik dus gewoon van iemand in die positie. Dan kun je niet zeggen "ik moet wachten op een aangifte" en noem het allemaal maar op.

De **voorzitter**:
Dat was geen vraag. Heeft u behoefte aan een reactie?

Minister **Letschert**:
Dat doe ik dus ook. In de situatie van Lenny Kuhr was ik, geloof ik, nog geen minister.

De **voorzitter**:
Ik ga eerst naar de heer Bosma en dan naar de heer Van der Maas.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Dan heeft de minister inzake de zaak-Amersfoort meer gedaan dan ik wist. Daar ben ik blij om. Daar prijs ik haar ook voor. Daar ben ik haar dankbaar voor. Het is goed dat ze dat gedaan heeft. Ik hoop dat ze dat vasthoudt en dat ze ook in soortgelijke gevallen in actie komt, net zoals ik blij ben met de rol van de burgemeester aldaar, de heer Bolsius, die ook een positieve rol speelt. Ik zag dat mevrouw Koşer Kaya, een oud-collega van ons, daar wethouder is. Dat wist ik niet eens. Dat gezegd hebbende, vind ik het teleurstellend dat de minister zich niet uitlaat over die boycot van Israël door 300 instellingen en 750 theatermakers. Al die kunsttypes hebben geen enkel probleem met de massamoord op christenen in Nigeria. Althans, daar spreken ze zich niet over uit. We horen ze niet over mensenrechtenschendingen, bijvoorbeeld de bezetting van Cyprus door Turkije of de bezetting van de Spaanse Sahara door Marokko. We horen ze daar allemaal niet over. Ze komen voor slechts één land in actie. Mijn stelling is dat zo'n actie, die niet wordt afgekeurd door de minister, er juist voor zorgt dat allerlei zaken plaatsvinden die mevrouw Van der Plas en mevrouw Nanninga noemen. Het zorgt ervoor dat er één groep wordt neergezet. Waarom is het zo moeilijk om gewoon te zeggen "ik keur die boycot van Israël volledig af"?

Minister **Letschert**:
Ik ga mezelf natuurlijk een beetje herhalen. Nogmaals, dat is aan culturele instellingen zelf. Die maken die afweging, met de dilemma's die daarbij horen en die ze vaak ook openbaar publiceren. Daar liggen die verantwoordelijkheid en autonomie.

De **voorzitter**:
Een vervolgvraag van de heer Bosma.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Dat zal allemaal wel. Natuurlijk zijn ze autonoom, maar dat heeft gevolgen. Het heeft gevolgen voor Joodse c.q. Israëlische theatermakers. Het speelt zelfs in de literatuur. Ik heb met die club gesproken. Het is schokkend wat er gebeurt. Er is sprake van oorzaak en gevolg. Ik ben ervan overtuigd dat de boycot van Israël ertoe bijdraagt dat heel veel kunstorganisaties zich geruggensteund voelden om nee te zeggen tegen die ene Joodse violist of Joodse schrijver. Het is dus oorzaak en gevolg. Daarom vind ik het zo teleurstellend dat de minister daar niets over wil zeggen.

Minister **Letschert**:
Ja, dat begrijp ik.

De **voorzitter**:
De heer Van der Maas. Daarna wil ik heel graag door naar het volgende blokje.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Heel kort dan. Ik voel ook enorme frustratie over wat dit voor de Joodse gemeenschap en de Joodse artiesten in Nederland betekent. Daar maak ik me ook heel veel zorgen over. Ik hoor de minister wel zeggen dat ze voor de Joodse kunstenaars gaat staan. Wat ze heeft gezegd, vind ik bemoedigend. Maar er zit nog een ander aspect aan. Organisaties die zogenaamd zakendoen met Israël, worden ook door dit soort organisaties uitgesloten. Ik heb net even een lijst opgezocht. Stop de Bezetting noemt heel veel organisaties en bedrijven: ABN AMRO, ING, Ahold en heel veel pensioenfondsen. Die staan er allemaal op. Daar wordt dus geen zaken mee gedaan. Met andere woorden: die worden uitgesloten van sponsoring en private samenwerking. Dat betekent dat er meer publiek geld nodig is. Het heeft dus niet alleen effect op de Joodse gemeenschap, maar eigenlijk ook op ons belastinggeld. Hoe reflecteert de minister daarop?

Minister **Letschert**:
Op het moment dat partijen niet meer willen samenwerken met of middelen willen ontvangen van private partijen, is het niet zo dat ze bij mij aankloppen en ik dat bij ga plussen. Daar zie ik dus geen causaal verband. Dat zou ik ook niet doen. Ook hier is het aan de instellingen zelf met wie zij samenwerken en om welke reden zij dat wel of niet meer willen doen.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Indirect heeft het natuurlijk wel gevolgen, als je ervoor zorgt dat het niet meer privaat kan. Dat is een van de punten die ik maakte met dat cultureel ondernemerschap: eerst kijken naar ondernemerschap en private financiering en dan naar subsidie. Er liggen financiële uitdagingen voor musea en andere culturele instellingen, bijvoorbeeld vanuit de fairpaydoctrine. Ik denk wel dat dit om belastinggeld gaat, want dat zijn communicerende vaten. Ik hoor de minister, maar ik ben het wel met haar oneens. Ik denk dat we deze instellingen toch moeten aanspreken op het weggaan, wegblijven, bij politiek in algemene zin, en dan vooral ook op dit gebied.

Minister **Letschert**:
Ik hoorde geen vraag.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De **voorzitter**:
Dan heel kort de heer Bosma en dan gaan we naar het volgende blokje.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Heel kort. Een mooi voorbeeld is Eye, het filmmuseum in Amsterdam-Noord. Daar wilden ze ook heel graag politiek correct zijn. KLM zou daar willen sponsoren, daar geld in willen steken, en dat weigerde de directie, omdat ze toen vliegschaamte hadden in linkse kringen. Ze projecteerden allerlei Palestijnse slachtoffers. Wat gebeurt er vervolgens? Die hele toko gaat failliet. En wat gebeurt daarna? Ze staan klaar om meer subsidie in ontvangst te nemen. De collega van de VVD heeft dus gewoon honderd procent gelijk. Om politiek correcte redenen worden dus bepaalde bedrijven buiten de deur gehouden, omdat dat weer in de mode is, dus de zaak gaat failliet. Wie moet er dan weer bijplussen? De Nederlandse belastingbetaler. Hier is een concreet voorbeeld. Hier komt een vraag: wat vindt de minister daarvan?

Minister **Letschert**:
Ik wil ook best op discussiepunten reageren, maar als ik dan steeds mezelf herhaal, vind ik dat, met het oog op de tijd, wat lastig. De instellingen krijgen een deel van hun financiële middelen via subsidie en een deel, vaak al bij heel veel, gaat via andere vormen van financiering. Dat kan sponsoring zijn, maar soms ook publiek-privaat. Stel dat een instelling zegt: ik ga een aantal partijen structureel niet meer aannemen als tegemoetkoming in mijn financiële lasten. Dan ga ik ervan uit dat ze financieel zorgvuldig beleid voeren en daar een substituut voor hebben, want anders komen ze in de problemen. Dat zie ik ook.

De **voorzitter**:
Minister, u kunt naar het volgende blokje. Dat is blokje vier. Ik kijk ook even naar de tijd. Het zou mooi zijn als de volgende twee blokjes wat korter kunnen. Dan mikken we erop drie uur, tien over drie daarmee klaar te zijn. Aan u het woord.

Minister **Letschert**:
Ik zit nu bij het blokje erfgoed en musea. Dat zijn heel veel losse vragen. Ik zal daar kort doorheen gaan, al kan ik daar ook veel langer in zijn, omdat de vragen soms ook wat techniek betreffen. Bijvoorbeeld: wat vindt de minister van de rechterlijke uitspraak over de verkoop van Commandopost Clingendael? Voor het afstoten van monumenten in Nederland hebben we de Leidraad Afstoot Monumenten, die in 2020 is opgesteld onder leiding van het Atelier Rijksbouwmeester. Dat is gebeurd in nauwe samenwerking met het RVB, de RCE en OCW. Dat zijn allemaal mooie afkortingen. Dat zijn dus het Rijksvastgoedbedrijf, onze eigen rijksdienst, de RCE in Amersfoort, en OCW. Die leidraad draagt bij aan een zorgvuldig verkoopproces. Daarbij wordt ook altijd rekening gehouden met de bijzondere waarde van het monument. Het Rijksvastgoedbedrijf is bezig met de verkoopprocedure van het rijksmonument, zoals u weet, die commandopost. Naar aanleiding van uitsluiting uit de verkoopprocedure heeft een deelnemende partij een kort geding aangespannen. De rechter heeft geconcludeerd dat het Rijksvastgoedbedrijf rechtmatig heeft gehandeld. Het RVB heeft laten weten dat de verkoopprocedure in ieder geval niet wordt hervat zolang de beroepstermijn die nu speelt, bij de rechtbank loopt.

Meneer de voorzitter. Mevrouw Van der Plas vraagt mij welke cultuurhistorische waarde ik toeken aan deze bunker en of ik mogelijkheden heb om het erfgoed voor toekomstige

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

generaties te behouden. Die bunker heeft de status van rijksmonument. Er is een nota van uitgangspunten, die door de gemeenteraad van Wassenaar is vastgesteld. Daarin is onder andere gezegd dat het versterken van cultuurhistorische waarden en de publieke toegankelijkheid moeten worden geborgd. Ik denk dat het dus belangrijk is dat dat ook gebeurt als het gaat over deze commandopost. Maar nogmaals, ik kan verder niet zo heel veel zeggen, want die verkoopprocedure wordt niet hervat zolang de beroepstermijn bij de rechtbank loopt. Mocht er een beroep worden aangetekend, dan ontstaat er een nieuwe situatie die om een nieuwe afweging vraagt. Het is ook niet aan mij om u daarover te informeren; dat is aan de minister van VRO, want die gaat over deze verkoopprocedure.

Meneer de voorzitter. Dan had ik de vraag of ik één contactpersoon wil aanwijzen voor de opgraving van het wrak Burgzand. Ja, dat is een heel goed idee. De programmaleider van het Programma Impuls Maritieme Archeologie bij de RCE vervult deze functie informeel, maar het is goed als we dat gaan formaliseren. Dus bij dezen ga ik dat doen.

Meneer de voorzitter. Omarm ik het initiatief van het Rijksmuseum in Eindhoven als woonachtige in die omgeving? Zoals u weet is het een initiatief van het Rijksmuseum Amsterdam en de gemeente Eindhoven om een dependance van het museum in Eindhoven te openen. Volgens mij is het een hartstikke mooi initiatief dat een deel van de collectie uit Amsterdam in het mooie Eindhoven te zien is. Het wordt gefinancierd door de gemeente Eindhoven, met steun van ASML. Wij gaan geen aanvullende financiering daarvoor toekennen; dat heb ik ook altijd gezegd. Dat is echt aan het Rijksmuseum en de gemeente Eindhoven, want wij betalen al subsidie aan het Rijksmuseum.

Aan welke voorwaarden moet het Watersnoodmuseum voldoen om structurele rijksbekostiging te krijgen? Laat ik voor degenen die er geweest zijn en dat net ook geuit hebben, vooropstellen: het is een heel belangrijk museum dat de herinnering aan de Watersnoodramp in 1953 levend houdt, maar ons ook aan het denken zet over de dreiging van klimaat en zeespiegelstijging. OCW bekostigt op basis van de Erfgoedwet musea die de rijkscollectie beheren. Dat is hoe de wet het nu heeft vastgesteld. Het Watersnoodmuseum beheert op dit moment geen rijkscollectie. In het uitzonderlijke geval dat een collectie onbezwaard aan het Rijk wordt aangeboden, is er voor de collectie, dus niet per se voor het museum of de instelling, maar voor wat erin zit, een procedure in de Erfgoedwet. Dan bepaalt een onafhankelijke commissie of de collectie onmisbaar en onvervangbaar is. Dat doet de minister niet. Uiteraard moeten er dan ook middelen zijn om die collectie vanuit het Rijk te gaan beheren. Het is dus niet zo dat je puur omdat je een heel belangrijk museum bent of hebt, een aanvraag voor rijksmuseum zou kunnen krijgen op basis van de Erfgoedwet zoals we die kennen.

Wat vind ik van de quota voor aankopen door het Stedelijk Museum? Daarop geef ik waarschijnlijk weer een beetje hetzelfde antwoord, namelijk dat de instellingen vrij zijn om hierin keuzes te maken. Het is niet zo dat wij vanuit het ministerie zeggen: je moet een quotum hebben voor bepaalde aankopen. Daar gaan de musea zelf over.

Daarmee heb ik het kopje erfgoed en musea gehad. Dan heb ik nog varia.

De **voorzitter**:

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Dan gaan we toch eventjes eerst wat vragen doen. Eerst mevrouw Van der Plas, dan mevrouw Nanninga en dan ga ik het rijtje af.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Nog even iets over de bunker. De basisvraag is natuurlijk: waarom moet die überhaupt verkocht worden? Waarom moet dat? Er is nu een hele hoop gedoe over. Waarom is dat? Dat hoeft toch helemaal niet?

Minister **Letschert**:
Ik krijg hier allemaal dingen ingefluisterd. Ik denk: heb ik dat ooit besloten? Het antwoord is dat Defensie het niet meer nodig heeft en dat het vastgoedbedrijf eigenaar is. Ik weet niet vanaf welk jaar.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Dat vind ik iets heel raars. "Dat hebben we niet meer nodig. Doe maar in de verkoop." Het heeft gewoon een gigantische cultuurhistorische waarde. Zo gaan we toch niet om met onze historie? Ik heb begrepen dat er ooit sprake van was dat er een crematorium of een uitvaartcentrum in moest komen. Met alle respect, ik vind het heel bizar dat dat wordt overwogen. We hebben hier gewoon een hele grote historie liggen. Het hoeft niet verkocht te worden. Het argument dat Defensie het niet meer nodig heeft en dat het dus verkocht kan worden, gaat voor mij niet op. Je kunt ook zeggen: "Er is sprake van cultuurhistorische waarde. We gaan het helemaal niet verkopen. We gaan zorgen dat dit bewaard blijft voor de volgende generaties."

Minister **Letschert**:
Volgens de leidraad moet de cultuurhistorische waarde dus ook behouden blijven. Bij OCW zijn we geen eigenaar van alle monumenten met een cultuurhistorische waarde. Er is een mogelijkheid om af te stoten. Daar heeft het ministerie van Defensie voor gekozen. Dan blijft echter nog steeds de leidraad gelden. Het is dus niet zo dat het kan worden gesloopt of zo.

De **voorzitter**:
Mevrouw Van der Plas, tot slot.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
De praktijk zal zijn dat het één keer per jaar open is, op Open Monumentendag. Dat lijkt mij niet helemaal wenselijk. Het moet publiek toegankelijk zijn en beheerd worden. Mijn angst is namelijk dat het niet meer toegankelijk wordt: dat mensen er niet meer in kunnen kijken en dat er bijvoorbeeld geen rondleidingen zijn. Zo leren mensen niet meer over hun geschiedenis.

Minister **Letschert**:
U zult begrijpen dat ik als minister van OCW, met name van C, de visie daarop deel. Ik kan echter ook niet zeggen dat ik alle rijksmonumenten die een andere partij wil afstoten — gelukkig nemen ze daarbij in dit geval de leidraad in acht — overneem. Het werkt niet zo.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Ik deel trouwens ook nog wel een zorg over bepaald oorlogserfgoed. Je wilt echt niet dat het in de verkeerde handen valt. Het kan natuurlijk ook door neonazigroeperingen in een

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

soort vererende context worden gekocht en geëxploiteerd. Ik geef het maar even mee. Maar goed, mijn vraag ging over het Stedelijk Museum. Dat is maar één voorbeeld van al die verschrikkelijke diversiteitscodes. Die worden wel degelijk door de minister opgelegd. Het is dus niet zoiets van: ik heb hier niks mee te maken. Die diversiteitseisen voor subsidies worden vanuit hier gemandateerd. Wat vindt de minister daarvan? Er is dus een quotum voor kunstenaars of vormgevers die "zich identificeren als zwart, van kleur en/of deel van een etnische minderheid en met oog voor overlappende vormen van uitsluiting zoals gender". We gaan dus selecteren en inkopen op kleur en sekse. Wat vindt de minister van Cultuur daar nou van?

Minister **Letschert**:
Zoals ik net zei, gaan we met de Raad voor Cultuur kijken hoe we de verschillende codes, waaronder de culturele code, al dan niet een plek zouden moeten geven in de volgende subsidieperiode. Daar heb ik in het eerdere deel van het debat een antwoord over gegeven. Het is natuurlijk heel verleidelijk dat ik weer van alles ga vinden over dit onderwerp, maar ik vind er nu gewoon even niets van. Het is aan het museum. Dat heeft er in het aankoopbeleid richting aan gegeven

De **voorzitter**:
Mevrouw Nanninga, kort.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Dat is toch geen besturen? Er is een instelling die zegt: het quotum bestaat uit twee componenten, etnoraciale identiteit en herkomst. Dat is toch doodeng? Dan kan de minister toch niet serieus zeggen: ik vind er helemaal niks van; ik ga er nog eens over praten? De omkeertruc werkt hier altijd wel leuk. Wat als je zegt: ik stel een quotum in voor blanke kunstenaars of voor blanke mannen? Dan zou de hut hier te klein zijn. Ik denk dat de minister daar wel degelijk iets van zou vinden, en terecht. Wil de minister echt volhouden dat ze hier geen mening over heeft? Het betreft inkoopbeleid op basis van ras en sekse.

Minister **Letschert**:
Ik heb best een mening, maar volgens mij gaat het niet om welke mening ik heb. Het gaat over waarover ik als minister wel of niet een uiting over moet doen. Over dit onderwerp doe ik dat niet. Ik wil dadelijk best een mening geven, maar dat vind ik juist niet bestuurlijk.

De **voorzitter**:
Heel kort.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Zou daar niet eens normerend moeten worden opgetreden? Het is toch onzin om het volgende te zeggen? Even hypothetisch. Ik heb een museum en ik zeg: ik wil een quotum van 90% blanke, stamppot etende, mannelijke kunstenaars. Daar zou de minister toch iets van zeggen? U gaat mij toch niet wijsmaken, voorzitter, dat deze minister dan niet zegt: ho, ho, ho, dat gaan we niet doen; dat is echt superracistisch? Alleen als het andersom is, heeft ze er formeel geen mening over. Dat heeft ze dan als minister, hè, niet als persoon. U verwacht toch niet serieus van mij, voorzitter, dat ik dat geloofwaardig vind?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Minister **Letschert**:
Ik heb het voorbeeld nog niet in het echt gezien, maar ik geloof dat ik dan hetzelfde zou zeggen. Dat weet ik eigenlijk wel zeker. Wat wel belangrijk is: als het gaat over de doelen vanuit cultuur, waarin verscheidenheid een heel belangrijk criterium is, zou ik wel wat moeite hebben met een heel eendimensionaal criterium dat voor de hele collectie of voor de hele culturele activiteit zou gelden. Een quotum is niet alleen dit of dat, hè. Nogmaals, ik zeg niet dat mensen of partijen een quotum moeten opleggen, maar dan heb ik als minister wel een verantwoordelijkheid te dragen. Maar als het gaat om de inhoud van de richting die wordt gegeven aan diversiteit en inclusie: dat laat ik echt bij de instellingen zelf.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Toen het net over Joodse kunstenaars ging, zei de minister: "Ik ben er fel op tegen dat mensen worden beoordeeld op hun afkomst. Als dat gebeurt, zal ik me daarover uitspreken." Als het gaat om de schilderijen in het Stedelijk: de makers worden dus gewoon afgerekend op hun huidskleur. Vindt de minister dat racistisch?

Minister **Letschert**:
Ook hier val ik weer in herhaling. Ik noemde net, toen het ging over de verscheidenheid, dat het aan een museum is om dat mee te nemen in de collectievorming en daar keuzes in te maken. Het Stedelijk doet dat op deze manier. Dat is aan hen.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
De minister was even in gesprek met haar ambtenaar toen ik mijn vraag stelde. Mijn vraag is heel simpel: vindt zij dit racistisch?

Minister **Letschert**:
Nee.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Wat ik ook wel spannend vind, is: teneinde aan de muur te komen in het Stedelijk Museum, kun je je dus ook identificeren als zwart. Dat vind ik nogal interessant. Je zag het ook bij de hele genderdiscussie, toen dat een tijdje in de mode was: dat mensen zich kunnen identificeren met het geslacht dat ze willen. Dat was grappig. Maar ik begrijp nu dus dat de minister het ook acceptabel vindt dat mensen zelf kunnen uitkiezen welk ras ze hebben, zodat ze hun kansen vergroten om aan de muur te komen te hangen in het Stedelijk Museum. Begrijp ik dat goed?

Minister **Letschert**:
Nee, ik denk dat u dat niet helemaal goed begrijpt. Want zoals ik net ook zei, gaat het Stedelijk Museum daar zelf over, en ik niet.

De **voorzitter**:
Meneer Mohandis, klopt het dat u nog wil interrumperen?

De heer **Mohandis** (PRO):
Ik heb een korte verduidelijkende vraag over het voornemen van Eindhoven om te komen tot een dependance van het Rijksmuseum onder de rivieren. De minister zegt: mooi dat dat gebeurt; ik kan er verder niet zo veel mee. Maar ziet ze dit niet juist ook als een onderdeel van die regionale spreiding en het aanjagen van dat idee? Want mijn

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

oproep was niet "help ze met geld", maar "ondersteun ze gewoon bij deze agenda".

Minister **Letschert**:
O, volledig, volledig. In mijn nieuwe rol komen mensen ook heel vaak om geld vragen, bijna overal waar ik kom. Iedereen heeft extra geld nodig en ik heb nog steeds geen geldboom in de Hoftoren. Ik moet dus ook veel teleurstellende antwoorden geven. Vaak komt in het verlengde van de vraag of ik het ondersteun, ook de vraag: heeft u 30 miljoen voor een subsidie? Nee. Maar ik ondersteun het zeker; het is een prachtig initiatief.

De **voorzitter**:
Tot slot mevrouw Van der Plas, heel kort. Daarna gaan we naar het volgende blokje.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Ik had nog een vraag liggen over de contactpersoon voor de maritieme opgraving, het palmhoutwrak. Ik hoorde een soort toezegging daarover. Ik had een motie op zak om dat te regelen, maar als de minister dat toezegt en ze de Kamer zo snel mogelijk informeert over hoe dat geregeld is, dan houd ik die motie op zak en dien ik die niet in, want dan gebeurt dat dus gewoon. Heb ik dat goed begrepen?

Minister **Letschert**:
Ja. U vroeg om een persoon met een formele rol. Dat heb ik toegezegd. Ik heb ook al een naam.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Die hoeven we hier niet te noemen, want ik neem aan dat die niet in de zaal zit. Ik ken ook een naam. We laten het even in het midden. Ik heb nog één vraag over het Watersnoodmuseum. Aan de minister heb ik gevraagd aan welke voorwaarden voor rijksbekostiging het museum nu al voldoet en aan welke nog niet. De belangrijkste vraag is wat het museum concreet zou moeten doen om daaraan te voldoen.

Minister **Letschert**:
Eigenlijk dus aan geen een, want het is geen Rijkscollectie. Als je Rijkscollectie zou willen worden, dan is daar een procedure voor in de Erfgoedwet. Alleen, die procedure gaat over de collectie en niet over de instelling. Het gaat dus over wat er binnen in het museum te vinden is. Je zou eigenlijk moeten kijken naar of er niet een andere partij is die het al financiert, in dit geval vaak een gemeente of een provincie. Wordt het museum goed gerund? Dat zijn allemaal redenen waarom het museum een prachtig museum is. Als elk museum een route zou hebben om een rijksmuseum te worden, dan wordt dat wel een hele ingewikkelde, ook financieel. De Erfgoedwet is daar heel beperkt in. Op dit moment is de collectie van het Watersnoodmuseum, hoe prachtig ook, geen Rijkscollectie vallend onder de Erfgoedwet zoals we die nu kennen.

De **voorzitter**:
Dan zijn we bij het laatste blokje: varia. Het woord is aan de minister.

Minister **Letschert**:
Dan heb ik inderdaad nog een klein mapje varia. Ik begin bij de discussie rondom AI, waarbij onder andere PRO pleit voor een heffing voor AI-bedrijven. PRO vraagt de minister om met collega-bewindspersonen te kijken wat we concreet kunnen doen om

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

AI-bedrijven te laten meebetalen. Kamerlid Dijk vraagt vanuit D66 welk ministerie de regie pakt, welke concrete stappen we zetten om het auteursrecht beter te handhaven en om te onderzoeken hoe een vergoedingenstelsel voor makers eruit komt te zien.

Laat ik allereerst zeggen dat ik de zorgen die de Kamerleden hier uiten heel goed begrijp. Er wordt veel over gesproken en geschreven, ook in verschillende kranten en vakbladen. Volgens mij zijn we het er allemaal over eens dat creativiteit een hoogst waardevolle en inherent menselijke activiteit is die door de komst van generatieve AI op de proef wordt gesteld. We zien dat makers hard worden getroffen door de ontwikkelingen, bijvoorbeeld wat betreft de zeggenschap over hun werk, maar ook in hun verdienvermogen. Beide zijn belangrijke elementen.

Ik heb aan uw Kamer toegezegd dat ik aan het begin van 2027 mijn uitgewerkte reactie zal geven op het advies van de Raad voor Cultuur over AI. Dat heet Kunstzinnig boven Kunstmatig, waarin de raad allerlei aanbevelingen doet. Ik wil daar even tijd voor hebben, omdat we afgelopen week de AI-strategie vanuit het kabinet gelanceerd hebben. We hebben daarin een aantal passages opgenomen over AI binnen het culturele domein. Dat is nog in de eerste visiefase. De problematiek is veelomvattend. De oplossingen liggen ook niet alleen maar binnen het cultuurdomein of mijn eigen bevoegdheid als minister. Het is dus noodzakelijk om af te stemmen met mijn collega's van de andere ministeries, onder andere met de staatssecretaris Digitale Zaken, maar ook met de minister van JenV.

Nog veel belangrijker is dat dit in EU-verband gebeurt. Specifiek ten aanzien van de vergoeding van makers wil ik erop wijzen dat de Europese Commissie op dit moment onderzoekt hoe ze de positie van makers in de context van AI kan versterken. Ik heb begrepen dat de Europese Commissie komend halfjaar met een voorstel gaat komen. Dat is eigenlijk veel belangrijker dan dat we eerst hier alleen iets doen. Uiteindelijk is dit natuurlijk een internationaal speelveld. Ons auteursrecht is gebaseerd op EU-wetgeving, dus het voortouw op het gebied van auteursrecht ligt dus bij de Europese Unie. Volgens mij is het ook efficiënter en effectiever om het op die manier te doen. We hebben het dan voor de hele EU geregeld. Wat doet de Europese Commissie? Dat is misschien ook goed om te benoemen. Zij kijkt hoe zij de licentiëring van auteursrechtelijk beschermd werk nog beter kan faciliteren en handhaving van het auteursrecht in de context van AI kan intensiveren. Ik denk dat dat heel belangrijk is en dat het daar ook wel om moet gaan. Nogmaals, dat voorstel komt in de eerste helft van 2027. Het komt in de loop van 2027. Dat kan dan de eerste helft zijn. Ik weet niet hoe de Commissie dit soort semesters indeelt. Het ligt dus niet onder mijn verantwoordelijkheid. Ik wil dat ook wel even benoemen. Ik informeer uw Kamer daar dus niet over, maar die verantwoordelijkheid zit bij mijn collega van JenV. Die is als de eerstverantwoordelijke voor het auteursrecht aangewezen. Wij zullen u via de BNC-fiches die we altijd naar de Kamer sturen, informeren over de inzet van de Commissie en het kabinet.

Dan de nachtcultuur. Nu gaan we echt de grabbelton in, niet met de nachtcultuur, maar met de onderwerpen. Hoe kan het Rijk alsnog samen optrekken met de gemeenten? We hebben daarover eerder met elkaar contact gehad in het licht van de schriftelijke vragen daarover. De gemeenten hebben toch wel een hele belangrijke rol om gemeentelijk beleid op het gebied van nachtcultuur te ontwikkelen en te implementeren. Daarnaast biedt het Fonds voor Cultuurparticipatie ook subsidiemogelijkheden voor de jongerencultuur in het bijzonder, bijvoorbeeld gericht op talentontwikkeling of cocreatie.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Poppodium EKKO ontvangt bijvoorbeeld ondersteuning van dit fonds. Dit fonds moeten mensen echt kennen, zodat ze daar terechtkunnen. Om de samenwerking tussen gemeenten te verbeteren gaan we het interbestuurlijke kader met elkaar ontwikkelen. Ik kan de vraag "hoe kijken jullie naar de sector nachtcultuur?" zeker in het gesprek gooien. Dat is wat ik u kan zeggen.

Dan de arbeidsmarkt. PRO vroeg of ik tien jaar na het rapport Passie gewaardeerd de resultaten wil gaan evalueren en de positie van de maker daarin kan versterken. We zijn op dit moment bezig met een evaluatie van het huidige lopende beleid voor fair pay, en met name ook van de extra middelen in de BIZ en bij de rijkscultuurfondsen. En we zijn bezig met een evaluatie van de voorwaarden in de BIZ voor instellingen om zich aan te sluiten bij een CAO of om andere tariefafspraken te maken. Daar wil ik ook wel op wachten, want dat geeft goede informatie voor ons. Met het huidige beleid rondom fair pay en de ondersteuningsregelingen via Platform ACCT wordt op dit moment ook de rol van de makers versterkt. Ik ga ervan uit dat we die inspanning ook in de periode naar 2029 gaan voortzetten. Denk bijvoorbeeld aan het organiseren van afspraken tussen werkenden en werkgevers en opdrachtgevers in deelsectoren, zoals dat nu gebeurt bij ACCT. Zij doen echt prachtig werk. Ik zal hier ook in die superbrief in juni nog het een en ander over zeggen. Dan hebben we denk ik ook een deel van de informatie uit de evaluatie van het huidige, lopende beleid voor fair pay.

Hoe wil ik de positie van makers verbeteren zonder dat dit uitsluitend wordt vertaald in structureel hogere overheidssubsidies? Die vraag was van Kamerlid Van der Maas van de VVD. Laat ik als eerste zeggen dat ik het met u eens ben dat de kosten voor het verbeteren van de inkomstenpositie niet uitsluitend gedekt moet worden via structureel hogere subsidies. Dat kan ik u zeggen. Daarvoor hebben we ook in de eerst fase structureel geld toegevoegd, maar dat is geen continu gegeven. Uiteindelijk zijn instellingen namelijk zelf verantwoordelijk voor gezonde bedrijfsvoering en moeten ze daar ook keuzes in maken.

Dan het culturele ondernemerschap, een heel mooi thema dat in uw discussie naar voren kwam. We hebben de laatste jaren best wel wat programma's opgezet rondom cultureel ondernemerschap. Volgens mij kent u die programma's ook. We hebben daar vanuit de BIZ ook 2 miljoen voor beschikbaar gesteld. We gaan daar ook niet op bezuinigen. Uit het onderzoek "Ieder zijn aandeel" van de RvC blijkt dat minder geld vanuit de overheid niet per se betekent dat er meer privaat geld beschikbaar komt. Dat is een interessante bevinding uit dat rapport. Omgekeerd willen private partijen wel vaak matchen, maar willen ze geen taken overnemen waarin de overheid niet investeert. Het is dus een vliegwiel voor elkaar. In mijn reactie op het advies "Ieder zijn aandeel" kondig ik daarom extra activiteiten aan: meer middelen voor cultuur, leningen, financiering voor match funding en het kunnen geven aan cultuur. Daarnaast ga ik onderzoeken hoe ik de verbinding tussen financiering en het versterken van het ondernemerschap van de sector kan benutten. Ik ben daarvoor ook al in gesprek met Cultuur+Ondernemen. Ik heb zelf ook om de tafel gezeten met de private fondsen, die een heel belangrijke rol spelen in de financiering van onze cultuur en die heel graag willen meedenken, ook over de doorontwikkeling van het cultuurbestel en hun rol daarin. Zij hadden zich op eigen initiatief bij mij gemeld en dat was een heel interessant gesprek.

Als ik dit allemaal zo voordraag, zie ik momenteel niet per se de toegevoegde waarde om nog iets nieuws te doen op de cultureelondernemerschapsagenda, want we hebben

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

best wel veel instrumentaria. Wat ik natuurlijk wel kan doen, is het volgende. Als er regelgeving in de weg zit om te ondernemen, dan wil ik dat zeker meenemen in mijn gesprekken met de medeoverheden, want daar heb ik verschillende tafels mee tot en met juni. Dat was immers ook een van de vragen. Veel regels worden lokaal en regionaal vastgesteld. Als die knelpunten opleveren, dan moeten we die vooral met elkaar wegnemen.

Ik ben er bijna hoor, voorzitter. Dan ga ik naar AgoraEU, waar Kamerlid Mohandis naar vroeg. Daar hebben we de Kamer onlangs over geïnformeerd. Ik zal het belang van het programma blijven uitdragen. De ministers van Financiën en Buitenlandse Zaken, en uiteindelijk onze minister-president in de Europese Raad, zijn leidend in de onderhandelingen over de EU-begrotingen, maar dit is inderdaad een heel belangrijk programma. Dat hebben we ook in de terugkoppeling op het Ierse voorstel kenbaar gemaakt. Het is een heel klein budget. Als je dat nog kleiner gaat maken in het licht van de andere pijlers, dan hebben we daar wel wat opmerkingen over te maken. Dat hebben we gedaan en dat zal ik blijven doen. Ik zit morgen weer in Brussel, dus wie weet vind ik daar wel weer een moment voor.

Hoe ga ik ervoor zorgen dat in het nieuwe cultuurbestel talent en werk van mensen met een beperking worden geborgd? Dat is een heel belangrijk onderwerp. Dat delen mevrouw Tijmstra en ik. De maatregelen in de werkagenda van het VN-verdrag Handicap hebben als doel om de cultuursector voor iedereen toegankelijk te maken. Een van de maatregelen is het opzetten van een financiële regeling die het mogelijk maakt voor instellingen en organisaties om toegankelijkheid te vergroten. We zijn momenteel met een aantal fondsen aan het verkennen hoe we deze langjarige regeling vorm kunnen geven. Ik denk dat dat wel een belangrijke is.

Heb ik zicht op de kosten van vergunningen voor lokale tradities en wil ik hierover met de VNG in gesprek? Zeker. Ook dat zal ik doen. Ik zal de signalen die u heeft gegeven, meenemen tijdens het volgende bestuurlijke overleg dat ik heb met de VNG. Het vaststellen van de kosten is een verantwoordelijkheid van de gemeenten, want de gemeenteraden stellen die vast. Maar ik neem uw signalen zeker serieus.

Wie bepaalt hoe onze volkscultuur eruitziet? Nou, ik in ieder geval niet. Ik denk dat dat ook mooi is. In al mijn reizen door het land in de afgelopen maanden heb ik wel een enorme variëteit gezien in lokale tradities, of het nou gaat om erfgoed, culturele instellingen, tentoonstellingen of de hubs waar makers samenkomen. Die variëteit is juist wat ons land groot maakt. Het zijn uiteindelijk onze gemeenschappen die de volkscultuur beoefenen, die bepalen hoe die eruitziet en hoe die overgedragen wordt aan volgende generaties, dus daar zal ik me altijd voor blijven inzetten. Daar zal ik voor staan.

De **voorzitter**:
Minister, hoeveel vragen zijn het nog?

Minister **Letschert**:
Dat was het.

De **voorzitter**:
O, kijk. Dat is helemaal goed. We gaan maar gewoon het rijtje af, denk ik. De heer Mohandis kwam al met een interruptie. Kort en bondig, alstublieft.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De heer **Mohandis** (PRO):
Zeker. Dank voor de toezegging rondom AI. Mijn simpele oproep was eigenlijk ook om vanuit uw rol als cultuurminister de positie van makers binnen de culturele sector voorop te stellen als u met uw collega's in het kabinet praat. Voor je het weet, verwatert dit omdat u niet de penvoerder bent, om het maar even zo te zeggen. Wij willen net zo veel actie zien als andere bewindspersonen laten zien op dit dossier, dus vandaar onze oproep. Ik ben benieuwd hoe de minister dat ziet.

Minister **Letschert**:
Dat kan ik zeker toezeggen.

De heer **Mohandis** (PRO):
Dat stuk komt dan ook in de superbrief?

Minister **Letschert**:
Nee, dat komt eerder.

De heer **Mohandis** (PRO):
Oké. Ergens in '27, hoor ik.

De **voorzitter**:
We maken het even concreet. Wanneer zou dit naar de Kamer kunnen komen?

Minister **Letschert**:
Dit komt niet in de superbrief.

De heer **Mohandis** (PRO):
Q1?

Minister **Letschert**:
In de loop van '27, dus dat kan.

De heer **Mohandis** (PRO):
Ik zou nooit genoegen nemen met "in de loop van".

Minister **Letschert**:
Het is zo urgent dat het eraan komt.

De heer **Mohandis** (PRO):
Oké. Zal ik gelijk doorgaan met mijn tweede punt? Dat gaat over de evaluatie die wij hebben gevraagd wat betreft het SER-onderzoek. U geeft aan: er lopen al andere zaken. Krijgen we al die evaluaties die nu lopen wat betreft de positie van makers, dan wel bij die superbrief?

Minister **Letschert**:
Dat komt ook in de loop van volgend jaar. De superbrief wordt zo misschien wel heel lang. Ik denk dat het los komt. Dat leest makkelijker.

De heer **Mohandis** (PRO):

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Ik ben steeds nieuwsgieriger aan het worden naar die superbrief; het wordt een soort boekje. We kijken ernaar uit.

Tot slot het Europese budget. De minister gaf aan dat zij morgen in Brussel zit. Gaat zij dit standpunt nog een keer overbrengen als minister of is het nu duidelijk wat Nederland vindt? Zo ja, bent u daar dan tevreden mee?

Minister **Letschert**:
Jazeker, maar we zitten natuurlijk midden in de onderhandelingen. Wij hebben nu dus op het eerste voorstel gereageerd. Die brief heeft u als Kamer ook gekregen. In mijn bila's en andere mogelijkheden zal ik dat blijven uiten. Uiteindelijk vindt de finale onderhandeling natuurlijk plaats aan een tafel waar onze mp aan zit. Gezien het belang van Agora en de grootte van het budget is elke vermindering daar echt nog pijnlijker dan als een heel groot budget een klein beetje minder krijgt. Dat zal ik blijven uiten.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Ik heb twee punten. Eerst de ondernemersagenda. Ik hoor dat er heel veel initiatieven zijn. Dat weet ik ook. Dat is hartstikke goed en daar is geld voor vrijgemaakt, maar hoe hangt dit allemaal samen? Hoe zit dit nou allemaal in elkaar? Is het allemaal inderdaad wel zo effectief als we willen dat het is? Mijn verzoek aan de minister is dus toch om dit samen te brengen, te inventariseren wat er allemaal is en dan ook te kijken wat de effectiviteit daarvan is ten aanzien van het enthousiasmeren van culturele instellingen om toch echt de culturele ondernemersagenda uit te voeren, daar echt mee aan de slag te gaan. Dat is mijn eerste vraag. Misschien is dit al voldoende voor de instellingen, maar dan is het wel mooi als ze dat ook weten. Dat was mijn eerste vraag, een vraag om een inventarisatie en een gevolgtrekking.

Minister **Letschert**:
Ik ga nog geen toezegging doen voor een inventarisatie, want alles kost ook weer tijd, werk en capaciteit. Maar ik vind het oprecht een interessant onderwerp. Ik zou dus eerder met de sector zelf eens willen kijken. We hoeven niet altijd als OCW de pen te pakken. Ik ben ook gewoon benieuwd hoe belangenorganisaties nou naar dit onderwerp kijken. Ik zal daar misschien met een aantal van hen naar kijken en zal dan ook kijken wat wij daar gezamenlijk in kunnen doen. Ik ga dus niet zeggen dat OCW weer van alles gaat inventariseren, maar wat ik wel ga doen, is eens kijken of dit niet een onderwerp is dat breder in de sector leeft en of wij elkaar wat richting kunnen geven.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Ja, misschien is het goed om Cultuur+Ondernemen te vragen om dat initiatief te nemen en daarnaar te kijken: wat is er allemaal en hoe kunnen wij hen het beste in staat stellen om dat te doen? Maar goed, dat is een suggestie. Dan een tweede. Zo meteen zal ik toch een motie indienen om aan te moedigen dat belemmeringen worden weggenomen en met gemeentes en provincie het gesprek wordt aangegaan.

De **voorzitter**:
Nou, die zien we wel tegemoet. Dan mevrouw Tijmstra.

Mevrouw **Tijmstra** (CDA):
Ik heb nog twee vragen. De eerste vraag gaat over het ondernemen. Ik hoorde de minister zeggen dat zij in gesprek gaat met lokale overheden over regelgeving die dat

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

misschien in de weg staat. Hierbij wil ik nogmaals aangeven dat het heel belangrijk is om dan ook te kijken naar regelgeving die met name de lokale verenigingen en de bewonersinitiatieven in de weg staat. Wat mij betreft komt daar echt veel en veel meer ruimte voor. Ik denk dat we niet te bang moeten zijn dat dit concurreert met bijvoorbeeld de commerciële horeca. Ik wil vragen of de minister dat punt nadrukkelijk mee kan nemen, want dan ontstaat pas ondernemerschap.

Minister **Letschert**:
Ja, absoluut. Er loopt een heel traject rondom vergunningen. Daar hebben we het in eerdere debatten ook met elkaar over gehad. Dat neem ik dus zeker mee.

Mevrouw **Tijmstra** (CDA):
Dank u wel. Ik heb nog een andere vraag. Die gaat over de maatschappelijke waarde van cultuur. Ik vind het heel mooi dat de minister werkt aan de toegankelijkheid van alle culturele instellingen, maar cultuur kan ook een hele mooie bijdrage leveren aan mentaal welzijn. We hebben mooie voorbeelden gezien van mantelzorgers die samen met iemand met dementie schilderijen maken, zodat niet alleen het zorgen centraal staat, maar zij ook nog iets leuks doen met elkaar. In zo'n groep ontstaat dan veel meer; dan is het niet alleen iets maken. Zo zijn er heel veel voorbeelden te bedenken, zoals Cultuur op Recept naar aanleiding van Welzijn op Recept. Mijn vraag is: hoe kunnen we het voor elkaar krijgen dat al die mooie aspecten van cultuur een groter onderdeel worden van niet alleen het landelijke beleid, maar ook het provinciale en lokale beleid? Volgens mij heeft cultuur op dat vlak zó veel te bieden.

Minister **Letschert**:
Ik was onlangs zelf bij een benefietconcert voor parkinsonpatiënten. Daarbij stonden muziek en theater centraal, maar ook beeldende kunst. Parkinsonpatiënten stelden in een tentoonstelling hun kunst aan mij tentoon en gaven aan hoe positief dat werkt op zowel de heling als de ontspanning. Ik zie daar dus zeker de meerwaarde van in. Ik heb met de minister van VWS een gesprek gehad om te kijken hoe we ervoor kunnen zorgen dat tussen die domeinen geen schotten zitten, zodat zij elkaar kunnen verstevigen. En dan heb ik het met name over het sociaal domein zorg en het culturele domein. Ik ga hier nog geen toezeggingen doen. U heeft in haar brief gezien dat bij mentale weerbaarheid ook cultuur wordt genoemd. Dat vind ik al heel mooi. De vervolgstap is dat ik met haar ga kijken wat het vergroten van de meerwaarde van bepaalde type interventies en activiteiten zou kunnen betekenen binnen de huidige financiële kaders die we hebben. Dat staat dus op onze radar.

De **voorzitter**:
Heel kort, mevrouw Tijmstra.

Mevrouw **Tijmstra** (CDA):
Ja, afrondend. Ik ben daar heel erg blij mee. Die twee punten — met elkaar uitdragen dat hier kansen liggen en dat het zo'n grote maatschappelijke meerwaarde heeft en het weghalen van die schotten — maken volgens mij al een heel groot verschil in de uitvoering.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Misschien heb ik het gemist, want ik was kort even de kamer uit. Ik had nog een vraag over de vrijwilligers. Zij zorgen er eigenlijk voor dat alle evenementen in steden en

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

dorpen kunnen blijven draaien. Ik had genoemd dat de kosten van de vergunning en de leges vaak heel hoog zijn. Als een dorp door een gemeentelijke herindeling bij een grotere stad komt, gaat ineens alles omhoog. Ik had aan de minister gevraagd of de minister samen met gemeenten kan bekijken hoe kan worden voorkomen dat vrijwilligers door de hoge gemeentelijke kosten uiteindelijk gaan stoppen en daarmee de ziel van de samenleving verdwijnt.

Minister **Letschert**:
Ik had inderdaad gezegd dat ik dit ging meenemen in mijn overleg met de VNG.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
O, dat had ik gemist. Ook had ik gevraagd: wie bepaalt wat onze volkscultuur is? Daar antwoordde de minister heel keurig op: ik niet. Nou, het lijkt me een heel goede zaak dat de overheid dat niet bepaalt. Die vraag relateerde ik aan het kantelpunt dat er nu is, dat heel veel mensen zeggen: wij willen Zwarte Piet eigenlijk wel terug. In het onderzoek van Hart van Nederland zeggen mensen specifiek dat naast de roetveegpiet ook Zwarte Piet kan blijven bestaan. De onderliggende vraag in die vraag was natuurlijk of de minister dan ook vindt dat burgemeesters of ongekozen organen moeten gaan bepalen of er wel of geen Zwarte Piet bij de sinterklaasintocht mag zijn.

Minister **Letschert**:
Volgens mij moeten mensen lokaal met elkaar de gesprekken voeren over hoe zij hun lokale tradities vormgeven. Dat zal in het geval van de gemeenten en de burgemeester in de gemeenteraad plaatsvinden, in die omgeving. Ik denk dat ik er genoeg over heb gezegd, zijnde dat ik niets zal zeggen over of je wel of niet Zwarte Piet moet. Dat is echt, nogmaals, ook lokaal.

De **voorzitter**:
Tot slot, mevrouw Van der Plas.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
De laatste jaren is er heel grote druk op gezet, onder andere door Kick Out Zwarte Piet, nota bene door demonstraties op de dag van Sinterklaas, bij de intocht zelf. Ze hebben niet eens het fatsoen om de kinderen dan gewoon even hun plezier te geven. Daardoor is er zo'n grote druk ontstaan dat ik merk dat mensen denken: laat ik het er maar niet meer over hebben, want anders krijg ik alles over me heen. De heer Bosma noemde een voorbeeld van enkele jaren geleden. Als we dat ook in overweging nemen, zouden heel veel mensen kunnen denken: we doen het gewoon niet, alleen om niet al dat gedoe te hebben. Dat is toch heel vreemd? Mij persoonlijk maakt het niet uit of we tussen Zwarte Pieten of roetveegpieten of stroopwafelpieten of, weet ik het, pindakaaspieten staan. I don't care. Maar dat Zwarte Piet gewoon een plek heeft in een inclusieve samenleving, zullen we maar zeggen … Die druk zou er niet moeten zijn. Dat is eigenlijk meer mijn punt. Het is dus niet mijn vraag, maar even een toelichting op mijn vraag.

De **voorzitter**:
Oké. Dat is dan inderdaad een toelichting.

Dan zijn we aangekomen bij de appreciatie van het amendement dat is ingediend, het amendement op stuk nr. 46. Het woord is aan de minister.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Minister **Letschert**:
Is dat het amendement over de grote opgraving van een scheepswrak?

De **voorzitter**:
Ja.

Minister **Letschert**:
Dat geef ik oordeel Kamer.

De **voorzitter**:
Zo snel kan het dan ook gaan.

Dan gaan we nu naar de tweede termijn van de zijde van de Kamer. Ik kijk even of daar behoefte aan is. Ik begin dan bij de heer Mohandis van PRO. Aan u het woord.

De heer **Mohandis** (PRO):
Voorzitter. We kunnen nog amenderen tot december, dus dit smaakt naar meer. Ik zie de heer Van der Maas al gelijk op scherp! Nee, in alle gekkigheid: ik begin even met mijn tweede termijn.

Voorzitter. Ik dank de minister voor haar beantwoording. Ik moet er wel bij zeggen dat het een ongrijpbaar proces is als het gaat om: hoe nu verder? Er komt heel veel terug in de superbrief. Ik moet proberen om te achterhalen hoe dat proces er gaat uitzien en wat er in de brief gaat landen. Ik was ook benieuwd. Als alle gekozen richtingen die wellicht gaan komen niet op draagvlak kunnen rekenen, wat is dan plan B? Krijgen we dan ook verschillende scenario's? Kunnen we kiezen uit richtingen? Ik ben gewoon benieuwd wat er in de brief staat. Vol verwachting klopt mijn hart. We wachten het gewoon af.

Voorzitter. Ik heb al eerder gezegd, ook in mijn eerste termijn, dat ik heel graag meedenk met het kabinet over het verder bouwen aan cultuur. We hebben er ook bouwstenen voor overhandigd. Dank ook voor de reactie daarop. We zien uit naar verdere samenwerking op dit punt, omdat ik denk dat we echt te veel tijd hebben verloren en ik deze minister ook echt iets gun op deze portefeuille. Het moet nu niet blijven bij goede voornemens, maar we moeten echt stappen gaan zetten. Er zit heel veel energie in de culturele sector. Ook zij staan te popelen om met u mee te denken. Ik zou dus zeggen: pak die handschoen op. Dan gaan we een mooi proces tegemoet met een mooie uitkomst. Daar zie ik naar uit.

Voorzitter. Om dat proces aan te jagen, hebben wij één motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de minister van OCW van plan is om een substantieel deel van de cultuursubsidies vanaf 2029 over te hevelen van de culturele basisinfrastructuur (bis) naar de zes cultuurfondsen;

overwegende dat de geest van het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet op het specifiek

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

cultuurbeleid, dat de subsidietermijn juist aanpast naar acht jaar, niet in het gedrang mag komen en het coalitieakkoord Aan de slag makers en culturele instellingen langjarige zekerheid in het vooruitzicht heeft gesteld;

van oordeel dat het zeer de vraag is of deze omvangrijke operatie voor 1 januari 2029 zorgvuldig kan worden afgerond, mede doordat de overheveling en herinrichting die de minister voorstelt samen één grote operatie vormen, maar dat het van belang is dat deze omvangrijke operatie zorgvuldig verloopt;

verzoekt de regering om vooral de subsidieperiode na 2029 te gebruiken voor het versterken van de rijkscultuurfondsen;

verzoekt de regering om eerst voldoende draagvlak binnen de culturele sector te waarborgen voor het overhevelen of samenvoegen van subsidies en fondsen, vóórdat zij onomkeerbare stappen zet, en de Kamer hierover te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Mohandis.

Zij krijgt nr. 97 (37020-VIII).

Dank u wel. Deze maakt onderdeel uit van de beraadslaging. Dit was uw tweede termijn, denk ik?

De heer **Mohandis** (PRO):
Dank u wel. Ja.

De **voorzitter**:
Dank. Dan mevrouw Dijk van D66.

Mevrouw **Heera Dijk** (D66):
Dank, voorzitter. Ook dank aan onze minister voor de beantwoording van de vragen. Ook mijn dank aan de mensen op de publieke tribune, die met zo veel interesse hebben meegeluisterd. Ik kijk ook uit naar de superbrief in juni — het wordt waarschijnlijk een boekje — maar ik heb er alle vertrouwen in dat alles wat we hier vandaag hebben besproken, wordt meegenomen. Het is ook goed om te horen dat er stappen worden gezet in AI. Ik blijf dat wel volgen, want het is bij zo'n dossier lastig om te weten wie nou echt de regie heeft, maar ik wacht het rapport af dat in de loop van 2027 wordt gedeeld met de Kamer.

Dan nachtcultuur. Ik blijf me daarvoor inzetten, ook vanwege het volgende. Voorafgaand aan het debat heb ik met meerdere wethouders gesproken. De SPUK-middelen konden de gemeentes in hun kracht zetten op het gebied van de jongerenparticipatie. Het was gewoon makkelijker om in aanmerking te komen voor regelingen voor jongeren. Zo was er in Delft een Techno Koffie georganiseerd. Wanneer kom je dat nou tegen?

Dan de stip op de horizon en de zorgplicht. Ik ben blij om te horen dat de minister die visie deelt. Ik snap ook dat we dat niet morgen hebben geregeld. Daarom dien ik daar een motie over in. Natuurlijk dien ik ook een motie in over nachtcultuur.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Ik begin met de motie over de zorgplicht.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat cultuur mensen samenbrengt, onze samenleving verrijkt en voor iedereen toegankelijk zou moeten zijn, ongeacht waar je woont;

constaterende dat de Raad voor Cultuur heeft geadviseerd om de verantwoordelijkheden van het Rijk, provincies en gemeenten voor cultuur wettelijk vast te leggen;

overwegende dat de hervorming van het cultuurbestel een kans biedt om duidelijkere afspraken te maken over wie verantwoordelijk is voor het behoud en de toegankelijkheid van cultuur;

verzoekt de regering om samen met gemeenten, de Raad voor Cultuur en maatschappelijke organisaties te onderzoeken hoe een zorgplicht voor cultuur als volgende stap kan bijdragen aan het behoud van een bloeiende en toegankelijke culturele sector in heel Nederland,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden Heera Dijk en Tijmstra.

Zij krijgt nr. 98 (37020-VIII).

Mevrouw **Heera Dijk** (D66):
Dan de motie over nachtcultuur.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat nachtcultuur ruimte biedt aan jonge en vernieuwende makers en belangrijk is voor culturele ontmoeting en talentontwikkeling;

overwegende dat binnen de nachtcultuur verschillende kunstvormen en disciplines samenkomen;

overwegende dat de regering het culturele bestel vanaf 2029 toegankelijker, eenvoudiger en toekomstbestendiger wil maken;

verzoekt de regering om bij de reeds geplande uitwerking van de beleidskaders voor de

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

rijkscultuurfondsen vanaf 2029, binnen bestaande middelen en uitvoeringscapaciteit, te bezien hoe artistieke initiatieven binnen de nachtcultuur, waaronder initiatieven gericht op talentontwikkeling, op gelijke voet in aanmerking kunnen komen voor passende subsidieregelingen, en de Kamer hierover te informeren in de aangekondigde uitgangspuntenbrief van juni 2027,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Heera Dijk.

Zij krijgt nr. 99 (37020-VIII).

Dank u wel. Dat was uw tweede termijn. Ook deze moties maken deel uit van de beraadslaging.

Dan ga ik naar de heer Bosma van de PVV.

De heer **Martin Bosma** (PVV):
Voorzitter, dank u wel. Deze minister zegt dat ze de oude Thorbecke in ere houdt en stelt geen oordeel te vellen, maar de praktijk is natuurlijk heel anders. De praktijk wil dat in de kunst heel veel PRO-mensen te vinden zijn die op cruciale punten actief zijn. Diversiteitscodes worden van bovenaf opgelegd, waarbij je het best zwart of lesbisch of, het beste nog, alle twee kunt zijn. Deze minister spreekt zich niet uit over deze Israëlboycot. Er zijn tal van quota die natuurlijk gewoon puur racistisch zijn. Het is jammer dat ze daar niks over zegt.

Hetzelfde geldt natuurlijk voor de volkscultuur. Het was gewoon minister Asscher die heel veel maatschappelijke groeperingen het mes op de keel heeft gezet om ze ertoe aan te zetten Zwarte Piet overboord te zetten. Net zoals heel veel ongekozen burgemeesters sinterklaascomités hebben gedwongen om Zwarte Piet gedag te zeggen. Dat is dus allemaal Thorbecke, zullen we maar zeggen.

Met veel liefde zal ik straks een motie van mevrouw Van der Plas medeondertekenen over Joodse kunstenaars en het Joodse leven hierzo. Dat is extreem actueel. Ik zag net ook weer op Twitter iets langskomen. Zelfs bij de Isaac Israëlsbrug in Amsterdam wordt het woord "Israëls" steeds weggeplakt. Ik denk dat Isaac Israëls 100 jaar voor de stichting van de staat Israël leefde, maar zelfs dat kan niet meer. Zo wordt werkelijk waar alles wat herinnert aan onze Joodse geschiedenis gewoon verdelgd. De Jozef Israëlskade om de hoek speelt natuurlijk een klein rolletje in de wereldliteratuur als de Schilderskade uit De avonden van Reve.

Het is jammer dat de minister zich niet negatief wil uitlaten over die boycot van 300 kunstinstellingen, waaronder IDFA, Paradiso en het Bonnefantenmuseum, gericht tegen Israël, de enige democratie in het Midden-Oosten. Die boycot draagt er namelijk mede toe bij dat Joodse kunstenaars nu aan alle kanten geboycot en met de nek aangekeken worden. Dat is heel slecht voor de kunst in Nederland en ook heel slecht voor Nederland.

Dat was het, voorzitter. Dank u wel.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De **voorzitter**:
Dank u wel. De heer Van der Maas, VVD.

De heer **Van der Maas** (VVD):
Hartelijk dank. We zien natuurlijk uit naar die superbrief, naar dat superboekje of weet ik veel. Het zou natuurlijk ook een cultuurbijbel kunnen zijn. Ik roep dan ook een andere uitspraak van Thorbecke in herinnering, namelijk dat hervorming de onverzettelijkste aller vijanden tegen zich heeft: de gewoonte. Waarschijnlijk heeft hij dit proces dus al voorzien en weet hij welke uitdaging nu voor de minister ligt: het samenvoegen van de rijkscultuurfondsen en alles wat daaronder valt, gaat best wel een opgave worden. Ik wens de minister daar heel veel succes mee. Graag neemt ze daar inderdaad de regie op. Dat zou heel fijn zijn.

Dan nog even over de Joodse kunstenaars en wat er met hen gebeurt. Ik ben heel blij met de uitspraak van de minister dat ze voor de Joodse kunstenaars gaat staan. Dat vind ik heel belangrijk. Dat vind ik een goede uitspraak. Ook door haar stellingname in reactie op wat mevrouw Van der Plas heeft gezegd, is mijn frustratie iets minder dan die was. Dat vind ik wel prettig.

Dan nog over de culturele ondernemingsagenda. Daarover heb ik gezegd wat ik wilde zeggen. Ik denk echt dat wij de culturele instellingen moeten enthousiasmeren en misschien wel moeten aansporen tot dat culturele ondernemerschap. We moeten vooral ook kijken hoe je dan omgaat met het uitsluiten van organisaties zoals banken, verzekeraars en dergelijke op basis van politieke overwegingen. Daar moeten we ook van wegblijven. Maar goed, dat heb ik bij de minister neergelegd.

Ik heb nog een motie, samen met collega Nanninga, over de culturele ondernemingsagenda.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat een gezonde en toekomstbestendige cultuursector gebaat is bij een goede mix van publieke en private financiering, waarbij cultureel ondernemerschap een grote rol speelt;

overwegende dat een aantal gesubsidieerde culturele instellingen nog meer geprikkeld kunnen worden om hun ondernemerspotentieel volledig te benutten;

overwegende dat lokale regelgeving momenteel belemmerend kan werken voor culturele instellingen die commerciële nevenactiviteiten willen ontplooien om hun eigen inkomsten te vergroten;

verzoekt de minister om in het overleg met gemeenten en provincies die belemmeringen aan de orde te stellen en hen nadrukkelijk te verzoeken hiervoor oplossingen te vinden.

en gaat over tot de orde van de dag.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden Van der Maas en Nanninga.

Zij krijgt nr. 100 (37020-VIII).

De heer **Van der Maas** (VVD):
Hartelijk dank.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Dat is uw tweede termijn. Deze maakt ook onderdeel uit van de beraadslaging.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
De heer Van der Maas zegt dat hij wel wat gerustgesteld is, of wat meer gerustgesteld of wat blijer. Nee? Oké, het negatieve gevoel is iets minder — ik zeg het maar even zo — nu de minister heeft gezegd voor de Joodse kunstenaars te staan. Het zal ongetwijfeld nog in het fractieoverleg besproken worden, maar daarin proef ik al een beetje: dat is voor ons voorlopig even voldoende. Moties die verstrekkender zijn dan dat, bijvoorbeeld de motie die ik zo meteen samen met mevrouw Nanninga en de heer Bosma ga indienen om te onderzoeken of culturele instellingen hun financiering kunnen verliezen op een zeker moment, daarin gaat de VVD dan niet in mee. Zonder conclusies te trekken — meegaan, ja of nee? — het probleem is nog steeds dat er wel een heleboel wordt gezegd, zo van: "Ik sta voor de Joodse kunstenaars. Dit is allemaal onacceptabel. Dat moeten we allemaal niet willen." Maar er komen geen acties op. Dat is het hele punt. Het blijft alsmaar hangen in: ja, nee, we komen voor ze op. Maar er moet actie komen. Dat is ook waar de Joodse gemeenschap om vraagt: concrete acties om ervoor te zorgen dat ...

De **voorzitter**:
Mevrouw Van der Plas, wat is uw vraag?

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
... dat antisemitisme gewoon minder wordt, in dit geval in de culturele instellingen, want we hebben het hier over cultuur.

De heer **Van der Maas** (VVD):
De vraag heb ik niet gehoord, maar in ieder geval nemen wij ook heel krachtig stelling tegen antisemitisme. Ik denk dat dat duidelijk is. Dat is bij de VVD altijd zo geweest. Volgens mij hebben wij ook voor die vorige motie gestemd. We gaan dus naar uw motie kijken en zien wat we daarmee gaan doen.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Mevrouw Nanninga, JA21.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Dank, voorzitter. Als wij onze kunst en cultuur weer tot de kern willen terugbrengen — schoonheid, verwondering, vervoering, en aan de wortel daarvan ook waarheid — dan moeten we kunst en cultuur zien lost te wrikken uit de handen van woke linkse klerken en subsidiemolens. Dan moet het weer gaan waarom het moet gaan, de volkscultuur, om wat er opborrelt aan de randen van de samenleving. Daar ontstaan toch de mooiste

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

dingen. Dat lukt nooit, nooit, nooit. In de hele kunstgeschiedenis is dat nooit gesubsidieerd gelukt. Als Vincent van Gogh subsidie had gekregen, lieve mensen, hadden we nu niet al dat prachtige werk gehad. Terug naar markt en mecenaat, is dus mijn oproep. Die achtjarige subsidieverstrekking en het instellen van nog meer van die vreselijke comités vol bestuurderstypes zullen wij bij JA21 met hand en tand tegengaan.

Ook vind ik het goed, zeg ik eerlijk, dat de minister zich wel teweergesteld heeft tegen het laatste anti-Joodse schandaal dat zich in de kunst- en cultuursector afspeelt. Maar het niet willen doen van uitspraken over culturele boycots en het niet willen doen van uitspraken over selectie op basis van ras en geslacht, als het gaat om die diversiteitscodes, vind ik bedroevend. En dat vind ik een minister, die ons aller belastinggeld beheert, onwaardig.

Ik heb nog twee leuke moties. De eerste wordt ingediend samen met mevrouw Van der Plas en de heer Van der Maas.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat ook commerciële partijen een belangrijke bijdrage leveren aan het culturele aanbod in Nederland;

verzoekt de regering om met commerciële partijen uit de cultuursector in gesprek te gaan en hun inbreng te betrekken bij de verdere uitwerking van de cultuurvisie,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden Nanninga, Van der Plas en Van der Maas.

Zij krijgt nr. 101 (37020-VIII).

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
En nog eentje.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat afkomst, huidskleur, geloof, levensovertuiging of politieke opvattingen van bestuurders, medewerkers of makers nooit mogen meewegen bij de vraag of een culturele instelling subsidie krijgt;

verzoekt de regering om vanaf de volgende subsidieronde aanvragen voor cultuursubsidies van het Rijk geen eisen te stellen aan de samenstelling van een instelling of van een programmering of collectie op basis van deze kenmerken,

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Nanninga.

Zij krijgt nr. 102 (37020-VIII).

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Voorzitter, dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Ook deze maken onderdeel uit van de beraadslaging. Het woord is aan mevrouw Tijmstra van het CDA.

Mevrouw **Tijmstra** (CDA):
Dank u wel, voorzitter. Ook ik wil de minister hartelijk danken voor de uitgebreide beantwoording in eerste termijn. Wij dienen graag één motie in, die gaat over de borging van cultuureducatie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat cultuureducatie bijdraagt aan de brede ontwikkeling en kansengelijkheid van kinderen;

constaterende dat de regeling Cultuureducatie met Kwaliteit steeds tijdelijk wordt toegekend;

overwegende dat structurele borging nodig is om expertise te behouden en een doorgaande leerlijn op te bouwen, met een verbinding tussen kennismaking met kunst en cultuur op school en verdere beoefening bij culturele instellingen en verenigingen dicht bij huis;

verzoekt de regering bij de uitwerking van het nieuwe cultuurbestel met een voorstel te komen voor de structurele borging van cultuureducatie en daarbij de duurzame samenwerking tussen scholen, gemeenten, lokale culturele instellingen en verenigingen te verankeren, zodat kinderen vanuit school de weg kunnen vinden naar blijvende cultuurbeoefening dicht bij huis,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden Tijmstra en Heera Dijk.

Zij krijgt nr. 103 (37020-VIII).

Dank u wel. Ook deze maakt onderdeel uit van de beraadslaging. Het woord is aan

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

mevrouw Van der Plas van BBB.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Voorzitter, ik heb drie moties. Ik ga snel van start.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat Duitsland overheidsfinanciering stopzet voor groepen en instellingen die Israël boycotten, het bestaansrecht van Israël ter discussie stellen en/of antisemitische uitingen doen;

constaterende dat de Duitse resolutie ook de bescherming van het Joodse leven en maatregelen tegen antisemitisme in onder meer kunst en cultuur omvat;

verzoekt de regering actief in te zetten op bescherming van het Joodse leven in en buiten de culturele instellingen en te onderzoeken (waar dat aan de orde kan zijn) of financieringen stopgezet kunnen worden van culturele instellingen die Israëlische en Joodse artiesten of instellingen boycotten en/of zich schuldig maken aan antisemitisme of daartoe aanzetten,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden Van der Plas, Nanninga en Martin Bosma.

Zij krijgt nr. 104 (37020-VIII).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat Justitie eerder afstand deed van het Oranjehotel en het Rijksvastgoedbedrijf dat ook niet verkocht;

constaterende dat Commandopost Clingendael een rijksmonument is met een bijzondere historische betekenis vanwege de Tweede Wereldoorlog;

overwegende dat verkoop en eigendomsoverdracht een onomkeerbare stap kunnen zijn;

verzoekt de regering de verkoop en eigendomsoverdracht van Commandopost Clingendael aan te houden totdat de Kamer is geïnformeerd over de gemaakte keuzes, de borging van de cultuurhistorische waarde en de wijze waarop duurzaam en respectvol gebruik van het monument wordt gegarandeerd,

en gaat over tot de orde van de dag.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Van der Plas.

Zij krijgt nr. 105 (37020-VIII).

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Dan komt de laatste.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de minister bezig is met een herijking van het cultuurbestel;

constaterende dat regionale spreiding al decennia ontoereikend is en er een groot verschil is aan provinciale bijdragen aan cultuur;

constaterende dat het rapport Elke regio telt de investeringslogica van het Rijk ter discussie stelt;

verzoekt de regering regionale spreiding van cultuurmiddelen en het nieuwe spreidingsinstrument prominent in te regelen in het nieuwe cultuurbestel,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden Van der Plas, Stoffer en Ceder.

Zij krijgt nr. 106 (37020-VIII).

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
De minister zei nog ... Sorry, alstublieft, zeg ik tegen de bode. Ik vind het altijd zo raar staan dat ik de moties zomaar afgeef. Het komt door de snelheid waarmee ik het wil doen. De minister wilde mee naar Hexel on Wheels. Hartstikke goed. 27 en 29 maart 2027 zijn weliswaar in het paasweekend, maar zij wordt van harte uitgenodigd. Ik zal ervoor zorgen dat zij alle informatie krijgt om zich goed voor te bereiden. Dan hoor ik graag of het 27 of 29 maart wordt dat de minister meegaat naar Hexel on Wheels. Het ging over Hexel on Wheels. De datum is al bekend. Ik stuur u alle informatie toe en dan spreken we wat af.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Helemaal goed. Dank u wel. Deze maken ook onderdeel uit van de beraadslaging. Daarmee zijn we aan het einde gekomen van de tweede termijn van de zijde van de Kamer. Het is misschien goed om te weten dat het amendement dat is ingediend dat eerst nummer 46 had gekregen, nu nummer 95 is geworden. Dan weet u dat en kan daar geen verwarring over ontstaan. Ik wilde zeggen dat we gaan schorsen tot 15.50 uur, maar er is nog een klein puntje van mevrouw Van der Plas.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Ja, een kleine aankondiging. Ik ga naar de herdenking van de Kristallnacht. Daarvoor moet ik nu weg, dus ik zal niet bij de appreciaties zijn, maar de beleidsmedewerker is op afstand aan het meekijken. Niet dat u denkt dat ik nu denk: zoek het allemaal maar lekker uit. Dat is dus niet het geval.

De **voorzitter**:
Oké. Dank u wel. We schorsen tien minuten, tot 15.50 uur, nee, 15.51 uur. Tot straks.

De vergadering wordt van 15.41 uur tot uur geschorst.

De **voorzitter**:
Ik heropen de vergadering voor de tweede termijn van de minister. Het gaat om de appreciatie van de tien ingediende moties. Ik geef het woord aan de minister.

Minister **Letschert**:
Dank u wel, meneer de voorzitter. Ik ga snel door de moties heen. De motie op stuk nr. 97 moet ik helaas ontraden. Ik ga natuurlijk niet het hele debat overdoen, maar daarin staat — ik kijk even of ik de goede tekst heb — "verzoekt de regering om vooral de subsidieperiode na 2029 te gebruiken voor het versterken van de rijkscultuurfondsen". Dan loopt u eigenlijk vooruit op een conclusie die ik nog niet trek, want ik zit nu midden in dat proces met de fondsen, de Raad voor Cultuur en de verschillende sectoren. Ik ga die dus helaas ontraden in deze vorm.

Dan ga ik naar de motie op stuk nr. 98 over de zorgplicht voor cultuur. Die krijgt oordeel Kamer.

Dan ga ik door naar de motie op stuk nr. 99 over de nachtcultuur. Die krijgt ook oordeel Kamer.

Dan de motie op stuk nr. 100 over cultureel ondernemerschap.

Sorry, meneer de voorzitter, ik wil nog iets toevoegen over de motie op stuk nr. 98 over de nachtcultuur.

De **voorzitter**:
Dat is de motie op stuk nr. 99.

Minister **Letschert**:
Het is de motie over de zorgplicht voor cultuur.

De **voorzitter**:
O, die over de zorgplicht. Dat is wel de motie op stuk nr. 98.

Minister **Letschert**:
Ja. Sorry, ik zei "nachtcultuur". Ik zit al in de nacht. De motie op stuk nr. 98 over de zorgplicht. Daar wil ik wel het volgende aan toevoegen. Als ik uw motie mag interpreteren als "het onderzoeken van een zorgplicht na de met medeoverheden afgesproken herziening van het algemeen kader interbestuurlijke verhoudingen", kan ik

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

'm oordeel Kamer geven. Want ik wil dat proces, zoals ik ook zei in het debat, echt afwachten en dat met hen bespreken. Dus dan krijgt die oordeel Kamer.

De **voorzitter**:
Ik kijk even naar de indiener. Kan die zo geïnterpreteerd worden?

Mevrouw **Heera Dijk** (D66):
Jazeker.

De **voorzitter**:
Oké, dan krijgt die oordeel Kamer.

Minister **Letschert**:
De motie op stuk nr. 100 over cultureel ondernemerschap krijgt oordeel Kamer.

Dan de motie op stuk nr. 101 over commerciële partijen erbij betrekken. Die krijgt oordeel Kamer.

In de motie op stuk nr. 102 staat het verzoek om geen eisen stellen aan de samenstelling van een instelling. Die zou ik aanhouden. Ik zei in het debat dat ik ook het advies van de Raad voor Cultuur wil meenemen. Dat komt in de loop van volgend jaar. Dan zal ik daar ook in de uitgangspuntenbrief, de superbrief, een verdere reactie op geven.

De **voorzitter**:
Ik kijk eventjes naar de indiener van de motie op stuk nr. 102. Dat is mevrouw Nanninga. Volgens mij is de appreciatie "ontijdig". De minister adviseert aan het lid om de motie aan te houden.

Minister **Letschert**:
O, sorry. O ja? Dat staat hier niet bij.

De **voorzitter**:
Ik kijk eventjes naar mevrouw Nanninga.

Mevrouw **Nanninga** (JA21):
Het is niet echt een appreciatie, maar ik begrijp wat de minister zegt. Ik wil de motie wel aanhouden tot er een nader oordeel over komt. Doe dat maar. Dat is goed.

De **voorzitter**:
Op verzoek van mevrouw Nanninga stel ik voor haar motie (37020-VIII, nr. 102) aan te houden.

Daartoe wordt besloten.

Minister **Letschert**:
Dank u.

De motie op stuk nr. 103 over cultuureducatie krijgt oordeel Kamer.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De motie op stuk nr. 104 gaat over actief inzetten op de bescherming van het Joods leven. Die moet ik toch ontraden. Daar ga ik een paar dingen bij zeggen. Vooral het tweede deel leidt tot het oordeel ontraden, want het eerste deel verzoekt de regering om er actief op in te zetten. Daar ben ik het helemaal mee eens. Maar als het gaat over het stopzetten van de financiering: ik heb in juni een brief naar de Kamer gestuurd waarin staat wat mijn mogelijkheden en onmogelijkheden daarvoor zijn. Dat is dus gewoon te ruim geformuleerd. Over de link naar wat er gebeurt als culturele instellingen bepaalde instellingen boycotten, heb ik in het debat ook het een en ander gezegd. Die motie ga ik dus ontraden. De motie op stuk nr. 105, over de Commandopost Clingendael, moet ik ook ontraden. In het debat heb ik aangegeven dat de erfgoedwaarden voldoende zijn geborgd in de leidraad en het lopende proces in de nota van uitgangspunten, die ook uit de leidraad komen. Bij het beroep door BOEi ontstaat eventueel een nieuwe situatie en afweging, maar dat loopt nu. Daar ga ik nu niks over kunnen zeggen. Ik ontraad 'm dus.

De motie op stuk nr. 106 van mevrouw Van der Plas, Stoffer en Ceder kan ik alleen oordeel Kamer geven als er niet staat "het nieuwe spreidingsinstrument", want er is nog geen spreidingsinstrument gekozen. We zijn dat nu juist aan het bespreken met elkaar. "Verzoekt de regering regionale spreiding van cultuurmiddelen en het nieuwe instrument prominent in te regelen." Maar mevrouw Van der Plas kan er nu niet op reageren, want ze moest verder, dus moet ik 'm ontraden.

De **voorzitter**:
Nee, het lastige is nu dat de indiener er niet is. Ik kan niet checken of zij akkoord gaat met deze interpretatie. De motie wordt op dit moment ontraden. Hij kan nog gewijzigd worden; dat klopt.

Daarmee zijn we aan het einde gekomen van de tweede termijn. Ik herhaal kort even de appreciaties.

De motie op stuk nr. 97 van de heer Mohandis wordt ontraden.

De motie op stuk nr. 98 van de leden Dijk en Tijmstra krijgt oordeel Kamer.

De motie op stuk nr. 99 van het lid Dijk krijgt ook oordeel Kamer.

De motie op stuk nr. 100 van de leden Van der Maas en Nanninga krijgt eveneens oordeel Kamer.

De motie op stuk nr. 101 van de leden Nanninga, Van der Plas en Van der Maas krijgt ook oordeel Kamer.

De motie op stuk nr. 102 van het lid Nanninga wordt aangehouden.

De motie op stuk nr. 103 van de leden Tijmstra en Dijk krijgt oordeel Kamer.

De motie op stuk nr. 104 van de leden Van der Plas, Nanninga en Bosma wordt ontraden.

De motie op stuk nr. 105 van het lid Van der Plas wordt ook ontraden.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De motie op stuk nr. 106 van de leden Van der Plas, Stoffer en Ceder wordt op dit moment ontraden, omdat we nu niet kunnen checken of er akkoord wordt gegaan met de interpretatie.

Daarmee zijn we aan het einde gekomen van dit notaoverleg. We gaan naar de toezeggingen. Er zijn een zestal toezeggingen gedaan. Die zal ik even met u doornemen. Ik kijk naar de minister of we het goed geïnterpreteerd hebben. Ik kijk natuurlijk ook of de leden het zo gehoord hebben.

- De eerste toezegging. De Kamer ontvangt in juni 2027 de uitgangspuntenbrief over de herziening van het cultuurbestel. Hierin gaat de minister onder andere in op een zestal punten. Eén. Het advies van de Raad voor Cultuur. Twee. Het tijdspad, dus de fasering van de voorstellen. Drie. Financiële kaders. Vier. Inrichting van het fondsenlandschap. Vijf. Overhevelen van de functies. Zes. Geografische spreiding.
- De tweede toezegging. De Kamer ontvangt in februari 2027 een advies van de Raad voor Cultuur over de herziening van het cultuurbestel.

Minister **Letschert**:
Zodra zij het naar mij sturen, stuur ik het meteen door. Mochten zij vertragen, wat ik niet denk, maar dan …

De **voorzitter**:
U stuurt het meteen door wanneer u het ontvangt.

Minister **Letschert**:
Precies. Ik stuur het zodra ik het heb.

De **voorzitter**:
Oké.

- De derde toezegging. De Kamer ontvangt in het eerste kwartaal van 2027 een kabinetsreactie op het advies Maken (z)onder druk van de Raad voor Cultuur. In deze brief gaat de minister in op de positie van Joodse kunstenaars.
- De vierde toezegging. De Kamer ontvangt informatie over de aanwijzing van een formeel aanspreekpunt voor het Palmhoutwrak. Er staat nog een pijl bij "termijn". Heeft u een idee wanneer dat zou kunnen?

Minister **Letschert**:
Voor het einde van dit jaar.

De **voorzitter**:
Voor het einde van dit jaar.

- De vijfde toezegging. De Kamer ontvangt begin 2027 een kabinetsreactie op het advies Kunstzinnig boven Kunstmatig van de Raad voor Cultuur.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

- De zesde en laatste toezegging. De Kamer ontvangt in de loop van 2027 via de BNC-fiches informatie over de inzet van het kabinet op Europees niveau ten aanzien van AI en auteursrecht.

Dat waren de toezeggingen. Ik dank de minister voor de beantwoording van alle vragen die gesteld zijn tijdens het notaoverleg. Ik dank natuurlijk ook de aanwezige Kamerleden en alle geïnteresseerden op de publieke tribune en thuis. Over de moties wordt op dinsdag 17 november gestemd. Het is 15.59 uur, dus dat is hartstikke mooi.

Sluiting 16.00 uur.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl